

Aluru Madhusudana Rao.

S.S.L.C.

Approved by Text Book Committee For Higher Forms
Class use - vide page 22 Dated 26-5-47.

90 E37

మీ నాంబిక

[తెలుగు చరిత్రాత్మక నవల]

సాహిత్యవిద్యాప్రపీణ, ఉభయభాషాప్రపీణ,

పి. గణపతిశాస్త్రి, (P. O. L.)

సంస్కృతాంధ్రపండితులు, వీరేశలింగాస్తికోన్నత పాఠశాల

రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ వేదఃన గ్రంథాలయమ్
తేలవోల్లం. (కృష్ణా జిల్లా.)

ప్రచురణకర్తలు:

రౌతు బుక్కు డిపో.,

విద్యావిషయక ప్రకాశకులు

రాజమహేంద్రవరము

౧౯౪౮

కాపీరైటు రిజిస్టర్డ్

[మూల్యము గు ౧-౪-౦.]

౩

తృతీయ ముద్రణము

రాయల ముద్రణాలయము,

తణుకు.

1948

ఆ ము ఖ ము

నాకుఁ జిన్నతనమునుండియు విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్ర పఠించుటయనిన నెక్కువ యిష్టము. అందును, నాయక రాజ్యస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుని చరితమున్న మఱింత యిష్టము. ఇందు, రాజభక్తి పారవశ్యమునఁ దండ్రితోఁగూడఁ బోరుటకు వెనుదీయని యామహావీరుని చరిత మితివృత్తముగాఁ దీసికొంటిని.

ఇందలి ప్రధానపాత్రములును నితివృత్తమును జరిత్ర ప్రసిద్ధములే. ఒకటి రెండు పట్టుల నవలారచనమున కనుకూల మగునట్లు కొన్ని చిన్ని చిన్ని మార్పులు చేసితిని. ముఖ్యముగ నానాటిపరిస్థితులు కనులకుఁ గట్టునట్లు చేయుటకుఁ గొంతశ్రమ పడితిని. ఫలితము సహృదయైకవేద్యము.

నా నవలారచన విని, వెంటనే శ్రీ “రాతు” వారిది ప్రకటించుట కియ్యకొనిరి. వారి యెడల నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

మహాకవి శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి కీసవల చూపితిని, వారిది సాంతముగఁ జదివి, సాదరముగఁ బరిచయ వాక్యములు వ్రాసి యిచ్చిరి. కృతజ్ఞతానివేదన మాత్రమున వారి ఋణము తీరదనుకొందును !

మన్నిత్రులు శ్రీ వారణాసి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
గారీనవల వ్రాతప్రతియంతయుఁ జదివి, యక్షరస్థాలిత్యములు
లేకుండ సరిచూచి యిచ్చినందులకు, వారియెడలఁ గృతజ్ఞుడను.

“మీనాంబిక ” యున్నతపాఠశాలలలోని విద్యార్థుల
కాంక్షల చరిత్రపై నాదరాభిమానములు గల్గించునని నా
సమ్మిక.

పి ల కా గ ణ ప తి శా స్త్రి.

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయం
తెలపాళెం. (కృష్ణా జిల్లా.)

పరిచయ వాక్యములు

శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారు 'మీనాంబిక' అను గద్యకావ్యమునకు నన్ను పరిచయవాక్యములు వ్రాయవలసిన దని యడుగుట వారికి నాయందుఁగలనయ. ఇందలికథ ఆంధ్ర చరిత్రలో సుప్రసిద్ధమైన ఘట్టము. పరదేశనవలలు క్షమా చేయుట, పరదేశచరిత్రాంశము నల్లిబిల్లిగా నల్లుటకన్న నెంతయో యవసరమైనపని మనదేశపు పూర్వచరిత్ర మందఱకుఁ తెలియఁజేయుట. మనదేశమున ననేకులు యువకవులు పద్యములు, పాటలు వ్రాసి తమ కవితనము సార్థకమైనదనుకొందురు. అనేకములైన ఆంధ్రచరిత్ర కథాంశములు లోకమునకు తెలియవలసియున్నవి. పూర్వకాలపు తెలుగుల ఆచారము, తెలుగుసంఘము, రాజనీతి, ఆంధ్రులయాన్నత్యము ప్రతిబింబించు గద్యగ్రంథములు వ్రాసి యాకథలను తమప్రతిభచే వెలిగించి రమ్యముగాఁజూపుట ప్రతియాంధ్రకవియొక్కయు విధి. ఎంతసేపు వంగీయులను, హిందీయులను చూచి వారే కవులు, వారే నవలారచయితలు అనుకొని ఆ పొత్తములు చేతఁబూని తిరుగుట సారస్వతీయమర్యాద యనుకొనుట కన్నఁదెలుగుయువకవులు తమ మాతృభాషలో గద్యము నవలంబించి దివ్యములైన రచనలు చేయవచ్చును. నేటి తెలుగుయువకవులలో చక్కని తెలుగు వచనరచన చేయువారు చాలమంది

కలరు. వారు గద్యప్రబంధము లేల వ్రాయరు? ఆ కావ్యము లాంధ్రజాతి పూర్వాధునిక పరిస్థితుల నేల వస్తువుగా స్వీకరించవు? ఆధునికాంధ్రసంఘము వస్తువుగా స్వీకరించి రచనసేయు వారున్నారు. కాని వారు సంఘసంస్కారబుద్ధితో, విప్లవబుద్ధితో, జేయుదురు. అచ్చముగా రమ్యమైన సారస్వతబుద్ధితో చేయువారున్నారు. ఏయూహమైనను సారస్వతమున రమ్యత యుండవలయును. శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారి మార్గ మవలంబించి చాలమంది తెలుగుయువకపులు ఆధునికాంధ్రగద్య సారస్వతనిర్మాత లగుదురుగాక!

బెజవాడ
9-11-45 }

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

ప్రథమ ఖండము

౧

అది విజయనగరసామ్రాజ్యమున శ్రీకృష్ణదేవరాయల పరిపాలనకాలము. అప్పుడే సూర్యోదయమైనది. విజయనగర సామ్రాజ్యోదయకాంతులలో సద్యోవికసితమగు నరూపదమ్మము వలె మెరియుచుండెను. శైవవైష్ణవదేవాలయముల ధ్వజ స్తంభముల చిఱుగంట లా నవోదయకాంతులలో బంగారు పిచ్చుకలవలె మెరియుచు శ్రుతిమనోహరముగ ధ్వనించుచుండెను. మార్గమున నడచువారి కాదేవాలయములలో మాటు మ్రోగుచున్న పురుషసూక్తనినాదములు గంభీరముగ విన వచ్చుచుండెను. కొంద అప్పుడే దేవతాదర్శనముచేసి వచ్చుచుండిరి. సామాన్యముగ నెచ్చటఁజూచినచు బ్రజల ముఖములు కలకలలాడుచుండెను.

క్రమక్రమముగ బాటలలో బాలసూర్యుని కిరణములు వడివడిగ ముందునకుఁ బరువెత్తసాగెను. రాజవీధిలో నచ్చటచ్చటఁ గొంచెము తొందరగఁ బోవుచున్న యాశ్వికుల గుఱ్ఱముల డెక్కలచప్పుడులు “టకటక” మని ప్రతిధ్వనించుచుండెను. వారియొకటిలో దూరిన ఖడ్గములదంతపుఁబిడు లా బాలభానుని ప్రకాశములలో నస్పృష్టముగఁ గానిపించుచుండెను. ఆ యాశ్వికుల తలపాగలకుచ్చులు మండమారుతములలో మెల్ల

మెల్లగ నెగురుచుండెను. మేడలపైనుండి చూచుచువారి కాతల పాగలు వడివడిగఁ బరువెత్తుచున్న పెద్దపెద్ద తెల్లత్రాచుల వలెఁ గానిపించుచుండెను.

ఇంతలో నొక వృద్ధుఁడు తెల్లని యున్నతాశ్వముపై స్వారి చేయుచుఁ దటాలున సార్వభౌముని సమాలోచనాభవ సమునెదుట దిగెను. వెంటనే యాప్రక్క నిలువఁబడియున్న పరిచారకుఁడు నడుమువఱకును వంగి, నమస్కరించి, యాగుఱ్ఱమును బ్రక్కకుఁ గొనిపోయి నిలువఁబడెను. ఆవృద్ధుఁడు తొందరతొందరగ నడచుచు, సింహద్వారము దాటెను. ఆతఁడా ద్వారము దాటినపుడు నడుములవఱకును వంగి నమస్కరించిన ద్వారపాలకు లిరువురును, నొకనిమిషమువఱకును, నట్లే నిలువఁబడియుండిరి. ఆతఁడు వడివడిగ రెండు మూఁడు ద్వారములు దాటి యింకను లోనికిఁ బోయెను. అచ్చట ద్వారపాలికగా నున్న యొక సుందరి (యువతి) వెంటనే తనచేతనున్న ఖడ్గము నేలపై మోపి నమస్కరించి నిలువఁబడెను. వృద్ధుఁడామెవై పొకసారి చూచి మెల్లమెల్లగ మేడమెట్లెక్కి యొక సమాలోచనామందిరమునఁ బ్రవేశించెను.

అది తెల్లని పాలరాళ్ళచే నిర్మింపఁబడిన యొక విశాలమందిరము. ఆలోపలిమందిరమున నెచ్చటను స్తంభములేదు. పైకప్పు వేలాడు తామరపూవువలె నిర్మింపఁబడెను. మందిరమధ్యభాగమున నున్న యొక యున్నతవేదికపై నాలుగైదు రత్నఖచితసింహాసనము లమర్పఁబడి యుండెను. భూభాగ

మునం దంతటను జిత్రవిచిత్రములగు చిత్తరువులతోఁ గనులకు
మిఱుమిట్లు గొలుపు రత్నకంబళములు మెఱయించుచుండెను. గోడ
లపైఁ జెక్కబడిన చిత్తరువులపై మెల్లమెల్లగ సూర్యకాంతి
ప్రసరించుటచే వానిసౌందర్య మినుమడించుచుండెను. ఆవృద్ధుఁ
డాయున్నతవేదికపై కెక్కి యొక సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి,
యొకప్రక్కగానున్న దంతపుఁబెట్టి తెఱచి యందున్న తాళ
పత్రగ్రంథములన్నియు నొక టొకటిగఁ బరిశీలింపసాగెను.
మెల్లమెల్లగ వీచుచున్న పిల్లగాలు లా భవనపరిసరమున నున్న
తామరకొలనినుండి పద్మసౌరభము గొనివచ్చి యతని కఖండ
నిర్వృతి కలిగించుచుండెను. ఆవృద్ధుఁడు తాళపత్రములలోని
విషయములు చదువుచు, నప్పుడప్పుడు కనుబొమలు ముడిచి
తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెను.

ఆవృద్ధునికి డెబ్బది యెనుబదియేండ్ల వయస్సుండ
వచ్చును. అతనిశిరస్సంతయుఁ దెల్లగ నరసి యుండెను. దట్టము
గను, గుబురుగను, బెరిగిన యాతనికనుబొమ లొకదానితో
నొకటి కలిసి చూపఱకు భయము గలిగించుచుండెను. ఆ కను
బొమలపై నాతఁడొక చిన్నకుంకుమబొట్టు పెట్టెను. అతని
కన్నులు చిన్నవి; చూచుట కవి నల్లత్రాఁచుకనులవలెఁ గానఁ
బడును. అతనిపెదవులు ముఖములోనికి మూసికొని యప్రతిహత
మగు నిశ్చయశక్తి నెఱిగించుచుండెను. అతడు వలెవాటుగ
వైచుకొనిన జరీయత్తరీయములోనుండి ఒక్కపలుచగనున్న
పచ్చని బొహువులును వక్షస్థలమును గానవచ్చు చుండెను.

ఇంతలో మెల్లని పదధ్వనివిసవచ్చెను. వృద్ధుడు కనుల ముడుతలలో నుండి మెల్లగఁ గనులెత్తి చూచెను. ఇంతలో ద్వారపాలిక సమీపించి “సార్వభౌములు విజయం చేయుచున్నారు. మహాప్రభూ!” అనెను. వెంటనే వృద్ధుడాతాళపత్రము లచ్చట నుంచి, సార్వభౌము నెదుర్కొని, లోనికిఁ గొనివచ్చెను. వృద్ధుడును, కృష్ణదేవరాయలును, నున్నత వేదికపైనున్న రత్నసింహాసనములపై నొకరి కొక రెదురుగఁ గూరుచుండిరి. వృద్ధుడు మరలఁ దాళపత్ర మొకటి చేతఁ బట్టుకొని చదువుచుఁ దీవ్రముగఁ గనుబామలు విడిచి యాలోచింపసాగెను.

కృష్ణదేవరాయలు సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి, చదువుట కొక తాళపత్రసంపుట మిటునటుఁ దిరుగవేయుచు, “అప్పాజీ! తమశరీరములోఁ గొంచె మస్వాస్థ్యముగ నున్నదని తెలిసినది!” అనియెను. తిమ్మరుసు మహాప్రభూని లోలోపలి నుండి పై కుబుకుచున్న దగ్గు పైకి రాకుండ నడచివేయుచు, ముఖమునకుఁ జేయి యడ్డము పెట్టుకొని, కొంచెము నెమ్మదిగ దగ్గి “మహాప్రభూ! శరీరములో నేమియు బాగుగ లేదు; కాని చోళపాండ్యరాజ్యముల పరిస్థితులు నానాటి కధ్వాన్నము లగుచున్నవి. ఏమి చేయను?” అనియెను.

“వీర శేఖర చోళుడు సామ్రాజ్యమునఁ గల్లోలములు లేవదీయుట మానలేదా?”

“అతఁడు చంద్రశేఖరపాండుని దటీమి యాతనిరాజ్య మాక్రమించుకొన్నాఁడు!”

“ఎవరి యాజ్ఞపై ని!”

“ఇంద్రాజ్ఞాపించుట కెవ్వరి కధికార మున్నది? కేవల మును దురభిమానపూరితమగు నహంకారము!”

“ఎంతటి ధైర్యము!”

“ఇది యింతటితో బోవునటులఁ గానిపించుట లేదు. దీనిలో నెంతో చాణక్యతంత్ర మున్న ట్లున్నది!”

“ఏమి?”

“చంద్ర శేఖరపాండుఁడు రాజ్యపాలనమున కనర్హుఁడు”

“అప్పాజీ!”

“నాకు వేగులవారు పంపిన పత్రములనుబట్టి చూడ వానిప్రవర్తనలో నేదో గోప్యలోటున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది”

“మీయస్వాస్థ్యమువలన నా కీవిషయములలో నంత రార్థము బోధపఱచుకొనుటకు వీ లిచ్చినది కాదు!”

“చంద్ర శేఖరపాండుఁడు తమదర్శన మపేక్షించు చున్నాఁడు. పిలిపింపుమని నెలవా?”

“పిలిపింపుఁడు”

నెంటనే మహాప్రధాని ద్వారమువైపు చూచెను. దూర మునుండి మంత్రికనుబామల కదలికకై కనిపెట్టుకొనియున్న ద్వారపాలిక చేతులు జోడించుకొని, వంగి నిలుచుండెను. మహాప్రధాని “మధురాప్రభువు చంద్రశేఖరపాండులు” అని

యెను. ద్వారపాలిక వెంటనే మెఱపువలె నదృశ్య యయ్యెను. తిమ్మరుసుమంత్రి “ఇదిగో! ఇది పాండ్యస్థానాపతి పంపించిన పత్రిక. చిత్తగింపుడు!” అని రాయలముం దుంచెను. రాయలాలేఖ యొక పావుగడియలో చదివి యొక్క నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. తిమ్మరుసు మెల్లమెల్లగ నొక్కొక్కపత్రమేతీసి, రాయల కెదురుగనున్న దంతస్తంభముపై నున్న బంగారుపశ్చె రమున నుంచెను. రాయలాలపత్రముల నన్నిటిని గ్రమక్రమముగఁ బరిశీలించెను. తరువాత నాపత్రములన్నియు నెదురుగ నున్న యాబంగారుపశ్చెరమునఁ బడవైచెను. మరల రాయలముఖమునుండి, యప్రయత్నముగ మఱొకనిట్టూర్పు బయలు వెడలెను.

ఇంతలో గవాక్షములనుండి ప్రసరించిన నీరెండ రాయలసముఖముననున్న కుడ్యముపైఁ బడుటచే నందున్న వరూధినీచిత్రము ద్విగుణీకృతసౌందర్యముచే మెరయఁజొచ్చెను. రాయలపార్శ్వములనుండి యగరుఘామలతకలు మెల్లమెల్లగఁ బైకిలేచుచుఁ బిల్లతెమ్మెరలతోఁ గలిసి యావరూధినీచిత్రము వైపు ప్రసరించుచుండెను. సార్వభౌముని కానఁ దాయ గరుఘామమాలికలతో నేదో యొక వింతసౌరభము స్ఫురించెను. రాజ్యాంగపత్రములు చదువుటచే విసిగిన యాతనివిశాల నేత్రము లాయగరుఘామములతోఁ గలిసి పోవుచు, దివ్యమగు నావరూధినీసౌందర్య మవలోకింపసాగెను.

కుడ్యముపైఁ జిత్రించిన యావమాధిని యొక సన్నని పోకనూనివెనుక నిలువఁబడి యొయ్యారముగఁ బ్రవకుని తనూవిలాసము కనుదోయితో జాట్టుకొనుచున్నది. ఆమెమెడలోని ముత్యాలహారములును, గర్జభూషణములును, నీరెండ సోఁకుటచే మేలిబంగారు పూతపూసినట్లు మెరయుచున్నవి. ఆవమాధినీ ప్రేమలాలిత్య మవలోకింపగనే సార్వభౌముని మనస్సులోని మధురస్మృతులన్నియు సగరుధూమలతలవలె మంధరమంధరముగఁ బైకెగసి పోసాగెను; ఆరోజులే వేళు; అప్పుడు రాజ్యభార మాచక్రవర్తిపై నుండెడిది కాదు; ప్రతిదినమును గవితాగోష్ఠులతోడను, వల్లకీగానములతోడను, గడచిపోవుచుండెడిది. ఎప్పుడైన నప్పజీయొద్ద కొటిల్చునియర్థ శాస్త్రము, బద్దెననీతి మొదలగు గ్రంథములు పఠించుచుండెడివాడు. అప్పుడప్పుడు సామ్రాజ్యజైత్రయాత్రలలోఁ బాల్గొనుచుండుటగూడ జరుగుచుండెడిది. ఇప్పటివలె రాత్రింబవళ్ళు సామ్రాజ్యవ్యవహారములలోఁ బడి యూపిరిసలుపకుండ నుక్కిరిబిక్కిరి కావలసినంత యవసర మప్పు డుండెడిది కాదు! ఆరోజులలోఁ బెద్దనామాత్యులు తాము రచించిన నూతన చాటువు లన్నియు సార్వభౌమునికి వినిపించుచుండువారు. సార్వభౌముఁడుకూడఁ దాను రచించిన కవిత పెద్దనకవీంద్రులకు వినిపించువాడు. సార్వభౌమునికి సోమయాజుల మహాభారతకవితపైఁ గొంచె మభిమాన మెక్కువగనుండెడిది. పెద్దన్నగారు “మహాప్రభూ! నన్నయభట్టారకులును, సోమయా

జులుగారును శారదాదేవి యవతారములే! కాని భట్టారకులకవి తలో నున్న ద్రాక్షామాధుర్యము సోమయాజులుగారి కవనములో లేదేమో!" అని యనుచుండెడివారు. అప్పుడు సార్వభౌమునికనులలోఁ జిన్ని చిన్ని చిఱునవ్వులు తాండవించెడివి. అంతే!

ఆరోజులలో నాగల యనునర్తకి భరతవిద్యానైపుణిచే రాయలహృదయము చూఱఁగొన్నది. ఆమెసాదమంజీరములు ఘల్లుమని ధ్వనించినపు డెల్లఁ జక్రవర్తిహృదయములో క్షీరసాగరనుధనము జరిగినటు లుండెడిది! చిత్రకారు లందఱును నామెనృత్యభంగిమలు చూచి, యాచిత్రములతో రాయల శయనాగార మలంకరించెడివారు. ఆమెసౌందర్యకాంతులలోఁ జక్రవర్తి కీవిశ్వమంతయు నొకనందనవనమువలెఁ గానిపించెడిది! ఆరోజులన్నియు గడచిపోయినవి! క్రమముగా సామ్రాజ్యము, పరిపాలనము, సైన్యసమీకరణములు, జైత్రయాత్రలు మొదలగువానితో జీవితమంతయు, జాలవఱకుఁ గడచిపోయినట్లున్నది. ఇప్పుడు చక్రవర్తికి సుమా రేబదిసంవత్సరముల వయస్సుండవచ్చును.

నిజముగ నాలోచించినచోఁ జక్రవర్తికి మనస్తాపము గలుగవలసిన యవసర మేమియు లేదు. చిరకాలమునుండి కాంక్షించిన రాయచూరుదుర్గముకూడ నొతనికై వశమయినది. సామ్రాజ్యమంతయు సుస్థిరమయినది. కటకము మొదలుకొని, కన్యాకుమారివరకునుగల రాజు లందఱును, నాతని కరి

గావులై, భయభక్తులతో సంచరించుచున్నారు. అందును నీ మధ్యఁ జక్రవర్తి కళావినోదములు తక్కు, తదితరవిషయములు దరికి రానిచ్చుచుండుట లేదు. సామాన్యముగాఁ బెద్దనామా త్యులును, దిమ్మనామాత్యులును, సన్నిధి నున్నచో మహా ప్రధానులుకూడ సార్వభౌముని దర్శించుటకు సందేహితురు. మహాప్రధానులు సామ్రాజ్యమంతయుఁ గంటికి జెప్పవలెఁ గాపాడుచున్నారు. సామ్రాజ్యములో నేమూలఁ జీమ చిటుకు మన్నను మఱునాఁ డది యాయనకుఁ దెలియవలసినదే! సామాన్యముగ నత్యంతముఖ్యములగు విషయములే చక్రవర్తి నిశ్చయింపవలసియుండును. అందును జక్రవర్తి కప్పాజీ యన్నఁ బితృభక్తి; ఆయనమాట వేదాక్షరము. ఆయనమూలముననే రాయల కెల్లప్పుడును గావ్యవినోదములతో నుల్లాసముగఁ బ్రొద్దు పుచ్చుటకు వీలిచ్చినది.

అయినను మహాప్రధానులు స్వతంత్రించి యేవ్యవహారమును నిశ్చయింపరు. ఒకవ్యవహార మేదైన నిర్ణయింప వలసివచ్చినచో, నాయన సాధక బాధకములన్నియుఁ జక్రవర్తి కెఱిగించును. వారిరువురును సంప్రతించుకొన్న పిమ్మట, నేదైన నొక నిశ్చయమునకు వత్తురు; వారిరువురికిని నభిప్రాయభేదములుకూడఁ గలుగుచుండును. అభిప్రాయభేదము కలిగినప్పుడు సామాన్యముగఁ జక్రవర్తియభిమతానుసారముగనే జరుగుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు తిమ్మరుసుమంత్రి పట్టుపట్టి తన యిష్టానుసారముగ నడిపించుచుండును. రాయల కప్పాజీ

రాజ్యాంగతంత్రజ్ఞుడని తెలియును. అదియునుగాక, మహా
మంత్రి మిక్కిలి యనుభవశాలి; వయోవృద్ధుడు. చక్రవర్తి
కామందకీయ మంతయు నాయనయొద్దఁ బరించినాడు.
అందుచే మహామంత్రి పట్టుపట్టినప్పు డాతఁడు కాదనుట కెన్న
డును సాహసింపఁడు. ఎట్టులయినను జక్రవర్తి సామ్రాజ్య పరి
స్థితులు పరిశీలింపవలసిన యవసరము కలుగుచునే యున్నది.
రాయల కసలు మహామంత్రిపైఁ గార్యభార మంతయుఁ బడ
వైచి, విశ్రమింపవలయునని యున్నది. కాని తిమ్మరుసుమంత్రి
యామాట చెవి కెక్క నీయఁడు. ఒక్కొక్కప్పు డాయన
“మహాప్రభూ! నేను బెద్దవాఁడ నయితిని. కుమారుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ
డయినాడు. నాకు శ్రీవిశ్వేశ్వరుని సన్నిధానమున జీవితశేషము
గడపవలయునని యున్నది. నేను వయోవృద్ధుడను. కావున
మీరే నాకు సెలవు దయచేయింపవలసి యున్నది” అని
వాదించుచుండును. చక్రవర్తి మహామంత్రిమాటలు విని
విశాలనేత్రములు నిశ్చలము లగునంతవరకును నొక నిమిష
మాలోచించి, యేమియు బదులుపలుకక మాట్లాడ కూర
కొనుచుండును.

కొంతసేపటికి ద్వారపాలిక మరల వచ్చి సవినయముగ
వంగి నమస్కరించి, “మధురాప్రభువులు, శ్రీచంద్రశేఖర
పాండులు దర్శనమునకై తమయనుమతి కొఱకు నిరీక్షించు
చున్నారు. మహాప్రభూ!” అనియెను. మహామంత్రి యంగీ
కారసూచకముగ హస్తసంజ్ఞ చేసెను. వెంటనే యామె చక్ర

శ్రీ దేవదత్త గ్రంథాలయము
ప్రథమ ఖండము
అష్టాశ్వాసము. (మహాభారతము.)

13

మహామంత్రి—అవును. ఆవిషయములన్నియు మీరు
మీవినతిపత్రికలో నివేదించుకొనియే యున్నారు.

పాండుడు—దీనిలో నేను కేవలమును నిరపరాధిని
మహాప్రభూ!

మహామంత్రి—ఆవిషయము సార్వభౌములు గుఱు
తించియే యున్నారు. కాని యస లీవివాద మెందులకు
వచ్చినది?

పాండుడు—ఏవివాదము మహాప్రభూ!

ఈసమాధానముతో మహామంత్రికి బాగుగఁ జిరాకు
గలిగెను. కాని యతఁ డది మేమియుఁ బయికిఁ గనఁబడనీయ
లేదు. కొంచె మాగి, ప్రశాంతముగ “మీకును, వీరశేఖర
చోళునకును, గలిగిన వివాదము.” అని సమాధానము
చెప్పెను.

పాండుడు—వివాద మే మున్నది ప్రభూ! వివాద
మేమియు లేదే?

మహామంత్రి—మరి యాతఁ డూరక పుణ్యమునకు
మీపై దండెత్తి వచ్చినాఁడా!

పాండుడు—నాసామంతులలోఁ గొందఱికి నే ననినఁ
గిట్టదన్న విషయము తమరెరిగినదే కదా! వీరశేఖరచోళుడు
పొరుగుపచ్చ చూచి యోర్వలేక, రహస్యముగ వారితోఁ
గలిసి కుతంత్రములు నడపి, హఠాత్తుగ మధురపైఁ బడినాఁడు.
ఆతఁడు మధుర ముట్టడించినదాఁక నా కీవిషయమే తెలిసినది

కాదు! నేనును, నాకుటుంబమును రహస్యసురంగముగుండ
గోటదాటి యీవలఁబడి ప్రాణములు దక్కించుకొంటిమి. ఇంత
కంటె నేనేపాపమును నెఱుఁగను మహాప్రభూ!

ఈప్రత్యుత్తరము వినుసరికి మహామంత్రికనులలోఁ
దీక్షదృష్టి యెక్కు వయ్యెను. ఆతనిపెదవులపైఁ దాండవించు
చున్న చిరునవ్వు మెల్లమెల్లగ నదృశ్య మైపోయెను. చంద్ర
శేఖరపాండుని కాయముఖభంగిమ చూచుసరికి నాలుకయెండి
పోసాగెను. మహామంత్రి యొక్కనిమిష మట్లు తీక్షణముగఁ
జూచి, “ఇదిగో! నేను చెప్పున దొక్కమాట వినుడు! మీ
రీవిషయమున సత్యగోపనము చేసినచో మీకేముప్పు గాని
మరియెవ్వరికిని గాదు! జరిగిన వ్యవహారమంతయు నానుూలా
గ్రముగ సార్వభౌమునికి విన్నవించుకొనుడు. చక్రవర్తి కరు
ణార్ద్రహృదయులు! చేతులు కాలినపిమ్మట నాకులు పట్టుకొని
నచో నేమియుఁ ప్రయోజన ముండదు! నేను మీక్షేమ
మాలోచించి చెప్పుచున్నాను. బాగుగ నాలోచించుకొనుడు”
అనియెను.

తనకు మొదట జరిగిన గౌరవమును బట్టి, మహామంత్రి
యీవిధముగ మాట్లాడునని పాండుఁ డనుకొన లేదు. ఆకార
ణమువలనఁ బొగ జిమ్ముచున్నటు లున్నమహాప్రభూని బొమ
ముడి చూచుసరి కాయముఖభంగిమ చూచుసరి కాయముఖభంగిమ
దనకేదో మూడనున్నదని భయపడెను. కాని వెంటనే
ధైర్యము తెచ్చుకొని, కాళ్ళు నిలునఁ ద్రొక్కుకొని “దీనిలో

వర్తియధిష్ఠించిన యున్నతవేదిక కెదురుగ నొక సింహాసనము వేసి చంద్రశేఖరపాండుని లోనఁ బ్రవేశ పెట్టెను.

ఆతఁడు లోనికి వచ్చి యిరువురికిని వంగివంగి నమస్కారములు చేసి, తనకు వేసిన సింహాసనముపైఁ గూర్చుండక, దానివెనుక చేతులు జోడించి నిలువఁబడెను. రాయలు కను తెప్ప వేయకుండ నాతనినై పొకక్షణకాలము చూచి, మరలఁ దాళపత్రములు పరీక్షింపసాగెను. మహామంత్రి ముడుతలు పడిన కనుబొమలెత్తి నఖిశిఖిపర్యంతమును నొక్కసారిగా నాతనిని బరిశీలించెను. అతఁడంతగా నాజానుబాహువని చెప్పుటకు వీలులేదు. విశాలమగు నాతనియధరము క్రిందికి వ్రాలెను. శరీరము కొంచెము స్థూలముగ నుండెను. ఆతఁడు ధరించిన దుస్తులు మిక్కిలి యమూల్యములైనవి. మెడలో నుజ్జ్వలములగు నయిదారు పేటల ముత్యాలహారములు మెరయసాగెను. ఉష్ణీష మప్పటి కప్పుడు తయారుచేయించిన దానివలెఁ గాని పించెను. సామాన్యముగ నాతఁడు నిలువఁబడిన ధోరణిచూచినచో నేమియు నెఱుఁగని యమాయకునివలెఁ గాన్పించెను. కాని యుజ్జ్వలములగు చూపులుమాత్ర మాతఁడు మిక్కిలి లోకజ్ఞుఁ డనువిషయము వెల్లడి చేయుచుండెను. ఆతఁ డేదో చెప్పబోవు వానివలె నోరుతెఱచి యట్లే నిలువఁబడెను.

చక్రవర్తి యట్లే ముఖ్యములగు తాళపత్రములేవో పరిశీలించుచుండెను. మహామంత్రి యాతనిపరిశీలనము ముగించెను. ఆతని పెదవులపై నత్యాదరసూచకమగు చిఱునవ్వు

తాండవింప సాగెను. వ్రాయుట కింతనేపు పట్టినదిగాని, పాండుఁడు, ద్వారముదగ్గఱనుండి మెల్లమెల్లగ వచ్చి, వేదిక కెదురుగనున్న సింహాసనము వెనుక నిలువఁబడుటయు, రాజమంత్రి లిరువురును నాతనిని బరిశీలించుటయు, నొక్కనిమిషములో జరిగిపోయెను.

మహామంత్రి యత్యాదరముగఁ బాండుని గౌరవించుచు, “దయచేయుఁడు! తా మట్లు నిలువఁబడుట యేమియు బాగుగలేదు!” అనియెను. పాండుఁడు తన కింత గౌరవము జరుగునని మొట్టమొదటఁ దలఁచి యుండలేదు. మహామంత్రి సామంతప్రభువుల నీవిధముగ గౌరవించుట యసాధారణము. అందుచే నాతఁడు మిక్కిలి సంతసించి, “మహాప్రభూ! కూరుచున్న నొకటియుఁ గూరుచుండకపోయిన నొకటియునా? నాకు సార్వభౌములకటాక్షవీక్షణమున్న సంతే చాలును! తాము చూపించిన గౌరవమున కందలముపై నెక్కినటు లానందించుచున్నాను!” అని బదులు పలికెను. మహామంత్రి “సార్వభౌములు తమవినతిపత్ర మంతయు సావధానముగఁ బరిశీలించినారు. తమరు చక్రవర్తులసముఖమున విన్నవించుకొనవలసిన దేమైన నున్న విన్నవించుకొనవచ్చును.” అనియెను.

పాండుఁడు—విన్నవించుకొనుట కేమున్నది ప్రభూ! వీలినవారి చలువవలన మేమందఱమును సుఖముగ రాజ్యములు పరిపాలించుకొనుచున్నాము. ఇంతలో వీరశేఖరచోళుఁ డింత దురన్యాయము తలపెట్టినాఁడు!

సత్యగోపన మేమున్నది ప్రభూ! తరతరములనుండియు మీ
యన్నము తినుచుండు మేము స్వామిద్రోహము చేసిన నిరకః
బుట్టగతులుండునా? తమకు నాపైఁ గిట్టనివా రేమేమి బోధిం
చిరోగాని, నే నేపాపమును నెఱుఁగను. దీనిలో నేమైనఁ దేడా
యున్నఁ దల గొట్టించి, కోటవాకిటఁ గట్టింపుడు!” అని పలికి
యతిదీనముఖముతోఁ జేతులు నలుపుకొనుచు నిలుచుండెను.
మహామంత్రి యాతనివై పట్టే చూడసాగెను.

పిమ్మట తిమ్మరుసు కొంచెము శాంతించి “సరే దాని
కేమి! వీరశేఖరచోళుని శిక్షించుటకై శ్రీ కోట్యము నాగమ
నాయనింగారిని దళవాయిగాఁ బంపుచున్నాము. మీరు వారి
కాజ్ఞావిధేయులై వారికిఁ దగువిధమున సహాయము చేయవలసి
నది. వారికిఁ జేదోడు వాదోడుగ నున్నచో, మీకుఁ దప్పక
మధురారాజ్యము లభింపఁగలదు. సార్వభౌము లాశ్రితపక్ష
పాతులు. మరి ప్రభువువారికి వేళ యతిక్రమించుచున్నది!”
అనెను. తిమ్మరుసుమంత్రి పలికిన యీమాటలు వినునంత
వరకును జంద్రశేఖరపాండ్యునికి మనసు మనసులో లేదు.
అతని యెదురుగనున్న గోడలును, జిత్తువులును, గిరగిరఁ దిరు
గుచున్నటులఁ గానిపించెను. కాని తిమ్మరుసుమంత్రిమాటలు
విన్నతరువాత నవియన్నియు నిశ్చలత వహింపఁజొచ్చెను.
చంద్రశేఖరపాండ్యుడు మరల సవినయముగఁ జేతులు జోడించి
“చక్రవర్తులును, మహాప్రధానులును, గరుణాసముద్రులు!
మే మెన్నిజన్మములు నేవచేసినను, దమబుణము తీర్చుకొనఁ

జాలము!” అని చెప్పి భూమివలకును వంగి నమస్కరించి వెనుకకుఁ దిరుగకుండ, మెల్లమెల్లగ వెనుక కడుగులు వేసికొనుచుఁ బోయి ద్వారముదాటి యచ్చటనుండి రాఙ్గవీధిలోఁ బ్రవేశించెను.

ఆతఁడు నిష్క్రమింపఁగనే చక్రవర్తి “ఎంతకృత్రిమ ప్రకృతి!” అనెను. మహాప్రధాని తల పంకించుచుఁ “దసమెడలోని యురులు తానే బిగించుకొనుచున్నాఁడు. వీని కిట్లు జరుగవలసినదే!” అనెను. ఇంతలో సమీపముననున్న చక్రవర్తి భవనమునుండి మధ్యాహ్నభోజనకాలము సూచించు శంఖధ్వని గంభీరముగ మ్రోఁగసాగెను. పిమ్మట వైతాళికులు నూలువీణల తంత్రీస్వనములలోఁ దమకంఠస్వరములు కలిపి, మృదుమధురముగఁ జక్రవర్తి శౌర్యసాహసములు ప్రశంసించుచుఁ గళ్యాణిరాగములో గీతములు పాడసాగిరి. మెల్లమెల్లగ నాగానము రాజమంత్రుల హృదయకుహరములలో నానంద తరంగములు మేలుకొలుపసాగెను. వారిరువురును నల్లన లేచి తమతమ భవనోన్ముఖములగు హృదయములతో సమాలోచనామందిరము వీడి పోసాగిరి. ఆ మందిరకుడ్యములపై నున్న చిత్రములలోఁ గొన్నివారివైపు కనురెప్పలు వేయకుండఁ జూచుచున్న ట్లట్లులే నీరవముగ నిలువఁబడెను. ఆవీణారవము మెల్లమెల్లగ మందమై మహాకాశములోఁ గలిసిపోయెను.

అది పెద్దనామాత్యునిభవనము. విజయనగరములో నయ్యది శ్రీకృష్ణస్వామిదేవాలయమున కుత్తరభాగమున నున్నది. పెద్దనామాత్యుని భవనముచుట్టును నొక విశాలమగు నుద్యానవన మున్నది. పెద్దన, భవనమునకు వెనుకనున్న మాలతీలతామండపమున నమర్చిన తూఁగుటుయ్యాలలోఁ గూర్చుండెను. గుబురుగాఁ బెరిగిన రెండుమూఁడు పెద్దపెద్ద తీయమాపులపై మాలతీలత లల్లింది, యామంటప మేర్పగుపఁ బడెను. మామిడికొమ్మనుండి వ్రేలాడుచున్న బంగారుగొలు సుల తూఁగుటుయ్యాలపైఁ గూర్చుండిన పెద్దన యాయుద్యాన మునఁ బచ్చికబయళ్ళపై వ్రాలిన శిశిరాతపముల సౌందర్య మీక్షించుచుండెను.

అప్పటి కొక జాము ప్రొద్దుకంటె నెక్కువ యుండదు. సూర్యకిరణము లుద్యానావరణము దాటి మెల్లమెల్లగఁ బసిరి పచ్చికలపైఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆకిరణములలో రంగురంగుల నీతాకోకచిలుక లెగిరి కనులకు విందొనర్చుచుండెను. కొంచెముదూరముగ నొకటి రెండు నెమిళ్ళు పురులు విష్ణు కొని, యొయ్యారముగ నడచుచు, నాడుచుండెను. ఆ యుయ్యాలకు రెండువైపులను రెండు బంగారుపంజరములు వ్రేలాడు చుండెను. ఒకదానిలో నల్లని మైనాగోరువంకయు, రెండవ దానిలో నొక పంచరంగుల రామచిలుకయు నుండెను. పెద్దన

ప్రక్కనున్న సువర్ణపేటికలో నొక బంగారుగంటమును బనుపు పూసిన కొన్ని లేత తాళపత్రములును మిలమిలలాడుచు మెరియుచుండెను. ఇంతలో స్ఫురద్రూపియగు నొకయువకుఁ డాతూగు టుయ్యాలదగ్గఱ కరుదెంచెను. ఆతఁడు వలెవాటుగా వైచు కొనిన సరిగంచుల జరీయత్తరీయమునుండి మెడలోని ముత్యాల హారములకాంతులు తొంగి తొంగి చూచుచుండెను. అప్పుడే సూర్యబింబ మొకింత వ్రాలినది. ఒక కిరణలేశము పై వ్రాలుటచేఁ బెద్దనామాత్యుని మకరకుండలమాణిక్యములు ధగధగలాడఁజొచ్చెను.

వచ్చిన యువకుని చూచి పెద్దన సరసను గూర్చుండుమని సంజ్ఞ చేసెను. కాని యాయువకుఁ డట్లు చేయక సవినయముగఁ గవీంద్రుని పాదములు స్పృశించి, పసిరిపచ్చికల గుబురుపైఁ గూర్చుండెను. ప్రకృతిసౌందర్యములోఁ దేలిపోవుచున్న పెద్దన కనులిప్పు డిప్పుడే మేలుకాంచినట్లు కానవచ్చుచుండెను. ఆతఁడొక్కక్షణకాల మాగి, యా యువకునివైపు చూచి “చెవ్వప్పనాయకుఁడు రాలే దేమి?” అని ప్రశ్నించెను. ఆ నూతనుఁడు “నాయనగారితోఁ గలిసి దక్షిణదేశమునకుఁ బోయినాఁడు” అనెను. కవి మరల నొక నిమిష మాగి “విశ్వనాథా! అన్నటులు పాండ్యరాజ్యవ్యవహార మేమయినదో తెలియునా?” అని ప్రశ్నించెను.

“అదే! ఆవ్యవహారమే మనవి చేయుచున్నాను. సార్వభౌములు నాయనగారిని బిలిచి నిలుచున్నపాటున మధుర

పైకి దండెత్తి వెడలవలయునని యాజ్ఞాపించినారు. చెవ్వుపై నాయకుఁడును రామభద్రనాయకులునుగూడ వారికి సహాయులుగా నేగినారు.”

“అంత తొందరగా మధురపై దండెత్తి పోవలసిన యవసర మేమి కలిగినదో?”

“వీరశేఖరుఁడు హఠాత్తుగాఁ బైబడి పాండ్యరాజ్య మాక్రమించుకొన్నాఁడట! ఆపైఁ బాండ్యుఁడు సార్వభౌముల యెదుట మొఱ పెట్టుకొన్నాఁడట! అందుచే వారీవిధముగ నాజ్ఞాపించినారు.”

“అబ్బా! పాండ్యవ్యవహారము లంతవరకును ముదిరి నవా!”

“ఇక నాలసించినచో శ్రుతి మించి పోవునని చక్రవర్తి తత్క్షణమే నాయనగారిని బయలుదేరివలయునని యాజ్ఞాపించినారు.”

“మరి నీవు పోలేదేమి?”

“నేను వారిని ప్రార్థించితిని. కాని వారు నాప్రార్థన మంగీకరింపలేదు. నన్ను విజయనగరపై న్యములకు దళవాయిగా నుండ నియమించినారు!”

ఈసమాధానముతోఁ పెద్దనామాత్యుని ముఖముపై చిలునవ్వుదయించెను.

“చెప్పవేమి! సార్వభౌములు నిన్నింక దక్షిణరాజ్యములకు దళవాయిగా నియమింతు రన్నమాట! మీనాయనగా

రింకఁ బుణ్యతీర్థములు సేవించుకొనవచ్చు నన్నమాట! ఇన్నా శృగు వారికోరిక నెఱవేఱుకాలము సమీపించినది!”

ఈమాటలకు విశ్వనాథనాయకుఁ డేదో యస్పష్టముగా సమాధానము చెప్పి, మాట్లాడ కూరకుండెను. మరల నిరువురును, గొంత సేపటివఱకును, నేమియు మాట్లాడలేదు. పెద్దనా మాత్యునిదృష్టి మరల సాంధ్యాతపములవై పునకు మఱలెను. ఎదురుగ నీరెండలోఁ బసిరిపచ్చికలగుబురులలో నాహారమేఱు కొని తినుచున్న పాలపిట్ట రెపరెప తెక్కలాడించినది. ఆపసిరి పచ్చికపై నొకసారిగఁ బాలు గ్రుమ్మరించినట్లు కానుపించినది! పెద్దన యాసౌందర్యావలోకనములో నొక నిమిషకాలము మై మఱచెను. ఇంతలో నాతని కేదో జ్ఞాపకము వచ్చుటచే మరల మెల్లగ నిట్లు పలికెను.

“అన్నట్లు మఘరస్థానాపతి వీరరాఘవనాయనింగారు కూడ మీనాయచిగారితో బయలుదేరిరా?”

“బయలుదేరి రనియే యనుకొందును.”

“ఆయన నాకు బాల్యమిత్రుఁడు. సార్వభౌముల కాయ నయెడల శౌరవాదరము లెక్కువ. రాజధాని కరుదెంచి నప్పటినుండియు నాయన ప్రతిదినమును న న్నొక్కసారియైనఁ జూడకుండ నుండలేదు. వారిది శౌరవప్రతిష్ఠలుగల వంశము. నీ వాయన నెఱుఁగుదువా?”

“నా కంత బాగుగఁ బరిచయము లేదు. మానాయ నగా రాయన నెఱుఁగుదురు.”

ఆయనదగ్గఱ నాగాంబిక యను నొక కన్యయున్నది. ఆయన నిన్నుఁ జూచినప్పటినుండియు నా పిల్లను నీ కీయవలయునని యువ్విఘ్నాగుచున్నాఁడు. నాతో నొకటిరెండుమాట లావిషయము ప్రస్తావించినాఁడు. నే నీవిషయము మీనాయన గారితోఁ బ్రస్తావించవలెనని యాయన కోరిక. నేను ముందు నీతో సంప్రతించిన తరువాత నాయనతో మాట్లాడవలయునని యనుకొన్నాను. నేను, మీ నాయనగా రింత తొందరగ మధురకు బయలుదేలుమరని యనుకొనలేదు. వీరరాఘవనాయనింగా రింకను బయలుదేటి యుండరనియే నాయూహ—సరే దాని కేమిగాని—ఈసంబంధము విషయమున నీ యభిప్రాయ మేమి?”

“దీనిలో నాయభిప్రాయమున కే మున్నది. అంతయు నాయనగారి యిష్టము.”

“నాగాంబ చక్కనిచుక్క. మంచివైణికురాలు. అంగుళులలో నమృతమాధుర్య మున్నది. సంస్కృతాంధ్రములలో ద్రాక్షామధురమగు కవిత్వము చెప్పఁగలదు. కావుననే వీరరాఘవనాయనింగా రామెను నీవంటి విద్వాంసుని కిచ్చి వివాహము చేయవలయునని యుబలాట పడుచున్నాఁడు. మీ నాయనగారికి వేఱుగ నేమైన నభిప్రాయమున్నదా?”

“ఏమో! నాకుఁ దెలియదు. ఒకటి రెండుసంబంధము లేవో వచ్చినప్పుడు “నాకింకను నొకటిరెండు సంవత్సరములు

గడచిన తరువాత వివాహము చేసికొనవలయునని యున్నది అని యన్నాను. అప్పటినుండియు వా రీవిషయమునఁ దూష్టిమ్ భావము వహించినారు. అంతే!”

పెద్దనామాత్యుఁ డాపై నేమియు మాట్లాడలేదు. ఒకటి రెండు నిమిషములవఱకు నాతఁ డేదో యాలోచించి, యొక సారి విశ్వనాథుని ముఖవై ఖరి పరీక్షించినాఁడు. ఆపిమ్మట ‘సరే! చెప్పవలయును మధుర వెళ్ళినాఁడుగదా! ఇది యేదో తుదముట్టు వఱకును మనము పాఠమాపివేయుటయే మంచిదని నాయభిప్రాయము. ఏమందువు?’ అనెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు ‘సరే! మీ యిష్టము! పోనిండు— నేనప్పు డప్పుడు వచ్చి సోమయాజుల భారతములోఁ గలిగిన సందేహములు తీర్చుకొనుచుందును. శ్రీ తిమ్మకవీంద్రులు వచ్చువేళ యైనది. నాకును వాహ్యాళి కాలము సమీపించినది. సెలవు’ అని నమస్కరించెను. పెద్దన ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు ‘శీఘ్రమేవ కళ్యాణసిద్ధిరస్తు!’ అని యాశీర్వదించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు ‘అదిగో! తిమ్మకవీంద్రులు వచ్చుచున్నారు!’ అని చెప్పి మెల్లమెల్లగ నచటనుండి వెడలిపోయెను.

మెల్లమెల్లగ ముక్కుతిమ్మకవీంద్రులు తూఁగుటుయ్యాలవైపు వచ్చుచుండిరి. ఆయన నడచి వచ్చుచుండఁ గపోలములపై మణికుండలములు మెల్లమెల్లగఁ జలించుచుండెను. ఆయన ఆజానుభావావు; మిక్కిలి బలాధ్యుఁడు. కప్పుకొనిన

కాశ్మీర శాలువనుండివేలాడు దక్షిణప్రకోవ్యముపై నొకసింహ తలాటమిటునటు కదలుచుండెను. ఆయనకు వయస్సించు మించుగ నేబదియేండ్లుండును. కాని, పైకిమాత్ర మంతకంటెఁ బది పదునైదువత్సరములు చిన్నవానివలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆయన పార్శ్వమున స్ఫురద్రూపిణి యగునొక తాంబూల కరండవాహిని నడచి వచ్చుచున్నది. ఆమె వామభుజముపై నొకబంగారు పశ్చేరమును, దానిలో బంగరు నగిషీ చేసిన యొక తాంబూలకరండకమును నున్నవి.

తిమ్మనార్యుఁ డల్లంత దూరమున నుండగనే పునుగు, జవ్వాది, పచ్చకర్పూరము మొదలగు సుగంధద్రవ్యముల పరిమళభారముచే నచ్చటి పిల్లతెమ్మెర లల్లనల్లన మూర్ఛిల్లునటు లుండెను. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డెదురేగి, తోడ్కొనివచ్చి యాతనిని దనసరసను గూర్చుండఁ బెట్టుకొనెను. తాంబూల కరండవాహిని కుడిచేతితో నుయ్యాలగొలుసు పట్టుకొని, యొయ్యారముగ నిలువఁబడియుండెను. అప్పుడప్పు డామె వా రిరువురికిని, జుట్టిన చిలుక లందిచ్చుచు, మరల నుయ్యాల గొలుసు పట్టుకొని నిలువఁ బడుచుండెను. ఆమె పేరు మల్లిక. అంతలో సమీపమున నున్న బొండుమల్లెపందిరులపై నుండి చల్లచల్లని పిల్లగాలులు వీచి, యాకవుల హృదయములు జల్లు మనిపించినవి. తిమ్మకవి యానందపారవశ్యముచే నేత్రాంతములు కుంచింది “ఆహా! ఏమిమల్లికాసౌరభము!” అనెను. ఆమాటపైఁ బెద్దనామాత్యుండు చిటునవ్వు నవ్వి “విశేషించి,

మీకు మల్లికాసారభమన్న నెక్కువపక్షపాత మనుకొందును ” అనెను. మల్లిక ఆమాటలలోని స్లేష గ్రహించి, సిగ్గుచే, దటాలునఁ గనుతెప్పలు వాల్చివేసినది. తిమ్మకవి “మీ స్లేషవలన నెవరి కెవరిమీదఁబక్షపాతమున్నదో తెలియుచునే యున్నది ” అనియెను. ఆమాటలపై నిరువురును జిఱునవ్వులు నవ్వుకొనిరి.

అంతనిరువురును గొంచెము మెల్లని కంఠస్వరములతో గుసగుస లాడుకొనఁ జొచ్చిరి. తాంబూలకరండవాహిని తా నానమీపమున నుండుట యుచితము కాదని, తాంబూల కరండక మాతూఁగుటుయ్యాలపై బెట్టి మల్లెపూవు లేఱుకొను నెపమున నచ్చటనుండి కదలి యొకమల్లెపందిరికడ కేగెను. మరల వా రిరువురికంఠస్వరములును గొంచెము గట్టిగ వినఁ బడసాగెను. పెద్దన “అన్నట్టిది యెవరికూఁతురు?” అని ప్రశ్నించెను.

“శ్రీవిరాజితము కూఁతురు.”

“మనమధురలో నున్న శ్రీవిరాజితమే!”

“అవును.”

“ఇది యిచ్చటికెట్లు వచ్చినది.”

“శ్రీవిరాజితము మధురారాజ్య మల్లకల్లోలముగ నున్నదని రాజధానికి వచ్చి వేసినది.”

పెద్దన “అటులనా” అనియూరకుండెను. మరల నొక నిమిషముండి “మీకునాగమనాయనింగారు వీరశేఖరచోళునిపై దండెత్తిపోయిన విషయము తెలియునా?” అనియెను.

“ఎప్పుడు?”

“అంతయు నీమధ్యనే జరిగినది.”

“చంద్రశేఖరపాండుఁడు సార్వభౌమునియొద్ద కరు దెంచి మొఱ పెట్టుకొనెనా?”

“అవును. ఆపిమ్మటనే సార్వభౌములు నాగమనాయ నింగారిని వీరశేఖరచోళునిపై దండెత్తిపోవ నాజ్ఞాపించినారు.”

తిమ్మకవి యాపైఁ గొంచెముసేపు మాట్లాడ కూర కుండెను. ఆపిమ్మట మరలఁ దాంబూలకరండకములోని తాంబూ లపుఁజిలుక యొకటి నోట వేసికొని నమలుచు “ప్రమైనను- నాకు-మరలఁ బాండునికి రాజ్యము లభించునని తోఁచదు” అనియెను.

“ఏమి?”

“మహామంత్రికిఁ బాండునియెడల నిసుమంతైనను సద్భావము లేదు.”

“కాని సార్వభౌములు పాండునికిఁ దిరుగ రాజ్య మిప్పింతుమని వాగ్దానము చేసినారట?”

“కావచ్చును.”

“సార్వభౌములు వాగ్దానభంగము చేయుదురా?”

“నేననునది యదికాదు. నాకిందులో నేదో చాణక్య తంత్ర మున్నటులు కానవచ్చుచున్నది.”

ఆతరువాతఁ బెద్దనామాత్యుఁడు, “మీరు మహాప్రథా నులకుఁ జాలసన్నిహితులు కావున నీరాజ్యాంగవ్యవహార

ములు మీకు దెలిసినంతగా నాకు తెలియుట కవకాశము లేదు * అనెను. ఆపిమ్మట నాసమీపముననున్న విరూపాక్ష దేవుని దేవాలయమునుండి సాయంకాలసేవాసూచకమగు శంఖ స్వనము వినవచ్చెను. ఆతరువాత నొక్కటొకటిగ ఘంటా స్వనములుకూడ శాంతగంభీరముగ మాటుమోగసాగెను. తిమ్మకవి యొకనిమిషమువఱకును మానముగ నుండి “మఱి సంధ్యాసమయమైనది. నాకు సెలవు దయసేయుడు.” అని చెప్పించు దూగుటుయ్యాలపైనుండి లేచెను. ఇంతలో మల్లిక దూరమునుండి వారు సంభాషణము ముగించుట చూచి తాను గ్రుచ్చిన మల్లెదండలలో నొకటి పెద్దనకును, రెండవది తిమ్మ నకును నిచ్చి మరల తాంబూలకరండకము ధరించి యొయ్యారముగ నిలువఁబడెను. వారిరువురును నామె యిచ్చిన పుష్ప గుచ్ఛము లందుకొని, మెల్లగ నుద్యానవనము దాటి నడచి పోసాగిరి. వారివెనువెంటనే మల్లికకూడ నడచిపోయెను. క్రిమముగా నుద్యానవనముననున్న నీరెండ కరిగి యదృశ్యమై పోయెను.

నాగమనాయకునికి రామభద్రనాయకుఁడు కొంచెము దూరపుచుట్టము. అయినను వారిరువురును బాల్యమిత్రులు. ఇరువురును గమరాజభక్తివలన సార్వభౌముని యచగ్రహము నకుఁ బాత్రులై క్రమక్రమముగ మున్నతోద్యోగము లందఁ గలిగిరి. నాగమనాయకుఁ డిప్పటివఱకును ధనాగారాధికారిగా నుండి, యిప్పుడు దక్షిణరాజ్యములకుఁ బ్రధానసేనాధిపతిపద మందినాడు. ఆరోజులలో సేనాధిపతికి దళవాయి యనువ్యవహారము. అట్లే రామభద్రనాయకుఁడుకూడ క్రమక్రమముగా దాక్షిణాత్యసైన్యములో నొకసేనానాయకపద మందఁ గలిగినాఁడు. ఆరోజులలో దళవాయి క్రిందియుద్యోగులకు సేనానాయకులను వ్యవహార ముండెడిది. రామభద్రనాగమనాయకులకు బంధుత్వములో బావమఱుదుల వరుస. అధికారభేదమున్నను, బాల్యస్నేహమువలన వారొకరి నొకరు “బావా!” యని పిలుచుకొనుచుండిరి.

నాగమనాయకుని కెంతకాలమునకును సంతానము కలుగలేదు. తుద కాతఁడు సార్వభౌముని యచ్యుష్టవడసి శ్రీకాశీవిశ్వనాథునిసన్నిధిని నివసించుచు, ననేక దేవబ్రాహ్మణ పూజ లొనరించినాఁడు. కాని యెంతకాలమునకును నాతనికి సంతానము కలుగలేదు. పిమ్మట దక్షిణతీర్థయాత్రలు ముగించుకొని మధురలో మినాక్షీసుందరేశ్వరులను సందర్శించు

కొని, యచ్చట నొకసుందరమగు గోపురమును మండపమును నిర్మించినాడు. ఆపిమ్మట బ్రాహ్మణుల కనేకాగ్రహారము లిచ్చినాడు. అయినను బ్రయోజనము లేకపోయెను. ఈసారి యాతఁడు వారణాసి కేగి యాదేవుఁడు తనపైఁ గటాక్షింప కున్నచో గంగలో దిగి, ప్రాణత్యాగ మొనర్చుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఆతనిదీక్ష చూచి యాతనితోఁ గాశీ కరుదెంచిన మిత్రు లందఱును మిగుల భయపడిరి. ఎట్టకేల కాతనితపస్సు ఫలించినది. ఒకనాఁడు కాశీవిశ్వనాథుఁ డాతనికిఁ గలలోఁ గనఁబడి నీ కచిరకాలములో నొక మగపిల్లవాఁడు కలుగునని యానతిచ్చెను.

ఆకల వచ్చినప్పటినుండియు నాతనికిఁ గలిగిన యానం దమునకు మేరలేదు. మఱునాఁడు విశ్వనాథదేవాలయమున కనేకమాణిక్యరాసు లర్పించి, భక్తియుక్తముగ దేవబ్రాహ్మణ సమారాధనము లాచరించెను. తరువాత రాజధానికి వచ్చి శ్రీవిరూపాక్ష దేవునకును, శ్రీరామస్వామిదేవునకును మహాక్తిక రాసులు కానుకలుగ నర్పించెను. ఆపిమ్మటఁ కొంతకాల మున కాతని కొకకుమారుఁడు కలిగెను. ఆతనికి నాగమనాయ కుఁడు విశ్వనాథనాయకుఁ డని పేరుపెట్టెను. ఆబాలుని జూచి యాతఁ డప్పుడప్పు డమితభక్తితో శ్రీవిశ్వనాథునికి నమస్కరించుచుండువాఁడు. శ్రీవిశ్వనాథుఁ డాతని కీబాలుని గటాక్షింపకున్నచో నాతని ధనకనక వస్తువాహనాదు లన్నియు నన్యాక్రాంతములు కావలసినవేకదా! ఆతఁడు సంపాదించిన ప్రాసా

దములు, ఉద్యానవనములు మొదలగు నవన్నియు నేమి కావలయును! అదియునుగాక, పుత్రులు లేనివారికిఁ బున్నామనరకయాతనలు తప్పవుగదా! పుత్రుఁడు కలిగినప్పటినుండియు నాతని కీజీవలోకమునఁ బునర్జన్మము కలిగినటు లుండెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు ధనకనకవస్తువాహనాదు లతిజాగరూకతతోఁ గూడఁబెట్టుచుండెను. క్రమక్రమముగ నాతనికి సార్వభౌమునికొలుపు చాలించుకొని సామ్రాజ్యమున నేతైన నొకసామంతరాజ్యమున కాధిపత్యము సంపాదించి, మహామండలేశ్వర బిరుద మందవలయునను కోర్కె జనించెను. కాని యది సమకూరుటెట్లు? అది యెప్పటికిని సమకూర నేరని మనోరథము. అయినను నాతని కుత్సాహభంగము కలుగ లేదు. ఎప్పటి కప్పు డావిషయమయి తీవ్రప్రయత్నము లొనర్చుచునే యుండెను.

సార్వభౌమునికిఁ గొంచెము పెద్దతనము వచ్చినప్పటినుండి దక్షిణాపథమున రాజ్యాంగవ్యవహారములు తిన్నగ నడచుట లేదు. సామ్రాజ్యముగ సామంతరాజు లన్యోన్యమును గలహించుచు, నొకరిరాజ్యము లొక రపహరించుచుండిరి. కాని తిమ్మరుసుమంత్రి నీతిచాకచక్యమువలన దక్షిణసామ్రాజ్యమున కేకొఱతయు రాకుండఁ గడచిపోవుచున్నది. అయినను నీపాండ్యచోళరాజ్యముల కలహ మొకగాలిదుమారమువలె రేగి, క్రమక్రమముగఁ జిలికి చిలికి, గాలివాన యగునేమో యను భయము గలిగించినది. అందుచేఁ దిమ్మరుసు మంత్రి ప్రత్యేక

ముగ నాగమనాయని నీదక్షిణరాజ్యవిస్సవ మణచివేయుటకుఁ బంపించెను. నాగమనాయకుఁ డిది తనమనోరథసిద్ధి కనుకూ లించునేమో యనునాశతో నీషనికి సిద్ధపడెను.

దక్షిణయాత్రకుఁబోవునపుడు నాగమనాయకుఁడు రామ భద్రనాయకుని బ్రోత్సహించి తనవెంట రావలసినదనికోరెను. కొన్ని కుటుంబవ్యవహారములవలన మొదట నాతఁడు నాగమ నాయకు ననుసరించుట కిష్టపడలేదు. కాని మిత్రానురోధము వలనఁ జిట్టచివర కంగీకరించి వెంట బయలుదేఱెను. నాగమ నాయకుఁడు కుమారునిగూడ వెంటఁగొనవలెనని తలఁచినాఁడు. కాని చక్రవర్తి యాతనిని రాజధానినుండి కదపుట కిష్టపడక పోవుటచే నప్పటికి మాట్లాడ కూరకుండెను. కాని యవసరము వచ్చినప్పు డేదైన నొకమిష పెట్టి యాతనిని దక్షిణమునకుఁ గొనిపోవలయునని నిశ్చయించెను. అతఁడు కుమారునివిషయము మహాప్రధానులకుఁగూడఁ గొంత చూచాయగా విన్నవించెను. ఆయన “దానికేమి! అవసరము కలిగినచో మీకుమారుని దప్పక దక్షిణమునకుఁ బంపించెదను” అని ధైర్యము చెప్పెను. అందుచే నాతఁడు వెడలిపోవునపుడు కుమారుని బిలిచి, “నేను మహాప్రధానులతో నీవిషయము చెప్పితిని. వారవసరము వచ్చి నప్పుడు నిన్ను తప్పక పంపించెద మన్నారు. నాకుఁశరీరములో బూర్వమున్నంత దార్ద్రము లేదు. దాక్షిణాత్యులను విశ్వసిం చుటకు వీలులేదు. దక్షిణాపథమునుండి వార్తాహరుఁడు రాఁగనే తత్తణము బయలుదేటి రమ్మ. అప్పుడప్పుడు రామ

భద్రము మామయ్యగారింటి కేగి వారియోగక్షేమము లరయ
చుండుము. రాత్రివేళఁ గొంచెము పెందలకడ నింటికిఁ జేరు
కొనుచుండుము. వారమువారమును దప్పకుండ యోగక్షేమము
లెఱిగించుచుండుము. నే నింక నాలస్యము చేయుటకు వీలు
లేదు" అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు తండ్రివాక్యములు సావధాన
ముగ నంగీకరించి 'సరే' యని విజయనగరపుర బహిర్ద్వారము
వఱకును దండ్రుని సాగనంపి, యాయన యింక రావలదను
టచేఁ దిరిగి తన భవనమునకు మఱలెను. విశ్వనాథుఁడు 'సరే'
యన్నాఁడుగాని, యాతనికి నిజముగ దక్షిణాపథమునకుఁ
బోవుట కిష్టము లేదు. తండ్రియజ్ఞ మీఱుటకు వీలులేక
పోవుటచేఁ గేవలమును గత్యంతరములేక 'సరే' యన్నాఁడు.
పైగఁ బ్రధానామాత్యులుగూడ దీని కంగీకరించినచో నీకఁ
జెప్పెడి దేమున్నది! విశ్వనాథనాయకుని కీదక్షిణాపథప్రయాణ
మిష్టము లేకపోవుట కొక కారణమున్నది.

ఆకథ యిది: రామభద్రనాయకునికి ముక్తాంబిక
యనియు, మీనాంబిక యనియు నిద్దఱు కుమార్తెలు గలరు.

రామభద్రనాయకుఁడు ముక్తాంబికను చోళస్థానాపతికిచ్చి
వివాహము చేసెను. చోళస్థానాపతి మహేశ్వర్యవంతుఁడు.
అందుచే రామభద్రనాయకుఁడు వారికిఁ దగినమర్యాదలు నడ
పింపలేక పోయెను. అందుచే వియ్యపురాం ద్రిద్దఱికిని గ్రామ
క్రమముగ మనస్పర్థలు పెరిగెను. ఆ యుక్తోవము మనస్సులో

బెట్టుకొని, అత్తవారు ముక్తాంబికను బుట్టినింటికిఁ బంపుటకూని వేసిరి. ఎప్పుడైన రామభద్రనాయకుఁడు వెళ్ళి “కాదు; కూడ” దని పట్టుపట్టినచోఁ బంపించెడువారు. ఒకప్పుడాతఁడు వెళ్ళినను గూడ నేదో సాకుచెప్పి పంపకుండఁ దప్పించుకొనుచుండిరి. ఇది యంతయు నాతనికి మిగుల మనోవైకల్యహేతు వయ్యెను. అందుచే నాతనికి రెండవకుమార్తె పెండ్లిమాట యనినభయము కలుగుచుండెను.

రామభద్రనాయకునికి రెండవకుమార్తె యనినఁ బ్రాణము. అందఱును మొదటిపిల్లకంటె రెండవపిల్ల చక్కని దనుచుండువారు. రామభద్రనాయకునికి మీనాక్షీసుందరేశ్వరు లిష్టదైవతములు. అందుచే నాతఁడు రెండవకుమార్తెకు మీనాంబిక యని పేరుపెట్టెను. ఆమెనేశ్వముకూడఁ బేరు నకుఁ దగినట్లు మిగుల దీర్ఘములుగ నుండెను. అందుచే నందఱును నామెనుజూచి “వీరియింట సాక్షాన్మధురమీనాక్షీ దేవి యవతరించినది.” అని యనుచుండువారు.

సామాన్యముగా నాయకఁశజులయిండ్ల నాఁడుపిల్ల లందఱికిని పదునాలుగు పదునేనేండ్ల వయస్సు వచ్చుసరికి వివాహములు చేయుట యలవాటు. రామభద్రనాయకునికిఁ బెద్ద పిల్లవివాహమువలన, గలిగిన మనోవైకల్యమునుబట్టి మీనాంబిక వివాహమన్న భయము గల్గెడిది. అందుచేఁ బదునారేండ్లు నిండిననుగూడ మీనాంబిక కింకను వివాహము చేయలేదు. ఆమె వివాహమాలస్యమగుట కింకొక కారణముకూడ నున్నది.

రామభద్రనాయకునికిఁ గావలసినంత సంపత్తియున్నది. అతనికింకఁ గుమారులు కలుగుదురను నాశలేము. అందుచే నాతఁడు తనకుమార్తె నొకసంపన్నునికిచ్చి వానిచుట్టును దిరుగుటకన్న, సామాన్యుఁడగు నొకయోగ్యునకిచ్చి, వాని నింట నుంచుకొనుట మంచిదని తలఁచెను. అదియుఁగాక యాతనికిఁ గ్రమక్రమముగా వార్ధకముకూడ వచ్చుచున్నది. కాలుసేతులు వంగినతరువాత నీయాస్తిపాస్తులన్నియుఁ జూచువా రెవ్వరు? కావున నల్లు నిల్లక ముంచుకొనుట యావశ్యక మైనది. ✓

ఈకారణముననే యాతఁడు తనమేనల్లుఁడగు చెవ్వప్ప నాయకు నింటఁ బెట్టుకొని, యాతనికి విద్యాబుద్ధులు గలపించెను. చెవ్వప్పనాయకుని తల్లిదండ్రులు సామాన్య సంసారులు. రామభద్రనాయకుఁడు తనచెల్లెలిభర్త యనుభవించు దారిద్ర్యబాధలు చూచి, జాలిపడి, నాగమనాయకునితోఁ జెప్పి, యాతని కౌత్తరాహసైన్యములో నొక యుద్యోగ మిప్పించెను. చెవ్వప్పనాయకునికిఁ బదునాటవసంవత్సరములు వచ్చినప్పటినుండియు, నింటఁ బెట్టుకొని చదువు చెప్పించెను. కాని రామభద్రనాయకునిభార్యయగు వేంకటాంబకు మీనాంబికను చెవ్వప్పనాయకుని కిచ్చి వివాహము చేయుట యిష్టము లేదు. మీనాంబికకుఁ బదునాటవసంవత్సరము వచ్చినప్పుడు వేంకటాంబ భర్తతోఁ గుమార్తెవివాహమునుగూర్చి ప్రస్తావించినది. అతఁ డప్పుడు చూచాయగాఁ దనయభిప్రాయ మెఱింగించినాఁడు. వేంకటాంబ “పెద్దదానికిఁ గొంచె మున్న

సంబంధము చేసి, రెండవదాని కీవిధముగఁ జేసినచోఁ బెద్దదై నప్పు డది యేడువదా? ఉన్నయిద్దరిలోను నీవిధముగఁ బక్ష పాతము చేయుట న్యాయముకాదు! దీనికిగూడ బాగుగ నాలోచించి కొంచెమున్న సంబంధము చేయుఁడు!” అనియెను. ఆపై రామభద్రనాయకుఁడు “మనము చెవ్వప్ప నింట నుంచు కొనుచున్నప్పు డిదియంతయు వాని దేకదా! అప్పు డిఁక వాని యాస్తిపాస్తులతో నవసర మే మున్నది?” అనియెను. ఆపై నామె “ఏమో! నా కిది యేమియు బాగుగ లేదు! నాచిట్టి తల్లిభర్త నందఱును నిల్లఱికఁపుటల్లుడు, ఇల్లఱికపు టల్లుఁడు!” అని పిలిచినచో నేను సహింపలేను. కావలసినచో మీమేనల్లు నకు మీయాస్తియంతయు నిచ్చివేయుఁడు. దానినొకచక్కని వరునకిచ్చి వివాహము చేయుఁడు! చెవ్వప్పకు దానినిచ్చి వివాహము చేసినచోఁ జూచినవా రందఱును గాకిముక్కునకు దొండపండు కట్టఁబెట్టినారని యూడిపోసికొందురు. అసలు మీకటువంటిపిల్లను దీసికొనిపోయి, యట్టివాని కీయవలెనని యెట్లుతోచినది?” అనియెను.

రామభద్రనాయకుఁ డామెనూటల కేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యేదో పనియున్నదని మిషపెట్టి వీధిలోనికి వెడలిపోయెను. అస లాతఁడు మిక్కిలి మితభాషి. ఆపై నాఁడు వారితో వాదించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదని యాతని యభిప్రాయము. అప్పటినుండియు నాతఁ డీవిషయమున వేంకటాంబతో నెప్పుడును బ్రస్తావించలేదు. మఱియొకవిధముగ

యుక్తియుక్తముగఁ బని సానుకూలపడునట్లు చేయకొనఁగలిగి
యాతఁడనకొనెను.

కాని పేరిటగానిచూత్రము తనమఁచుటతో నెట్లు
నను చెప్పవలయునని సంబంధము తప్పిపోవలయును. కాని
కొనుచుండెడిది. ఆయి నిరంతరమును నట్లు ధ్యానించుచు నుండు
వలన నెంతైన నయొకయోగ్యుడగు వకులి నెఱుంగలయును
కూడ భావించెడిది. ఆనమయముతో నామెనునెప్పుడూ విచ్చి
నాథనాయకుని మనోహరాకృతి గోచరించెడిది. అప్పుడే
“ఔను! విశ్వనాథనాయకునికిని, విగానాథునికీ విభావము
చేసినచో నిరువురిదాంపత్యమును గన్పడును. పుక నువ్వనుచు
కోట్లము నాగమనాయకంగాత్రోఁ గనుకూడ నామెనా
రీరాజధానిలో నెవ్వ రున్నారు? విశ్వనాథనాయకునికీ
యల్లుడు సామాన్యముగ దొరుకురా? అందుచేత కడలలో నిరు
వునును నొక రొకరిని మించునట్లుండును!” అని యుపసాను
చుండెడిది!

ఒకటి రెండుసారు లామె రామభద్రనాయకునితో
నీవిషయము ప్రస్తావించినది. అప్పు డాతఁ డామెనాటలు విని,
ద్విగుణీకృత మగు ప్రశాంతభావముతో నటులొక బచాను
చేయుచుఁ దనకావిషయముతో సంబంధములేనట్లు వ్రాస్తూడ
కూరకొనుచుండువాఁడు. పేరిటగాని కాతని నానావాస్తీయు
చూచిన మతి పోవుచున్నట్లుండెడిది! అప్పుడామె “నేను
చెప్పుమాటలు కొంచెమైనను జెవిని బెట్ట లేమిపాపము?”

అని గద్దించి యడుగుచుండెడిది. అప్పుడాతడు “సరే! దాని కేమి! చూతములే! ఇంతకను గళ్యాణతారవచ్చినప్పు డేదియు నాగదు! ఊరకే మన మనుకొనుచుందుముగాని, మనలో నేమున్నది? ఏది యెట్లు జరుగవలసి యున్నదో యెట్లు జరిగి తీరును. కాని యన్యథా మార్పుట కెవ్వరికినిశక్తిలేదుగదా!” అని చెప్పి యప్పటికే దప్పించుకొను చుండెను.

భర్త కోట్యమువారి సంబంధమువిషయమున నౌదా నీస్యము వహించినకొలదియు వేంకటాంబకు వారిసంబంధ ములో నెక్కువసుగుణములు కానబడజొచ్చెను. అందువలన విశ్వనాథనాయకుఁ డెప్పుడైన వారియింటికిరుదేంచినప్పు డామె యాతనిని గ్రొత్తయల్లునివలె గౌరవించుచుండెడిది. ఇంతియే గాక, యేమంచితీర్థమో తెప్పించుమిషపై మీనాంబిక యాతని యెదుటఁ బడునట్లు చేయుచుండెడిది. క్రిమముగా నీ విధములగు దోహదములవలన మీనాంబికావిశ్వనాథుల కొక రొకరిపైఁ బ్రేమలతాంకురము లల్లుకొనసాగెను. రామభద్ర నాయకుఁడు సామాన్యముగ రాజ్యవ్యవహారములపై నే మధురకో, తంజాపురమునకో, రాయచూరుదుర్గమునకో పయన మయి పోవుచుండెడివాఁడు. అట్లు పోవుచప్పుడు, సామాన్య ముగ సైన్యములోఁ బ్రధానోద్యోగియగు చెప్పననాయకుని గూడ వెంటఁ గొనిపోవుచుండువాఁడు. అందుచే రామభద్ర నాయకునికిఁగాని, యాతని మేనల్లునికిఁగాని, యీవిషయమున ననుమానింప వలవనిసంత యవకాశ మెప్పుడును గలుగలేదు.

అరియునుగాక, మేకటాంఠకూడ భర్తను మోసగింపవలయు నన్న దురుద్దేశముతో నెప్పుడును బ్రవర్తించలేదు. అట్లు ప్రవర్తించుట కేవల మవివేకమనికూడనామెకుఁ దెలియకపోలేదు. కాని యామె విశ్వనాథుని జూచినప్పు డెంతో యావ్యయముగ నుండెడిది! అందుచే నాతనిని మిగుల గౌరవముగఁజూచెడిది. మీనాంబికావిశ్వనాథుల నొకదృష్టితోఁ జూచినపు డామెకుఁ దెలియకుండగనే, హృదయాంతరాళమునుండి గ్రొక్క యానందతరంగ మువ్వెత్తుగఁ బైకిఁ బొంగి, కనుగొలుకుల నుండి యానందబాష్పాంకురములు ప్రవహించఁ జేసెడిది!

విశ్వనాథనాయకునికి మొట్టమొదట మీనాంబికను జూచినపు డామెలో నేమియు విశేష మగపడలేదు. కాని మీనాంబిక మొదట నాతనిని జూచినపుడు వంచిన శరస్సు మరి పైకెత్తలేక పోయినది! ప్రథమవర్సనదినమునుండియు వారిలో నజ్ఞాతములగు రాగాంకురములు మెల్ల మెల్లగ నీరికలెత్తసాగెను. క్రమక్రమముగ విశ్వనాథనాయకుని హృదయ దర్పణమున మీనాంబికాసౌందర్యము ప్రతిబింబింపసాగెను. నడచుచున్నప్పుడు గూడ నాతని నెవరో వెన్నంటి వచ్చుచున్నట్లు పొడకట్టెడిది. ఆవిధముగఁ గొంతకాలము జరిగిన వెనుక విశ్వనాథనాయకునికిఁ దనకు మీనాంబికయం దనురాగము కలిగినట్లు విదిత మయ్యెను. గుఱ్ఱపుస్వారి చేయుచున్నప్పు డెప్పుడైనఁ దనయశ్వము రామభద్రనాయకుని యింటిముందుండిపోవుట తటస్థించినయెడల, విశ్వనాథనాయ

కు సిమూఖ మద్రయత్నముగ నాయుంటిగ వాక్షములవై ను తీరుగు
చుండెడిది. అంతటఁ గొంతకాలము పోయినతరువాత నాతఁడే
యేదో యొకిమిష కల్పించుకొని, రామభద్రనాయకుని గృహ
మున కేగి, మీనాంబిక నొక్కసారి కన్నులారఁ గాంచి,
యానందించెడివాఁడు. క్రమముగ నాతనికి మీనాంబికాదర్శ
నము లేనదోజాలు దుస్సహములై పోయెను. ఈకారణముచేతనే
రాజధాని కిడిచిపెట్టుట యసిన నాతనికి గుండెలలో రాయి
పడినట్లుండెను. కాపురనే తండ్రి తన్ను మధురకు రిమ్మని
లిచినప్పు డేమియు ననలేక మాటవరుసకు 'సరే' యన్నాడు.

కాని 'సరే' యన్న యుత్తరక్షణములో నాతనిమనో
రంగములోఁ దెర తొలగించి వచ్చిన 'భామ' వలెఁ దళుక్కు
మని మీనాంబిక ప్రత్యక్షమైనది! ఆఁడు తన మనోనేత్రము
లతో నామెసౌందర్య మాలోకించుచు, మెల్లిమెల్లిగఁ దన భవ
నమునకుఁ జేరుకొన్నాఁడు. మార్గమున దృశ్యము లన్నియు
నాతని కస్పష్టములై పొగమంచుతో నదృశ్యములై పోవు
చున్నట్లు కన్పట్టెను. అతని కామె యుజ్జ్వలరూప మొక్కటె
తనతో నడచి వచ్చుచున్నట్లు తోఁచెను. ఆయాలోచనా
పరంపరలలో మునుఁగుటవలన నాతఁడప్పుడు నదలించుట
మానివేసెను. అందుచే నది యడుగులలో నడుగులు వైచు
కొనుచు మెల్లిమెల్లిగ నడువసాగెను. అప్పటికింకను బాగుగఁ
బ్రొద్దువాలలేదు. అందుచే నతఁడొకసారి రామభద్రనాయ
కుని గృహమున కేగి, మీనాంబికను దర్శింప వలయునని తలఁ

చెను. కాపున నాలోచనలలోఁ గూరుకొని పోవుచున్నముఖము
పైకెత్తి, చురుకుతో నొకనారి యశ్వము నెదలించెను. అది
యాతని నొక నిమేషములో స్వగృహమునకుఁ గొనిపోయెను.

౪

విశ్వనాథనాయకుఁ డింట్రికిఁ జేరుకొనఁగానే పన్నెం
డవ యుష్కాండమున జలక మాడెను. ఆసిమ్ముట నోరకాళ్ళ
వలకును ప్రోలాడు నొకజడీయంగీయు, నిట్టూర్పు సోఁచింత
మాత్రమున నిటునటుఁ గడలాడు నొక చలువచుడతయు ధం
చెను. ఆసిమ్ముట శరస్సపై రిత్నములు పోడిగిరి యొకయుష్క
షము తాల్చెను. తరువాత నిలువుటన్దము నెదుట కేగి, తన
వేసుసౌందర్యము పరిశీలించుచుండెను. ఇంతలో దాసి యొకతె
కిస్తూరితిలక పేటికఁ గొనివచ్చి యాతనినన్నిటి నుంచెను. ఆనఁ
డది యందుకొని, యొకఁగారుశలొకతో నుండినైఁ దొకము
డిద్దికొనియెను. ఆసమయమునఁ గస్తూరితిలక బీశ మాతని
ముంగురుల కంటుకొనెను. అదిరుడిచివేయుట కొకవస్త్రము
తెమ్మసి దాసితోఁ జెప్పవలయునని యనుకొని, యాతఁడామె
పైపు చూచెను. అంతవఱకును నిశ్చలముగ నాతని సౌందర్య
మీక్షించుచున్న యాదాసి తటాలునఁ గనుఁజెప్పులు సమూప

గవాక్షమునుండి కానవచ్చుచున్న భవనోద్భావమునైపుత్రిపి
వేసెను. కాని మరల నాతనినైపు చూచి, యాతనియుద్దేశము
గ్రహించి యొక చిన్న యుత్తరీయము తెచ్చియిచ్చెను.

ఎదురుగనున్న నిలువుటద్దములో నాతనియాచిముఖ్య
ములచౌకట్లు మిలమిల మెఱియఁజొచ్చెను. ఆతఁడు తన
సౌందర్య మొక నిమేషమువఱకును గనుతెప్పవేయకుండఁ
జూచెను. ఆపిమ్మట దాని యాతఁడు కూచున్న సింహాసనము
వెనుక నొక బంగరుపశ్చరముతో నెఱ్ఱినినిప్పులు తెచ్చియుంచి
వానిపై ఘుమఘుమలాడు నగరుదంతవుఁ గంధపుబొడిచెల్లెను.
నెంటనే మంధరమంధరములగు ధూమలత లల్లిబిల్లిగ నల్లు
కొనుచుఁ బైకి లేవసాగెను. ఆతని యెదురుగ నున్న దర్పణ
ములో నాయెఱ్ఱనియంగారములు, ఆబంగరుపశ్చరము, అల్లి
బిల్లిగ నల్లుకొనుచుఁ బైకిలేచుచున్న యాధూమమాలికలు,
ఆమాలికలలో నొక పింతసోయగముతో వెలుగుచున్న
యాతని ముఖము; ఆయెఱ్ఱనినిప్పుల వెలుగులు ప్రతిఫలించిన
యాయాణిముత్యములచౌకట్లు మొదలగున వన్నియుఁ దళ
త్తళత్కాంతు లీనుచుఁ బ్రకాశించుచుండెను.

విశ్వనాథనాయకునిది పురుషులనుగూడ మోహింపఁ
జేయఁగల సౌందర్యము. ఆతనిగరుడనాసికయు, విశాలనేత్రము
లును జూచినవారి కాతఁ డొకయసామాన్య పురుషునివలెఁ
గాన్పించును. ఆతనివయస్సు సుమా రిరువదియై నేండ్లుండును
వ్యాయామమువలనఁ గండలు తేరిన యాతనిశరీరము చూచిన

వానికి సామాన్యముగ నాతనికి ముప్పదియేండ్లవయస్సుండవచ్చుననియు యనిపించును. ఆతని శరీరవర్ణము బాగుగ నెఱుపు కలిసిన పసుపురంగుతో నిగనిగలాడుచు, మిసమిసలాడు నూత్నయావనమును సూచించుచుండెను. ఏదేని కార్యశత్రుతలో నున్నప్పుడుతప్ప సామాన్యముగ నాతని విశాల నేత్రములు కలలు గనుచున్నట్లుండును. ఆతఁడు మితభాషి; ఎదుటివారయి దాటువాక్యములలోఁ జెప్పవిషయ మాతఁ డొకపదముతోఁ గాని, వాక్యముతోఁగాని ముగించును.

అలంకారము ముగించిన వెనుక నాతఁడు సింహాసనమున కల్లంతదూరములో నున్న పాపలు తొడుగుకొని, మెల్ల మెల్లగ వీధిగుమ్మమువైపు నడువఁదొడఁగెను. దాని కనుజెప్పలు వంచి “ముత్యాలహారముకూడఁబెట్టినా?” అనియెను. ఆతడు వీధివైపు చూచుచు “ఔను! అన్నట్లు మజచిపోయితిని” అనియెను. వెంటనే యామె లోనికేగి యొకవెండిజువ్వెరములో ముప్పేటముత్యాలహారమును, దాంబూలపుఁజిలుకలును, గొనివచ్చి యాతనిపార్శ్వమున నిలువఁబడెను. ఆతఁడాముత్యాలహారము మెడలో వేసికొని తాంబూలము నమలుచుఁ గొంచెము తొందరగ సింహద్వారము నసూపించెను.

నాగమనాయకుని భవనమునకును, రామభద్రనాయకుని భవనమునకును, నడుమ నయిదాటువండల బారలకంఠు నెక్కువ దూర ముండదు. అందుచే నామాన్యముగ నాతఁడు వారియింటికి నడచియే పోవుచుండును. ఈనాఁడుకూడ నాతఁ

డల్లీ చేయవలెనని చెప్పి పది ఏనుషేను బారలదూరము నడచెను. ఎదురుగనున్న శ్రీకృష్ణస్వామిదేవాలయముపై నున్న మాణిక్యభూషితగురు బంగారుచక్రము, సాయంకాల శిరాతపకాంతులతో, దళదళ మెరయుచుండెను. దేవాలయగోపురపుగూళ్ళలో నివసించు పారావతములు ఆలలో 'ఓషటప' మని ధ్వనిచేయుచు నటు నిటు నెగిరి మరల దేవాలయగోపురముపై వ్రాలుచుండెను.

ఆతడింకను బదిబారలదూరము నడచెను. ఎదురుగ నాతని కొక పెద్దజు సమూహము కానవచ్చుచుండెను. క్రిను క్రమముగ జనులందఱు నచ్చటఁ బోగుపడుచుండిరి. వారిలోఁ జాలమంది దేవాలయముల కేగి దేవతాదర్శనము చేసికొనుటకు బయలుదేరినవారే! మరికొందఱు సరోవరతీరముల విశ్రమించుటకై బయలుదేరినవారు; కొందఱు త్రేవేన్ పనులు చూచుకొనుటకై బయలుదేరినవారు. కాని వారందఱును నొకరి నొకరు త్రోసికొనుచు నశ్వముపైఁ గల్గెములు బిగించి, కూర్చుండిన యొకవింతమానిసివైపు చూచుచుండిరి. అతఁడు చూచుటకుఁ దెల్లగ సున్నమువలె నుండెను. ఆతనియెట్టివెండ్రుకలగడ్డము గుండెలోఁ గుచ్చుకొనుచున్నట్లుండెను. లోతుగ నున్న యాతనికనుగూండలోఁ బిల్లికన్నులవంటి కన్నులు కానవచ్చుచుండెను. ఆతనిముందున్న రాజభటు లాతనియశ్వమున కొకింత త్రోవ చేయఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. జనులు రాజభటుల యొత్తిడివలన నాక్షణమునఁ గొంచెము దారి యిచ్చు

చున్నను, ఉత్తరదక్షిణమున మరలఁ దేనెటీగలవలె గుమిఁ
గూడుచుండిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లమెల్లగ నాజన
సమూహము సమీపించెను. ఇంతలో నాతని సమీపమున
నున్నకొందఱు “హూణస్థానాపతి” యని గుసగుస లాడుకొను
చుండిరి. దానినిబట్టి విశ్వనాథుఁ డాతఁడు “బుడతకీచుల రాయ
బారి” యని తెలిసికొనెను.

దూరమున నశ్వముపై నున్న హూణస్థానాపతి విశ్వ
నాథనాయకుని జూడఁగనే తటాలున గుఱ్ఱము దిగి యాతనికి
సవినయముగ నమస్కరించెను; విశ్వనాథుఁడుకూడ యథోచి
తముగ నాతనికిఁ బ్రత్యభివాదన మొనరించెను. ప్రజ లంద
ఱును విశ్వనాథుని జూచి “దశవాయి శ్రీవిశ్వనాథనాయనిం
గారు” అని యనుకొనుచు నాతనికి దారి యిచ్చుచు, దూర
ముగఁ దొలఁగి నిలుచుండిరి. హూణస్థానాపతియు, విశ్వనాథ
నాయకుఁడును వారిచ్చిన దారినిబట్టి తమతమ గమ్యస్థానము
లకు బయలుదేఱిరి. క్రమక్రమముగ జను లందఱును గుంపులు
గుంపులుగ నచ్చటినుండి వెడలిపోయిరి.

విశ్వనాథనాయకుఁ డాజనసమూహము దాటి రామ
భద్రనాయకునిభవనమునఁ బ్రవేశించెను. కృపాణధారులైన
ద్వారపాలకు లాతనికి నమస్కరించి నడుములవఱకును వంగి
నిలువఁబడి యుండిరి. విశ్వనాథుఁడు క్రమక్రమముగ సంతర్భవ
నమున కరిగెను. అచ్చట నొక పంజరమున వ్రేలాడు రామ
చిలుక యాతనిని జూచి “బావ! బావ!” యని పలుకసాగెను.

దానిపలుకుల కాచావడిలో వ్రేలాడు ధాన్యగుళుచ్ఛములపై వ్రాలుచు ధాన్యపుగింజలు తినుచున్న పిచ్చుకలన్నియుఁ “గిచ కిచ” మని ధ్వనిచేయుచు నొక్కపెట్టున నచ్చటినుండి యెగసిపోయెను.

చిలుక కేకలు విని యాతనిరాక యెఱిగిన కొందఱు దాసీ లచ్చటికి వచ్చి తగిన మర్యాదలు చేయసాగిరి. ఇంతలో రామభద్రనాయకుని భార్యయగు వేంకటాంబ యచ్చటికి వచ్చి “ఇదిగో! మాయింటికి దారి తప్పి వచ్చినట్లున్నావు!” అని యెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డొకసారి కంఠము సవరించుకొని “కాదమ్మా! ఈమధ్య నన్ను రాజధానిలో నున్న ఘోషాన కంఠ టికిని దశవాయిగా నేర్పరచినారు. అందుచేత—ఆపనితొంద రలలో నూపిరి యాడకపోవుటచే రామభద్రను మామయ్య గారిదర్శనము చేసికొన లేకపోయినాను. ఇంతలో నాయన మధుర వెళ్ళినారని తెలిసినది. పోనీ! ఒకసారి చూచి పోద మని యిటు వచ్చితిని.” అని సమాధానము చెప్పెను.

“ఏమో! నాయనా! ఈదక్షిణరాజ్యకల్లోల మెప్పటికి ముగియునో!”

“దీనిలో నేమియు భయపడ నవసరములేదు! వారి యల్లకల్లోలము లన్నియు నొక్కతృటిలో నడచివేయఁగలరు. మానాయనగారును, వారును, దలఁచుకొన్నచో వారియెదుట నెవ్వ రాఁగఁగలరు?”

“ఇది యంతయు ముగియునప్పటి కెంతకాలముపట్టునో?”

“అంతయు ననుకూలముగ నడచినచో రెండుమాసములకాలముకంటె నెక్కువ పట్టదు.”

“అంతవఱకును వారు మధుర విడిచివచ్చుటకు వీలుండదన్నమాట?”

“అల్లకల్లోలములు కొంచెము శాంతించినచో నప్పుడప్పుడు వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండవచ్చును.”

సంభాషణ మీవిధముగ సాగుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు వేంకటాంబ యడిగినవాని కేవేవో సమాధానములు చెప్పుచుండెను. కాని యాతనిమనస్సాసమాధానములలో లేదు. సామాన్యముగ నాతఁడు వచ్చినపు డెల్ల నేదో విధముగ నొకసారి మీనాంబికాదర్శనము చేయవలయునని యువ్విఘ్నార్థుఁడుచుండువాఁడు. అందుచేత నీనాఁడుకూడ మీనాంబికాసాక్షాత్కృతి యగునేమో యను తహతహతో నాతని జ్ఞానేంద్రియము లన్నియు నట్టుడికిపోవునట్లుడికిపోవుచుండెను. వేంకటాంబ తాను చావడిలోనికి వచ్చినపుడు, ప్రవేశించిన గుమ్మముతలు పోరువాకిలిగా నుంచి వచ్చెను. ఇచ్చటికి వచ్చినపుడు మీనాంబిక సామాన్యముగ నేతలుపుచాటుననుండియో యాతనివైపు చూచుచుండుటలవాటు. వేంకటాంబిక చావడిలోఁ బ్రవేశించిన ద్వారము విశ్వనాథనాయకుఁడు కూర్చున్న సింహాసనమునకు సరిగ నెదురుగ నున్నది. అప్పుడప్పు డాతఁ డావైపు చూచుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁ

డిక్కడికి వచ్చి యప్పుడే యొక గడియ దాటినది. ఎంతసేపటికిని నామెరాకయే లేదు!

కొంతసేపటికి మొదట విశ్వనాథనాయకుని కతిమృదులములగు పదధ్వను లేవో వినవచ్చెను. ఆతని సర్వేంద్రియములును నొక్కసారిగ శ్రవణద్వయిలో విలీనమై పోయెను. ఆపదధ్వనులలో ఘల్లుఘల్లుమని మ్రోగిన ప్రతిచిటుమువ్వయుఁ బాదసౌందర్యముతోఁ గలిసి యాతనియెదుట నాట్య మాడఁజూచెను. ద్వారముప్రక్కన నిలువఁబడిన వేంకటాంబ కాయలికిడి లేశమైనను వినిపింపలేదు! తరువాత నాతనియెదురుగ మెల్లమెల్లగ నీటిలోనుండి తేలుచున్న గండుమీనులవలె రెండు నేత్రము లగపడెను. ఆతఁ డొకక్షణకాలము వానిసౌందర్యము తనివిదీఱఁ గోలెను. అంతే! ఉత్తరక్షణములోఁ దటాలున నీటిలో మునిగిన మీనద్వయివలె నామెనేత్రము లదృశ్యములై పోయెను. ఆతనిశరీర మొక్కసారిగ నాపాదమస్తకమును జిల్లుమనియెను! తాంబూలరాగముచే సుందరములగు నాతని పెదవులపై నొక మందహాసము చిందులు దొక్కిసాగెను. ఆతని ముఖ మపరిమేయానందముతో సముజ్జ్వల మయ్యెను.

వేంకటాంబ యాతని ముఖభంగిమ చూచి యాద్వారముదరికి మీనాంబిక వచ్చి యుండునని యూహించెను. వారిరువురి ముగ్ధప్రేమవిలాసములును జూచియుఁ జూడనట్లు చూచుచున్న యామెహృదయమున నొక్కసారిగ వాత్సల్య

తరంగ ముప్పొంగెను. ఆమె యొకసారి గొంతు సవరించుకొని
 “అమ్మా! అంబికా! బావవచ్చి యెంతసేపై నదో చూచితివా!
 ఈపాటికిఁ గొంచెము పలహార మేమైనఁ దేవలదా? తల్లీ!”
 యనియెను. ఆమె వచ్చువఱకును విశ్వనాథనాయకుఁడును వేంక
 టాంబయు మరల నేమియు మాట్లాడుకొనలేదు. నాలుగైదు
 నిమేషములు గడచిపోయెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు మీనాంబిక
 శరీరసౌందర్యమంతయుఁ దనివితీరఁగ్రోలవచ్చునను నుత్కంఠతో
 నామెదర్శనమున కెదురుచూచుచు, మరలఁ దనయుత్కంఠ
 వేంకటాంబ కనిపెట్టివేయు నేమో యను సంకోచముతో నప్పు
 డప్పు డటునిటుఁ జూచుచుఁ గూరుచుండెను.

ఇంతలో మీనాంబిక దక్షిణహస్తమున బంగారుపళ్ళె
 రముల నుంచిన భక్ష్యములనుఁగొని మెల్లమెల్లగ లోన బ్రవే
 శించెను. ఆమె వెనుక నొకదాసి క్షీరమును, నుదకమును గొని
 వచ్చెను. మీనాంబికావిశ్వనాథుల కనులొకసారి పై కెగసి,
 తటాలున మరలఁ గ్రిందికి వ్రాలిపోయెను. మీనాంబిక శరీర
 వర్ణ మెట్టిగాఁ గ్రాగిన పాలవలె నుండును. నేత్రము లంతగా
 విశాలములు గాకపోయినను దీర్ఘములై కనుగొనలు వంపులు
 దేటి చూపఱహృదయముల గాలములవలెఁ గ్రుచ్చుకొను
 చుండెను. ఆమెకు లోనికి వచ్చుసరికి ముచ్చెమటలు పోయు
 చున్నటు లుండెను. అందుచేఁ గనుబొమలకుఁ గొంచెము పై భా
 గముననున్న సిందూరతిలకము చెమ్మగిల్లెను. ద్వాత్పాళలా
 రుణమగు నామె ధరించిన చెంగావిపట్టుదువ్వలువ శరీరసౌంద

ర్యము పై కెగఁ జిమ్ముచుండెను. ఆమె కర్ణముల కలంకరించు కొసిన బంగారు జూకాల చిటుముత్తయములు కపోలములపై నస్పృష్టముగఁ బ్రతిబింబించెను. ఆమె యొక్కొక్కయడుగు వేయుచు, సమీపించుచున్నప్పుడు కాలియందెలును, జడగంటలును నేకతాళమున నొక్కమాటుగ మాఝ్రోఁగుచుండెను.

చావడిలో నడుగు పెట్టఁగనే యామె కథరముపై నస్పృష్టమగు నొక చిటునవ్వుదయించెను. దాసి పాలును, మంచితీర్థమును, నాతనిదగ్గఁ బెట్టి, మరల నీవలకు వచ్చి ద్వారమునొద్ద నిలువఁబడెను. మీనాంబిక సిగ్గుపడుచుఁ దాను తెచ్చినపళ్ళెర మాతనియొద్ద నుంచి, లోనికిఁ బోవఁదలఁచెను. కాని వేంకటాంబ యామెతో “అమ్మా! వెళ్లుదువుగానిలే! బావ ఫలహార మయినంతవరకును నొకనిమిష ముండి, యాతని కే మేమి కావలయునో కొంచెముచూచి, మఱి వెళ్లుము” అనియెను. ఆమె గత్యంతరము లేనిదానివలె సిగ్గు పడుచు నొకమూలగా నిలువఁబడెను. విశ్వనాథనాయకుని ఫలహారము పూర్తయిపోయెను. ఫలహారము ముగించిన తరువాత నాతఁడు సుగంధద్రవ్యములు చేర్చుటచే దూరము నకుఁగూడ ఘుమఘుమ పరిమళించుచున్న యాక్షీరములు త్రాగి యాపిమ్మటఁ గొంచెము మంచితీర్థము పుచ్చుకొనెను. వెంటనే మీనాంబిక మరల లోని కేగఁబోయెను.

విశ్వనాథుఁ డామెవైపు క్రీగంటఁ జూచుచు వేంకటాంబవైపు చూచి చిటునవ్వునవ్వుచు, “మీనాంబిక లోనికిఁ

బోవుచున్నట్లున్న. ఈవేళ నా కేమియు నాఁకలి తీఱలేదు. ఇంకను గొన్ని భక్ష్యములు తినవలయునని యున్నది' అనెను. వేంకటాంబ యాతనిచమత్కృతి గ్రహించి మీనాంబికతో “చూచితివా! పాపము! నీ వెప్పుడు తెచ్చినను నాతని కాఁకలి తీరుట యనునది యుండదు. ఇంకను గొన్ని భక్ష్యములు తీసి కొనిరా!” అనెను. మీనాంబిక కపోలములు సిగ్గుచే నెఱవడెను. ఆమె మరల లోసకేగి కొన్ని భక్ష్యములు గొనివచ్చెను. విశ్వ నాథుఁడు పళ్ళెమువైపును, నామెకపోలములవైపును, మరలఁ జూచుచు “ఈవేళ మీనాంబికను జాల శ్రమ పెట్టినాను. ఊరక నే నట్లంటిసిగాని నా కివి యన్నియుఁ గావలెనా? మీనాంబిక కూడఁ గొంచెము సాయము చేసినచో నేనవి తినగలను. లేకపోయినచో నీవి యన్నియుఁ దినుట నాతఁడమా!” అనెను. మీనాంబిక లోలోపలినుండి పొంగిపొంగి పొరలి వచ్చుచున్న చిఱున వ్యాఁచికొని, యాచావడిమూలగ నట్టలే నిలువఁబడియుండెను. వేంకటాంబ విశ్వనాథుని మాటపై “అమ్మా! ఎంతవాఁడవు! ఇంతవఱకును దెచ్చినతరువాత నా కక్కట లేదందువా! చాలులే నీగడుసుఁదనము” అనెను.

విశ్వనాథుఁడు “అక్కరలేదనుచున్నానా? నేనొక్కఁడ నివి యన్నియుఁ దినలేను; నాకు మీనాంబికసాయము కావలె నని యన్నాను. అంతే!” అనెను. కాని మీనాంబిక యాతని దగ్గఱకు రాలేదు. విశ్వనాథుఁడు మరల “మీనాంబిక వచ్చి నాకు సాయముచేయనిచో నేనొక్క భక్ష్యమైన ముట్టను,

ఏమైననులే!” అనియెను. కాని మీనాంబిక తల వంచుకొని యట్లే నిలువబడిపోయెను. వేంకటాంబ “చాలులే! నాయనా! గడుచువాడవు కావున నాచిట్టిశల్లి నీవిధముగ నాడించు చున్నావు” అనెను. విశ్వనాథుఁ డంతటితో నూటకుండక “ఓహో! తెలిసినది! నేను స్వయముగ వచ్చి తనచేయి పట్టు కొని తీసికొనివచ్చి నాసరసను గూర్చుండఁ బెట్టుకొనవలయును గాఁబోలును!” అని చెప్పి లేచి, యామెదగ్గఱకేగి, యామె కుడిచేయి పట్టుకొనఁబోయెను. కాని మీనాంబిక యొక్క తృటిలో నాతనికి దొర్లకకుండఁ దప్పించుకొని లోనికిఁ బాటి పోయెను! వేంకటాంబ యాయురుపురిముగ్ధప్రేమకును, లోలోపల నానందించుచు “మంచిపనిజరిగినదిలే! ఇంత గడుసుతనము చేసినందులకు నీకిట్లుజరుగవలసినదే!” అనివేళాకోళము చేసెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు మరల వచ్చి స్వస్థానమునఁ గూర్చుండి, యప్పు డప్పు డొకటి రెండు భక్ష్యములు నోట వేసికొని నమలుచు, వేంకటాంబయదుగువాని కుత్తరము లిచ్చు చుండెను. సంభాషణవశమున, నామె, యాతనినూతనోద్యోగ మునుగూర్చియు, మధురదండయాత్రనుగూర్చియు, నేవేవో ప్రశ్న లడుగుచుండెను. ఆతఁడుమాటిమాటికిని ద్వారము వైపు చూచుచు నట్లే యామె కేవేవో ప్రత్యుత్తరము లిచ్చు చుండెను. ఆతని కీమధ్య వచ్చిన యున్నతోద్యోగముచేనామె లోలోపల నెంతో సంతసించుచు “నాకితఁ డల్లుడైనచో నెంత బాగుండును” అని యనుకొనసాగెను. వా రిరువురును

నావిధముగ నత్యాసక్తితో మాట్లాడుకొనుచుండఁ, బావడి మూలమూలలలో సంధ్యాంధకారములు మెల్లమెల్లగ దాఁగి కొనసాగెను. ఇంతలో దాసి యచ్చట బంగారు సెమ్మాయమర్చి, దానిపై నొకదీపముంచెను. విశ్వనాథుఁ డదిచూచి యల్లన లేచి, వేంకటాంబకడ సెలవుగైకొని యింటికి బయలు దేఱెను. వేంకటాంబ యాతనిని సింహద్వారమువఱకును సాగ నంపి “మీమామయుఁ జెవ్వప్పయుఁగూడ లేకపోవుటచే నిల్లంతయుఁ జిన్నబోయినట్లున్నది. కొంచెము నీవప్పుడప్పుడు వచ్చి మమ్ములను బలుకరించి పోవుచుండుము!” అనియెను. విశ్వనాథుఁ డటులనే అమ్మా!’ యని యామెకడ సెలవు గైకొని వెడలి పోయెను.

శ్రీ

నాగమనాయకుఁడు రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులను దోడుచేసికొనియొకముప్పదివేల సైన్యముతో మధురపైకిబయలు దేఱెను. ఈ ముప్పదివేల సైన్యములోను, నించుమించుగఁ బండ్రెండువేలవఱకును నాశ్విక సైన్యమే! ఆమిగిలినదానిలోఁ బది వేలకుఁబై గాఁ గాల్బల ముండెను. ఆమిగిలినదానిలో నేనుఁగులు, శత్రుఁ ళ్ని శకటములు, వృషభశకటములు మొదలగునవి యుండెను.

ఈ సైన్యమంతయు బయలుదేలుచున్నప్పుడు మహానగరము కదలిపోవుచున్నట్లుండెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సైన్యసమీకరణాదివిషయములలోఁ జాలకొత్తమార్పులు తెచ్చిపెట్టెను. రాయలసైన్యములు కదలిపోవునపుడు, వానికిఁ గావలసిన సరకులు సమకూర్చుటకు వందలకొలది వణిజులు తమతమ యాషణములతోఁ గదలిపోవుచుండిరి. రాజధానిలో దొరకు సమస్తవస్తువులును నా సేనానివేశములో లభించుచుండెను.

నాగమనాయకుఁడు దక్షిణదండయాత్రల విషయములలో బాగుగ నాఁజేరిన చేయి. కావున నాతఁడు సైన్యములను బగలు ప్రయాణము చేయనీయక రాత్రిమాత్రమే ప్రయాణము చేయనిచ్చుచు, నతిరహస్యముగ మధుర సమీపించెను. పగలు సామాన్యముగ నాతఁడు సైన్యముల కడవులలోనే విడుదు లేర్పాటు చేయించుచుండెను. ఈముప్పదివేల సైన్యమును నొక్కసారిగ మధురపై బయలుదేలుచున్నదని తెలియకుండఁగ నాతఁడు సైన్యము మూఁడుభాగములుచేసి, వాటిలో నొకదానికిఁ దా నాధిపత్యము వహించి మిగిలిన రెండుభాగములకును, రామభద్ర చెవ్వుప్పనాయకులను సైన్యాధిపతులనుగా నొనర్చి, యీమూఁడు సైన్యములును, రహస్యముగఁ ప్రయాణములుచేసి, మధురకుఁ నాలుగుకోశముల దూరముననున్న యొక యరణ్యమునఁ గలిసికొనునట్లేర్పాటు కావించెను.

ఈముప్పదివేల సైన్యము సురక్షితముగ నీమధురాసమీపమున నున్న యరణ్యమునకుఁ జేరుకొన్నది. ఇంతవఱకును

నీసేనాధిపతులు మువ్వరును దమపైన్యముల నతిరహస్యముగ నడపించుచు, శత్రువుల కనుమానము గలుగకుండఁ బ్రవర్తింపఁ గలిగిరి. నాగమనాయకుఁడుగూడఁ బ్రత్యేకముగఁ దనకు రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులు చూపిన తోడ్పాటున కెంతయు సంతసించెను. ఈయరణ్యమున కీపైన్యమంతయు గడచినరాత్రి చేరుకొనెను. పైన్యమంతయు దీర్ఘప్రయాణముచే నలసి పోయెను. అందుచే నాగమనాయకుఁడు పైన్యమునకుఁ గొంత విశ్రాంతి యిచ్చినపిమ్మట హఠాత్తుగా మధురపైఁ బడవలయు నని యాలోచించుచుండెను.

అప్పటి కర్థరాత్రి యైనది. ఆనాఁడు ఫాల్గున శుద్ధ దశమి. ఆకాశమున నెక్కడను మేఘమనుమాట యైనఁ గను పట్టుట లేదు. దిశావకాశమంతయుఁ దెల్లని పొగమంచు ముసుఁ గుచే నవకుంతితమయ్యెను. పొగమంచుమూలమున సేనానివేశ మంతయు నొక్కసారిగ తిలకించుటకు వీలులేకుండెను. పైనికు లందఱును నిద్రించుచుండిరి. అప్పు డప్పుడు గజబృంహితము లును, హయహేషలును వారినిద్రలకు భంగము కలిగించు చుండెను.

నాగమనాయకుఁడు మేలుకొని తానున్న గుడారమున నటునిటుఁ బచారు చేయుచు పైన్యములన్నియుఁ బరిశీలించుచు నేమేమో యాలోచించుచుండెను. అతఁ డాజానుబాహువు; అతనికి సుమా రఱువదియేండ్లుండవచ్చును. శరీరము ముడు తలుపడి శుష్కించియున్నను, నాతనిచూపులలో వార్ధక మెచ్చ

టను గానవచ్చుటలేదు. సామాన్యముగఁ దెల్లగా నరసిన బొద్దు మీసములగుబురులో నాతనిపెదవులు కానరాకుండెను. సన్న నివియుఁ జిన్నవియునగు నాతని నేత్రములనుండి సూదులవంటి కనుచూపులు బయలువెడలుచుండెను. వృద్ధుడైనను నాతని నడు మొక్కింతయైనను వంగలేదు. ఆతనియొఱలో రత్నముల పిడిగల యొక దీర్ఘకరవాలము వ్రేలాడుచుండెను. ఆతఁ డిటు నటుఁ బచారుచేయుచున్నప్పుడు తెల్లగా నరసిన శిరముపై నలరారు నుష్ణీషముకుచ్చ గాలికిఁ గొంచె మిటు నటుఁ గదలాడుచుండెను. అటు నిటు నడచుచున్నప్పుడు సూదివలె మొన దేఱియున్న యాతనిశుష్కనాసిక దట్టముగ నావరించుకొని యున్న పొగమంచులో గుచ్చుకొనుచున్నట్లుండెను. చామన చాయగనున్న యాతనిశరీరముపై నొకయంగీ దట్టముగ నంటి పెట్టుకొనియుండి చలి వేయకుండఁ గాపాడుచుండెను.

ఒకగడియసేపటినుండి ప్రకృతియంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నది. మరల నానిశ్శబ్దతకు భంగము గలిగించుచు నొకటి రెండు తలక్రిందుపక్షులు రేపరేప అక్కలాడించుచుఁ గీచుకీచు మని యుఱచినవి. ఆ రెక్కలాడించునపుడవి యింతకుఁబూర్వము నుండి వ్రేలాడుచున్న చెట్టుకొమ్మల రెమ్మలనుండి మంచుబిందువులు రాలుచుఁ జిటపటమని ధ్వని చేసినవి. ఇంతలో నాగమ నాయకునికంటఁగొంచెము హ్రస్వకాయుడు, స్థూలాకృతియునగు నొకవ్యక్తి యాతనికి నమస్కరించి నిలువఁబడెను. నాగమ నాయకుఁడు “ఎవరు రామభద్రమా?” అనెను.

“ఓను నేనే!”

“వేగులవారు తిరిగివచ్చిరా?”

“వచ్చినారు”

“శత్రువులప్రయత్నము లెట్లున్నవి?”

వారు కొంచెము యుద్ధసన్నాహము చేయుచున్నట్లే కనబడుచున్నది. మనరాక చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే వారికిఁ దెలిసిన దేమో!”

“అట్లున్నటికిని జరిగి యుండదు!”

“ఎందుచేత?”

“శత్రువునకు మనరాకయే తెలిసినచో మనల నింత సమీపమువఱకును రా నిచ్చునా?”

“ఒక వేళ దృఢముగాఁ గోటలో నిలబడి మనల నెదిరింపవలయునని తలఁచె నేమో!”

ఈప్రశ్నపై నాగమనాయకుఁడు చిటికినవేలిగోటితో మీసములు దువ్వుచు నొకటి రెండు నిమిషముల వఱకును నాలోచించి పచారుచేయుట యాపి, రామభద్రనాయకుని కేసిచూచుచు నిట్లనియెను.

“ఆత్మరక్షణకొఱకే ప్రయత్నించినను, ఇంకను జాల దూరమునుండి ప్రయత్నించుట శ్రేయస్కరము కాదా?”

“నిజమే కాని, వారేయెత్తుపై నిట్లు చేసిరో యని నేను కంగారు పడుచున్నాను.”

నాగమనాయకుడు మరల నింకొక నిమిషమువఱకును సమాధానము చెప్పకుండనాగి, “వారేమాత్రము సైన్యము సన్నాహము చేసిరో తెలిసినదా?” అని ప్రశ్నించెను.

“తెలిసినది; ఇరువదివేలవరకును నుండవచ్చునని యంచనా వేయఁబడినది. కాని సైన్యమంతయు నతిత్వరితముగ సమకూర్పఁబడినటుల తోచుచున్నది. అందుచేత సమస్త సంభారములును సిద్ధపఱచుకొనుటకు శత్రువునకు వీలిచ్చినదో లేదో!”

‘ఈ సైన్యమంతయు నెటువైపుననున్నదో?’

‘తూర్పుద్వారమున’

‘అట్లులైనచో సైన్యమంతయు మూఁడు విభాగములు చేసి, యొక్కసారిగఁ బ్రాకృశ్చిమోత్తరదిశలనుండి కోటముట్ట డించు నట్లాజ్ఞాపించెదను.”

రామభద్రనాయకుఁ డీవాక్యమున కేమియుఁ బ్రత్యుత్తరమియ్యలేదు. నాగమనాయకుఁ డిట్లు పలికిన పిమ్మట బోనులోఁబెట్టఁబడిన పులివలె మాటిమాటికిని దొందరతొందరగ నటునిటుఁ బఱచారు చేయసాగెను. పరిచారకుఁ డొకఁడు కాగడా చేతఁబట్టుకొని వారిరువురికిని గొంచెము దూరముగ నిలువఁబడెను. ఆ కాగడామంట హెచ్చుతగ్గులతో మండుచుఁ గదలునప్పుడు నాగమరామభద్రనాయకులనీడలు నేలపై నటు నిటుఁ గదలసాగెను. అప్పు డప్పుడు నాగమనాయకునిమెడలో వ్రేలాడుచున్న బంగారురుద్రాక్షమాలికలును, మొలలోనున్న

రత్నములపిడియుఁ దళతళ మెరయసాగెను. క్రమక్రమముగా నెన్నెల యరణ్యచ్ఛాయలలో లీనమయి పోవుచుండెను. చంద్ర బింబము చెట్లసందున నణఁగి మణఁగియుండి మెల్లమెల్లగా నస్తమించుచుండెను. దూరమున రాబోవు వసంతసూచకముగ నొకకోయిల కువకువలాడెను. క్రమక్రమముగ నేనానివేశమందంతటను బెద్దపెద్ద కాగడాలు వెలిగింపఁబడెను. కొన్నిమృగము లావెలుఁగులకు బెదరి యిటునటుఁ బరువెత్తఁ దొడఁగెను వాని కాళ్ళక్రిందఁబడి పండుటాకులు గలగల ధ్వనింప మొదలిడెను. ఇంతలో నొకభటుఁ డొకబ్రాహ్మణుని గొనివచ్చి నాగమ నాయకునియెదుట నిలిపెను. నాగమసాయకుఁ డాతనినిజూచిన తోడనే నమస్కరించి, “సోమయాజులుగారూ! మేము మీ మాటకై యెదురుచూచు చున్నాము.” అనియెను.

సోమ—కోట భేదించుటకు శుభముహూర్తము సమీపించినది. ఇక రెండు గడియల పిమ్మటఁ బ్రయాణమునకు శుభముహూర్తము కుదిరినది. కావున సైన్యములన్నియు సిద్ధపడునట్లాజ్ఞాపింపుఁడు!

నాగ—మనము రెండుగడియల తరువాత బయలుదేరి నచో నించుమించుగఁ గనుచీకటివేళకుఁ గోటదరికిఁ జేరుకొనఁ గలము. మీముహూర్తము బాగున్నది!

ఆబ్రాహ్మణుని శిరస్సంతయు ముండితమై యుండెను. వెనుక గోష్ఠాగమ త శిఖ వేల్చాడుచుండెను. వానికుండలములు బరువు వేల్చాడుచుఁడుటచే రెండుచెవులతమ్ములును

రెండు పెద్దరంధ్రములుగ మాటిపోయెను. కుడిచేతి యనామికపై నొకనాగాంగుళీయకము మెఱయుచుండెను. వానిరెండు కనుల చివరిభాగములును పైకనుతెప్పలచే గప్పబడి యుండెను. నాగమనాయకుఁడు తనఖడ్గ మాబ్రాహ్మణుని పాదములపై నుంచి, సాష్టాంగనమస్కార మాచరించెను. ఆబ్రాహ్మణుఁ డేవేవో మంత్రములు మెల్లమెల్లగ నుచ్చరించుచు “విజయీ భవ!” అని యాశీర్వదించెను. నాగమనాయకుఁడు లేచి, రామభద్రనాయకుని బిలిచి, సైన్యములన్నియుఁ బ్రయాణ మునకు సర్వసిద్ధముగ నుండునట్లాజ్ఞాపింపుము” అని చెప్పెను.

వెంటనే రామభద్రనాయకుని యాజ్ఞప్రకారముభేర్యాది యుద్ధవాద్యము లన్నియు సైన్యము లన్నిటికిని వినఁబడు నంత యుచ్చైస్వస్వనముతోమాత్రమే మోయింపఁబడెను. నాగమనాయకుఁ డొకవిభాగమునకును, రామభద్రనాయకుఁ డొకవిభాగమునకును, చెవ్వుప్పనాయకుఁడు మఱియొకవిభాగ మునకును నాయకులైరి. వారియాజ్ఞ లప్రకారము మూఁడు సైన్యములును గొంతదూరమువఱకును నొకేవైపునకు నడచి యాపిమ్మట భిన్నభిన్నమార్గములు పట్టి నడువసాగెను. నాగ మనాయకుని సైన్యము ముందుగఁబోయి మధురానగరమును దూర్పుద్వారమున ముట్టడింపవలయుననియు, నాపిమ్మటఁ జెవ్వుప్పనాయకుని సైన్యము త్తరమున ముట్టడింపవలయుననియు నటుతరువాత రామభద్రనాయకునిసైన్యము రహస్యముగఁ బశ్చిమద్వారము నెదుర్కొనవలయుననియునిశ్చయింపఁబడెను.

ఆ సైన్యములు బయలుదేరినపుడు పెద్దపెద్ద ఘోషము
 చేయింపును, వెలుగులును నాకాశమున మెరియఁబోయెను.
 అరణ్యమృగము లన్నియు సూర్యోదయభ్రాంతిచేఁ దమిశము
 నెలపులు వీడి, భేరిభాంకారములనలనఁ గంగారుషడుచు నటు
 నిటుఁ బరువెత్తఁదొడఁగెను. సైన్యాధిపతు లందఱును పెద్ద
 పెద్ద యేనుగులపై నెక్కి, సైన్యమధ్యముననుండి సైన్యము
 లన్నియు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించుచుఁ దమక్రింది యధికారుల
 కాజ్ఞ లిచ్చుచుఁ బ్రోత్సహించుచుండిరి. సైన్యసంఘాలక
 మంతయు సాధ్యమైచంతవఱకు రహస్యముగ నుంచుట కేర్పాటు
 గావింపఁబడెను. ఆ సైన్యము లన్నియు సరస్వతిముఖమున, నెలక
 విశాలమార్గము గుండ నడువఁదొడఁగెను. అప్పటి కింక నందు
 గడియలరాత్రిమాత్రమే యున్నది. మఘర యౌషధకోశము
 కంటె నెక్కువదూర ముండదు. అప్పటి నిశ్చయమున
 సైన్యములును భిన్నభిన్నమార్గములఁ బట్టి తమతమ నిర్దేశ
 ద్వారములనైపునకు బయలుదేరినవి. మూడునైపునకును
 బోవుచున్న యామూడు సైన్యములును, గాగడాల వెలుతురు
 వలన దూరదూరమునకు మూడుకొత్తిప్రవాహములవలెఁ గాను
 పించెను. సైన్యములన్నియు సాధ్యమైచంతవఱకు నిశ్శబ్దముగ
 నడచుచుండెను. బాట కిరుప్రక్కలను గంధీరముగఁ గీచురాళ్ళ
 మ్రోత వినవచ్చుచుండెను, దూరాకాశమున మెరియు నా
 సక్షత్రసమూహ మంతయు నిశ్శబ్దముగ నా సైన్యములను చూచి
 కించుచున్నట్లు కానఁబడెను.

చోళులును బాండ్లును జాలకాలమునుండి, తంజా
పుర మధురారాజ్యములను బాలించుచుండిరి. అప్పు డప్పు
డా రెండురాజ్యములును గలహించుటయు, మరల సంధులు
చేసికొనుటయుఁగూడ సామాన్య మైపోయెను. విజయనగర
సామ్రాజ్యముప్రబలమై శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు దక్షిణమంతయు
నాక్రమించుకొనిన పిమ్మటఁగూడ వారి లోలోపలి యంతః
కలహము లవ్విధముగనే యుండిపోయెను. కాని, వారు
రాయలు వృద్ధుఁ డగునంతవఱకును బరస్పర రాజ్యములను కాసిం
పక సుహృద్భావముతో మెలగుచుండిరి. చక్రవర్తి వృద్ధుఁ
డైనపిమ్మట మరల వారియంతఃకలహములు తల లెత్తఁదొడఁ
గెను. అవి చిలికిచిలికి గాలివాన లగునేమో యను భయము
కలుగుచునే యుండెను. కాని తిమ్మరుసుమంత్రి చాక చక్రము
వలన నవి యంతవఱకును నుపద్రవకరములుగాఁ బరిణమింప
లేదు.

ఈమధ్య వీరశేఖరచోళుఁడు చంద్రశేఖరపార్వత్యుని
దరిమివేసి, మధురారాజ్య మాక్రమించుకొనుట కొక ప్రధాన
కారణ మున్నది. చంద్రశేఖరపార్వత్యునితండ్రి రాజ్యము
చేయుచున్నంతవఱకును బాండ్యరాజ్యప్రజ లాతనియెడలఁ
గడుంగడు విముఖులై యుండిరి. దీనికిఁ గారణ మాతని యసా
మర్థ్యము; ఇంతియకాదు; ఆతఁడు నిత్యమును వారాంగనా

చంద్రశేఖరపాండుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన నాలు
గైదు సంవత్సరముల వఱకును, మరలఁ బాండ్యరాజ్యము
ప్రశాంతస్థితిలోనికి వచ్చినట్లే కనబడెను. కాని, యాతఁడు
పూర్వపురాజున కౌరనుఁడు కాండనియు ధండ్రి కెంతకాలము
నకును సంతానము కలుగనపు డాతఁడు రాజ్య మన్యాక్రాంత
మయిపోవునేమోయను భయముచేఁ దన ముంపుడుఁ త్రై కప్పుడు
హస్తిన శిశువును దేచ్చి, భార్య కిచ్చెననియు, ఆమె యంతికుఁ
బూర్వము తొమ్మిదినెలలనుండియుఁ తాను గర్భిణివని నటించిన
దనియు, బ్రవాదములు బయలుదేరెను. “ప్రేమలో సత్యాసత్య
మూలనూట యెటులున్నను నివియన్నియుఁ బాండ్యరాజ్యమున
దా నాన్నలవలె నలముకొనెయెను. మంత్రులకుఁగూడఁ జాల
మందికి—రా కౌరనుఁడు కాండేమోయను ననుమానము దృఢ
మయ్యెను. ఈయదను కనిపెట్టి చోళాధిపతియగు వీరశేఖర
చోళుఁడు పాండ్యరాజ్యమున నింకను నంతఃకలహములులేవఁ
దీసెను. కొందఱు ‘చంద్రశేఖరపాండుఁడు కౌరనుఁడు కాడు
కనుక నాతని పినతండ్రి కుమారునికి పాండ్యరాజ్యము సంక్ర
మింపవలసియున్న’ దనిరి. మరికొందఱు టీతఁడు కౌరనుఁడే యనిరి.
అస లేదైన నదను దొరకినచోఁ బన్ను లెగఁబెట్టవలయునని
చూచుచున్న కొందఱు పాళియగాండ్రు పాండునికిఁ బన్ను
లిచ్చుట మానివేసిరి. పాండుఁడు వారిని శిక్షింపవలయునని
తలఁచినపు డింకను గొందఱు వారిపక్షములలోఁ జేరుచుఁ
గోరంతలు కొండంతలు చేయుచుండిరి. ఈవిధముగఁ బన్నులు

రాకపోవుటచే బాండ్లు విజయనగరము తో షేఖానా (ధనాగారము) కు గట్టవలసిన కప్పములు తగినసమయము నకు గట్టలేకపోవుచుండెను. కావున రాజధానియగు విద్యానగరమునుండి మాటిమాటికిని గబురులు వచ్చుచుండెను. పాపము! పాండ్లు తుద కమూల్యములగు తనముల్సాల హారములన్ని కప్పములు గట్టవలసినప్పుడుండెను. ఈవిధముగ బ్రధానమంత్రి కాతనిపై ననుగ్రహము తప్పిపోసాగెను.

అదియుగాక చంద్రశేఖరపాండ్లుచికిగూడ దండ్రు దురభ్యాసము లన్నియు నలవాటయ్యెను. దనకును జంధి శేఖరపాండ్లు లేక లేక కలిగెను. ఆకారణముచే దండ్రు యాతని నెక్కువగ గారాబముచేసి పాడుచేసెను. పాండ్లు బడునెరిమిదివత్సరములు వచ్చునంతకంతకు, దండ్రు మునుపటి దనతో గొనిపోవుచుండెను. చిన్నప్పటినుండియు దాని మద్యము త్రాగునపుడు తనకునూరుసికిగూడ నొకస్వల్ప పాత్రలో గొంచెము మద్యము పోసి యిచ్చుచుండువాడు. వాడది త్రాగి, మైచుటచి, నవ్వుచు బేలుచు గంతులు నెచ్చుచుండువాడు. రాజోద్యోగులెప్పుడైనా దానిని చూచినపుడు యవరాజు చుఱుకుదన మధికమగుచుండెను. చంద్రుడు చుండువాడు! ఈవిధముగ మద్యమును, దానికి సహకారమును నితరదుష్కణములుచుగూడ జంద్రుశేఖరుని కలవాల్సినయెడ ఈవిషయములలో నాతనికి దండ్రుకి ఎచ్చిరదన దొడకి రాలేదుకాని మొత్తముమీద దండ్రుకి దగినముఖము యనిపించుకొన్నాడు!

ఈ దురభ్యాసములవలనఁ గొందఁ జాతని సతిసులభముగ
 లోబరుచుకొనఁ గలిగెడువారు. అట్లు లోబరుచుకొని యాత
 నితో మైత్రచేయుచా రందఱును గేవలమును స్వార్థపరులై
 పాండుని కపఖ్యాతి తెచ్చుచుండిరి. మఱికొందఱు వీరశేఖర
 చోళుని కాతనిరాజ్యములోని యానుపాను లన్నియుఁ జెప్పు
 చుండిరి. ఈవిధముగఁ బాండుని కెటు చూచినను శత్రువులే
 నని హితైషు లెవ్వరునులేకుండిరి. ఇటులుండ గోరుచుట్టుపై
 రోకటిపోటన్నటులు పాండునికిని జోళునికిని రాజ్యపు సరి
 హద్దుపిషయమున నొకతగాదా వచ్చెను. చోళుఁడు పాండుని
 పరిస్థితు లన్నియు బాగుగ నెఱిగినవాఁడు గావున, నన్యాయ
 ముగ నాతనిరాజ్య మాక్రమించుకొనఁ దలఁచెను. పాండుఁ
 డాతని కొకయంగుళము భూమియైన నెక్కువ యాయ
 ననెను. చోళుఁ డట్లే యైనచోఁ దత్క్షణము దండెత్తి వచ్చు
 చున్నామని సందేశము పంపించెను. పాండుఁ డేమియుఁ జేయ
 లేక మంత్రులను సలహా యడిగెను. వారు మాఱుమాటాడక
 చోళుఁ డడిగినదంతయు నిచ్చివేయుమని సలహాచెప్పిరి. చోళుఁ
 డిపు డెత్తివచ్చినచోఁ బాండునికి మొదటికే మోసముకలుగు
 నని వారికి బాగుగఁ దెలియును! పాపము! పాండుని కిపు డేమి
 చేయుటకును బాలుపోలేదు. మొదట నాతఁడు మంత్రులతో
 నాలోచింపకుండఁ దొందరపడి యొకయంగుళము నేలయైన
 వీరశేఖరచోళుని కీయనన్నాఁడు. మఱియిప్పుడు మంత్రులు
 దానికిఁ గేవలమును వ్యతిరేకముగ సలహా చెప్పిరి. ఆతఁ డిపు
 డేమి చేయవలయును.

మొదటఁ జంద్రశేఖరపాండుఁడు మంత్రులయుప
దేశము వినక యుద్ధముచేసి ప్రాణములు విడుచుట మేలను
కొన్నాఁడు. కాని సేనానులుగాని, మంత్రులుగాని యుద్ధమును
మాట తలపెట్టనీయరైరి. వీరశేఖరచోళునిజూచినచో విఱుచు
కొని మీదఁబడునట్లున్నాఁడు. తుద కాతఁకి ఖడ్గము నేలపైఁ
బాతి, దానిపైఁబడి ప్రాణములు విడువవలయునను బుద్ధి పుట్టి
నది. ఏమిఁ జేయుటకుఁ దోషక యయిదారురోజులవఱ
కును సందేహదోళాందోళితమానసుడై కంగారు పడినాఁడు.
ఇంతలో వీరశేఖరచోళుఁడు ప్రబలసైన్యముతో దండెత్తివచ్చు
టకుఁ దగుప్రయత్నము లన్నియు నొనర్చుచున్నాఁడని తెలిసి
నది. మంత్రులును, బ్రధానపౌరులును, జోళునికి సంధిరాయ
బారము పంపవలసినదని యొత్తిడిచేయసాగిరి. చివరి కాతఁడు
చేయునది యేమియు లేక చోళునియిష్టప్రకారము సంధి చేసి
కొనుట కంగీకరించుచు సమూల్యములగు కానుక లిచ్చి
యొకరాయబారిని బంపించెను.

‘దానితో మధురపౌరు లందఱును మిక్కిలి సంతసించిరి.
చోళుడు సంధిరాయబారమునకుఁ బూర్తిగ నంగీకరించుటవలన
నిఁక నేవిధమగు యుద్ధభయమును లేకుండ సుఖింపవచ్చునని
తలఁచిరి. చంద్రశేఖరపాండునికిఁగూడ హృదయమునుండి
కొండంతభారము దించినట్లయ్యెను. ఆతఁడు సుఖముగఁ దన
సాధోపరిభాగమునుండి పౌరులయుత్సవములు చూచుచు వార
కాంతానృత్యములతో మైమఱచి యానందించుచుండెను.

ఇంకా ద్వారపాలిక వచ్చి చోళస్థానాపతి వచ్చిన విషయం
మెట్రింగించెను. పాండు డావార్తవిని మొదట విసుకుకొనెను.
కాని యచ్చటినుండి లేచి, ప్రక్కనున్న యొకమందిరములోనికి
బోయెను. వచ్చిన చోళస్థానాపతినోట మాటరాలేదు. అతడు
మాట్లాడబోయెనుగాని కొంతసేపటివఱకును మాట్లాడలేక
పోయెను. పాండు డాతనిని స్వస్థశరచి లోలోపలినుండి పొంగి
పొరిలి వచ్చుచున్న యాందోళనముతో “రాయబార మే
మైనది?” అని యడిగెను.

“వీరశేఖర చోళుడు సంతిరాయబారమున కంగీకరించి
నాడు—”

“అయితో నింతభయ మెందులకు?”

“కాని నేను తంజావూరును విడిచిన మరునాడే యొక్క
పెద్దసైన్యముతో మధురపైకి దండెత్తి వచ్చుచున్నాడని
విన్నాను!”

“నిశ్చయమే?”

“అ! నిస్సంశయముగ నిశ్చయమే! దీనిలో నినుమంతై
నను ననుమానములేదు! సైన్యములు సాయంకాలములోపుగ
మధుర ముట్టడించుట నిశ్చయము!”

“ఎంత ముష్కరత్వము!”

చంద్రశేఖర పాండునిచేతిలోనున్న మద్యపాత్ర తటా
లున నేలఁగూలెను. ఈసంగతి నిమిషములో మధురయంతయు
బ్రాకిపోయెను. పట్టణమంతయు నాలుగువైపులనుండియు

దహించుకొని పోవుచున్నట్లు కానబడెను. ముఖ్యముగా రాజ కుటుంబములో నెవరికిని ముఖముపై నెత్తురుచుక్క లేదు. క్రమముగాఁ బట్టణమున మూర్తిమంతముగు భయమువలె మహాంధకారము వ్యాపింపసాగెను. పాండుఁ డతిత్వరితముగఁ బురరక్షణకు వలయు నేర్పాటులన్నియుఁ జేయించెను. సాయం కాలము కాకుండగనే శత్రువుపట్టణము ముట్టడించెను. కాని యంధకారము వ్యాపించుటచే యుద్ధము క్రమక్రమముగ నాపివేయబడెను.

రాత్రి చంద్రశేఖరపాండుని కొక కున్నకైసఁ బట్ట లేదు. వీరశేఖరచోళుఁ డెంతపని చేసినాఁడు! ఒకవంక సంధి రాయబారమున కంగీకరించుచు నింకొకవైపున మధురపైకి దండెత్తివచ్చునా? వీరశేఖరచోళుఁ డింత ద్రోహియని తెలిసి యుండినచోఁ దాను శ్రీకృష్ణ దేవరాయలసహాయముతో నాత్మ రక్షణము చేసికొనెడివాఁడే! ఇప్పు డేమి చేసిన నేమిలాభము? కోటలో నొకవారము రోజులకు సరిపోయిన యాహారసంపత్తి గాని, యాయుధసంపత్తిగాని లేదే! ఆతఁ డనుక్షణమును గోట బురుజులవైపు చూచుచు వానివెనుక నున్నయాభయంకర శత్రుసైన్యముల యావేశము భావించుచుండెను. ఆతని శరీర మంతయు ముచ్చెమటలతోఁ దడసిపోయెను. అప్పటికర్థరాత్రి దాటినది. పరిసరమం దంతటను గీచురాళ్ళు గంభీరముగ 'గీ' పెట్టుచుండెను. ఆతఁడు సాధోపరిభాగమున నొంటరిగ సంచ రించుచుండెను. ఆతనికి దగ్గఱగనున్న యొకగదిలో నొకటిరెండు

దంతపుసింహాసనములును, నేలపై నొకరత్నకంబళమును గాన
వచ్చుచుండెను. గదిమధ్య నాగాకారముగనున్న యొక స్తంభ
మీపై నొకవిశాలమగు పశ్చరము గానవచ్చుచుండెను. ఆ
గదిలో ఘూలగ స్థన్ననీదీపము వెలుగుచుండెను. ఆతనిదృష్టి
యాలోచనాశూన్యముగ నటునిటు దిరుగుచు నెదురుగనున్న
గదిగోడపై బడెను. ఆగదిగోడపై బురుగులకై పొంచియున్న
యొకబల్లితటాలున నొకపురుగును నోటగరచుకొని, యొకటి
రెండు సారులు చప్పరించెను.

పాండు డాదృశ్యము చూచుచు నట్లే నిలువబడి
యుండెను. ఇంతలో దళవాయి చీకటిలో నిలువబడి యాత
నికి నమస్కరించెను. చంద్రశేఖరపాండు డాతనిపై పాక
క్షణము శూన్యదృష్టితో జూచి, మరల జటుక్కున చిద్ర
నుండి లేచినవానివలె కంగారుపడుచు, రుద్ధకంఠముతో
నిట్లవియె

“ఏమైనది?”

“అగుటకేమున్నది! కేవలమును మీయాజ్ఞలకొట్టకై
వేచియున్నాము.”

“నీ వే మందువు?”

“అనుటకేమున్నది! కేవలమును నిష్ఫలముగ జన
నాశనమెందులకని—”

“ఛీ! నేను వానితో నేవిధములగు సంధిరాయబాధముల
కును సంగీకరింపజాలను. “యశోవామృత్యుర్వా—అంతే!”

“కాని యంతఃపురమునఁ బసిపాపలును బిల్లులును—”

“అంతఃపురమంతయు నీరాత్రి జ్వాలాప్రవేశ మొనర్చుటకు సిద్ధముగ నున్నారు. రేపటితో వీరశేఖరచోళుఁడు నాయంతమో లేక నేను వాని యంతమో చూడవలయును. అంతే!”

“చిత్తము! మఱి నేను దేవరవారికడ సెలవు తీసికొందును.”

“జయాపజయములు దైవాధీనములు! నాకింకను మన జయము విషయమున నాశ పోలేదు.”

“చిత్తము! దళవాయు వెడలిపోయెను. ఆపిమ్మట నొకటి రెండుగడియలతరువాతఁ బౌరజ్యునికిఁ గొంచెము కునుకుపట్టెను. పట్టణమంతయు బ్రకృతితో బాటాకటి రెండు గడియలు గోడముగ నిదురపోవుచున్నట్లు కానుపించెను. తరువాత దూరమున బురుజులకు రెండువైపులందును గజబృంహితములును నశ్వహేస్తారహములును క్రమక్రమముగ నధికమగుచు బారుల మనస్సులు కలఁచివేయఁసాగెను. ఆపిమ్మట శతఘ్నీగర్జనలతోఁ బట్టణమంతయు మామ్రమోఁగసాగెను. పాండ్యచోళబలములు రెండును నొండొంటితో డీకొనెను. క్రమముగఁ దెల్లవారుసరికి సంకులసమరము ప్రారంభమయ్యెను. మొదటఁ చోళుని సైన్యములు బాగుగ ముందునకుఁ జొచ్చుకొనివచ్చి, కోటబురుజులపై కెగఁబ్రాక మొదలు పెట్టెను. అది చూచి

పాండ్యసేనాధిపతి పాండ్యపతాక మెగురవేయుచు గట్టిగ కేకలు వేయుచు సైన్యమును పురికొల్పసాగెను. కొంతసేపటికిఁ జోళసైన్యము దూరముగ వెనుకకుఁదగ్గి కోటబురుజుల సమీపమునకుఁగూడ రా వెరచుచుండెను. పాండ్యసైన్యము మహావీరావేశముతో “హరహర మహాదేవా!” యని యెఱచుచుండెను.

ఇంతలోఁ బాండ్యసైన్యమునఁ బిడుగువంటి వార్త యొకటి వ్యాపించెను. మొదట నీవార్త దళవాయి చెవిని బడెను. సైన్యము వెనుకనుండి సైన్యమును బ్రోత్సహించుచు నత్యుత్సాహముతో విధికృత్యములు నిర్వర్తించుచున్న యా దళవాయి యీవార్త వినగానే నిర్ఘాంతపడిపోయి నిలువఁ బడెను. వెంటనే యాతనికడనున్న సహాయసేనాధిపతి యీ వార్త యేమని ప్రశ్నించెను. దళవాయి “ఏమున్నది! చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సకుటుంబముగ మథుర విడిచి పారిపోయెనని తెలిసినది!” అనియెను. దానితో నచ్చటనున్నవా రందఱికిని జేతులు నటికివేసి నట్లయ్యెను. ఎవ్వరికినిగూడ నిక యుద్ధము చేయుట కిష్టము లేకపోయెను. క్రమక్రమముగ నిది సైన్యమంతయు వ్యాపించెను. కొంతమంది సైనికు లిది విని యెవరికిఁ దోచిన దిక్కులకు వారు పారిపోఁ దొడఁగిరి. పాండ్య సైన్యమంతయు నొక్కనిమిషములో విచ్చిన్నమై పోవునటులఁ గానుపించెను. పాండ్యదళవాయికిఁ గనుల నీరు గిట్టునఁ దిరిగెను. అతఁ డనవసరముగ జననాశ మెందులకని తలఁచి వీరశేఖర

చోళునికి “మధురకోట వశపరచుకొనవచ్చుననియుఁ దమ్ముఁ గరుణింపవలసినదనియు” రాయబార మంపెను.

వీరశేఖరచోళుఁ డింత సులభముగ మధుర స్వాధీన మగునని కలలోనైనఁ దలఁపలేదు. అందుచే నతఁడు మహా తాహముతో మధురలోఁ బ్రవేశించెను. సైనికులు రెండు మూఁడురోజులవరకును మధురదోచుకొని, తప్పత్రాగి బాటల ప్రక్క-లబడి తందనాలు ద్రొక్కసాగిరి. వీరశేఖరచోళుఁడు మధురలోఁ బ్రవేశించినపిమ్మటఁ దత్క్షణమును బాండ్యుని బంధింపవలెనని తలఁచెను. ఆకారణమువలనఁ బాండ్యుని కుటుంబముకొరకై మధురయుఁ దత్పరిసరప్రదేశములును గాలించి వెదకించెను. క్రమక్రమముగ నాతనికిఁ బాండ్యుఁడు సకుటుంబముగ విజయనగరము చేరినట్లు తెలిసినది. దీనితో నాతని విజయోత్సాహమంతయు నువ్వెత్తుగఁ బొంగినతరంగము వలె నేలమట్ట మైపోయెను. ఏమైననుసరే యని, యాతఁడు చోళపాండ్యులు రెండును దనగుప్పిటఁ బెట్టుకొని రక్షించు కొనుచు నాత్మరక్షణకై తగిన కట్టుదిట్టములు చేసికొనసాగెను.

మొదట నాతఁడు పాండ్యుని సకుటుంబముగ సంహరించి రెండురాజ్యములును దానే యేలుచు విజయనగరాధీశుని గవ్వములతోఁ దృప్తిపఱచుచుఁ గ్రమక్రమముగ సర్వ స్వాతంత్ర్యమనుభవింపవలయునని తలఁచినాడు. కాని యాతఁ డొకటితలఁచుటయు, దైవము వేటొకటి తలఁచుటయు జరిగినది! పాండ్యుఁడు తలపూవు వాడకుండ సకుటుంబముగ విద్యా

నగరమునకుఁ బాటిపోయి యాతనిపై మరల దండెత్తి వచ్చుచున్నాడని తెలిసినది! వీరశేఖరచోళుఁ డంతటితో నిరుత్సాహపడి యూరకొనలేదు. మహామంత్రికిఁ గొన్నియమూల్యము లగు కాన్కలు పంపించి విజయనగరసామ్రాట్టును దన్ను సామంతప్రభువుగ నొనర్పవలసినదని ప్రార్థించెను. కాని తిమ్మరుసుమంత్రి యారాయబారి నవమానించి, కాన్కలు శైకొనకుండఁ దిప్పి పంపివేసెను! అంతటితో నూరకొనక, సార్వభౌముని కరుణాప్రసాదము కావలసివచ్చినచో, బాండ్యరాజ్యము పాండ్యని కప్పగించి మరిమాట్లాడవలయునని కబురంపించెను.

చోళుఁ డింక నేమి చేసిన నేమి, మూడునాఁ యనుభయముతో, బాండ్యచోళరాజ్యములు రెండును గట్టుదిట్టముగఁ బరిపాలించుచు, స్వరక్షణకై వలయు ప్రయత్నములన్నియు నొనరించుకొనుచుండెను. పాండ్యరాజ్యము జయించినప్పటినుండియు, బాప మాతనికి నీధురయేలేదు. ఇరకను బాండ్యరాజ్యము జయించి, యొకమాసమైనదో తేదో! అప్పుడే కృష్ణదేవరాయలు మధురపైకి బ్రహ్మాండమగు నైశ్యము పంపించుచున్నట్లు లోకప్రవాదము బయలుదేఱెను. వీరశేఖరచోళుఁ డీప్రవాదము విన్నప్పటినుండియు, విజయనగరమునకుఁ జారులను బంపి యచ్చటి వృత్తాంతములు తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింపసాగెను. కాని యెంత ప్రయత్నించినను గేవలప్రవాదములేకాని సత్యవృత్తాంతము లేమియుఁ

దెలిసికొనుటకు వీలు లేకుండెను. - అయినను, వీరశేఖరచోళుఁ
డప్రముత్తుడై ప్రవర్తించుచు; వేయికన్నులతోఁ దనరక్షణ
ప్రయత్నము లన్నియు, నొనరించుకొనుచుండెను. - ఈగోపుగ
మఠల విజయనగర చక్రవర్తితో నేమైన సంధి రాయబారములు
సాగించుట కనువు పడు సేమోయని ప్రయత్నించుచుండెను.
కానియాతని ప్రయత్నము లేమియు సఫలములు కాకుండెను.
అంతియే కాదు; తుదకు విద్యానగర చక్రవర్తి యీవిషయమున
నేమి చేయుటకు నిశ్చయించెనోగూడఁ దెలిసికొన వీలు లేకుం
డెను. ఈవిధముగఁ గొంతకాలము గడచినపిదప వీరశేఖర
చోళుని కొకనాడు ముప్పదివేల విద్యానగర సైన్యము తనపైకి
వచ్చుచున్నదని తెలిసెను. ఆవార్త వినగానే వీరశేఖరచోళుని
గుండెలలో నెత్తురు గడ్డకట్టుకొని పోవుచున్నట్లయ్యెను. ఆతఁ
డిన్నాశ్శనుండియుఁ బోగుచేసిన సైన్య మిరువదివేలకంటె
నెక్కువ యుండదు. ఎక్కడఁ సామ్రాజ్యసైన్యము! - ఎక్కడ
పాండ్యసైన్యము! అయినను మధురకోటలో - నిలువఁబడి
యాత్మరక్షణ మొనరించుటకీమాత్రము సైన్యము చాలును.
కావునఁ గోటలో నాతఁ డయిదారు నెలలవఱకునుగూడ సరి
పడు నాహారపదార్థము లన్నియు సమకూర్చెను. తనకున్న
రత్నరాసులన్నియు వ్యయమొనరించి శతఘ్నులకుఁ గావలసిన
తుపాకిమందును, వివిధములగు వాయుధములును గొని నిలువ
చేయించెను. తుద కాతనికి శత్రుసేన మధురాసమీపారణ్య
మున విడిసిన విషయముకూడఁ దెలిసెను. అయినను జెక్కు

చెదరక, కోటలో నిలబడి, సామ్రాజ్యసైన్య మెంతయున్నను
దప్పక జయింపగలనను ధీమాతో నుండెను. ఆతనిద్వైర్యము
చూచి, మంత్రులు కొందఱత్యాశ్చర్యనిమగ్నులైరి. తుద
కొకనాటిప్రాతఃకాలమునఁ గోట లోహకవాటములు శత్రువుల
శతఘ్నీగోళప్రయోగమున ధామ్మని దద్దరిల్లెను. దానితో నిరు
పైన్యములకును జరుగు మహాఘోరాహవానాటకమునకు నాందీ
ప్రస్తావము సమాప్తమైపోయెను.

2

క్రమక్రమముగ యుద్ధము భయంకరస్వరూపముఁ
దాల్చుచుండెను. యుద్ధము ప్రారంభమై యప్పుడే మూఁడు
రోజులు కావచ్చినది. ఈమూఁడురోజులును విద్యానగర
పైన్యము క్రమముగ వెనుకకు నెట్టివేయబడెను. వీరశేఖ
రుఁడు స్వయముగ గోటబురుజుపైనుండి యుద్ధగతి యంతయుఁ
బరిశీలించుచుండెను. ఆతఁడు తన దగ్గఱ నాయుధాగారము
లలో నున్న పెద్దఘోరంగు లన్నియుఁ దెప్పించి, కోటబురుజులపై
కెక్కించి, నిరంతరముగ నగ్నిగోళవర్షము కురిపించు చుండెను.
మొదట మూఁడురోజులును విజయనగరపైన్య మాధాటికాఁగ
లేక వెనుకకుఁ దగ్గుచు, దూరదూరములనుండి కోటగోడలపై

నగ్నివర్షము కురిపింపసాగెను. చోళసైన్యములు తమకుఁ గలిగిన ప్రథమజయముచే నుప్పొంగుచు, శత్రుసైన్య మంతయుఁ జీకాకుపఱచుచుఁ జెల్లాచెదరు చేయుచుండెను. ఆసమయములోఁ పెద్దపిడుగు పడినటు లోకశతఘ్నగర్జనము వినఁబడెను. ఈమూఁడురోజులనుండియు నట్టిభయంకరనాద మెవరును విని యుండలేదు! అందుచేఁ జోళసైన్య మంతయు నిర్ఘాంతపడి యొకనిమిషమువరకును నాశతఘ్నగర్జనమువైపు దృష్టి మరల్చెను. వెంటనే యాశతఘ్ననుండి బయలువెడలిన యగ్ని గోళము ధామ్మని మధురకోటగోడకుఁ ధ్వగిలెను. దానితో నాగోడయంతయు దద్దరిల్లి గజగజ వణఁకిన ట్లయ్యెను. ఆ దెబ్బ తగిలినప్రదేశమునకుఁ జాలదూరమువఱకును గోటగోడ బీటలు తీసెను.

ఆసమయముననే వీరశేఖరచోళుఁడు కోటబురుజుల వెనుక నిశ్చలముగ నిలువఁబడి యుద్ధగతి యంతయుఁ బరిశీలించుచుండెను. ఈశతఘ్నధ్వని వినఁబడగనే యాతనిశ్రోత్రములు గింగురుమని మాఱుమ్రోగెను. ఒక యరగడియవఱకును నాతని శ్రవణములకు శబ్దగ్రాహకశక్తి సంపూర్ణముగ నశించిపోయెను! నిర్ఘాంతపడి యాతఁడట్లే యాశబ్దము వచ్చినవైపు చూచుచుండెను. వీరశేఖరచోళుఁడు మిగుల బలిష్ఠుఁడు. బుగ్గలవఱకును బెరిగిన యాతనిమీసములు వడితిరిగి యుంగరములు చుట్టుకొనెను. ఆతఁడు తనచిఱుగడ్డము కొనగోళ్ళతో దువ్వుకొనుచుఁ గనుతెప్ప వేయకుండ సైన్యములవైపు చూచుచుండెను.

గుండ్రముగను, విశాలముగను నున్నయాతని వినీలనేత్రములలోఁ బెద్దపులికనులలో నున్నంత భయంకరత్వము కానుపించుచుండెను. నేరేడుపండువలెనున్న యాతని శరీరముపై సూర్య కాంతులు ప్రసరించి మిలమిలలాడుచుండెను. రాత్రియంతయు నిద్దుర లేకపోవుటచే వానికన్ను లెఱ్ఱగ నుండెను.

ఇంతలో దళవాయి యరుణగిరి రోజుకొనుచు నాతని దగ్గఱకు వచ్చి నిలువఁబడెను. వీరశేఖరుఁ డాతనిని జూచి కనుబొమలు ముడిచి, యాతని నాపాదమస్తకమును బరీక్షించి యిట్లనియెను.

“ఏమి? సైన్యమునువిడిచి యిచ్చటి కెందుకువచ్చితివి?”

“ఏమున్నది! అరుకొనినంత పనియు నయిపోయినది!”

“వీరశేఖరుఁడు “ఏమది?” యనుసభిప్రాయము సూచించు కనులతో నాతని బ్రశ్నించెను. అది విని యరుణగిరి “ఇప్పుడు మీరు విన్న యీభయంకరగర్జన మేదో యెఱుఁగుదురా?” అనియెను.

“తెలియలేదు.”

“ఇది యొకభయంకరమగు శతఘ్ని. దీనిని మనవారందఱును శరభసాశ్వ మందురు. దీనిని రాయలు రహస్యముగ బుడతకీచులచేఁ దయారు చేయించెనని తెలిసినది. విజయనగరపు వేగులవారివలన నాకీవిషయములన్నియుఁ దెలిసినవి. దీనిధాటి కెఱువఁటికోటగోడ యైనను బటాపంచలై పోవలసినదే! మనదురదృష్టమువలన శత్రువులు దీనిని మొట్టమొదట

మనమీదనే ప్రయోగించినారు. ఇక మన మీకోట సంచరించుట దుర్ఘటము.”

ఈమాటలు వినఁగనే వీరశేఖరునిముఖము జేవురించెను. అతనిఁగోరణి చూచి యరుణగిరి కొంచెము తెల్లఁబోయెను. వీరశేఖరుఁ డరుణగిరివైపు తీక్షణముగఁ జూచి “నీ వింత పిరికి పంద వనుకొనలేదు” అనెను. అరుణగిరి దక్షిణహస్త మప్రయత్నముగ మొలలో వేలొడు కటారిపిడిపైఁ బడెను. కాని యాతఁ డాత్మనిగ్రహ మవలంబించి దండ కట్టుకొని సగర్వముగ నిలువఁబడి, అథరాంతరమున నడగిపోయిన చిఱునవ్వుతో “నావిషయ మింతేనా మీరు గ్రహించినది?” అనెను. ఇంతలో మఱియొకసారి ఫిరంగి ప్రేలెను. దానితోఁ గోటయంతయుఁ బునాదులవరకును దద్దరిల్లెను. వారు చూచుచుండగ నాశతఘ్నీగోళము తగిలిన ప్రదేశమునఁ గోటగోడ యయి దాఱుబారలవఱకును సంపూర్ణముగ నేలపైఁ గూలిపోయెను!

దానితోఁబాటు వీరశేఖరుని మనమున దృఢముగ నిలువఁబడిన నాత్మవిశ్వాసకుడ్యముగూడ నొక్కనిమిషములో నేలఁ గూలెను. అతఁ డాశతఘ్నీగోళము వచ్చినదిక్కు మొగంబై, జాగ్రత్తగ నాప్రదేశము పరిశీలించెను. కను చూపుమేరలో నున్నయొక చిన్నిగుట్టపై బ్రహ్మాండమగు నొక ఫిరంగి కానఁబడెను. ఆఫిరంగివెనుక రాళ్ళగుట్టపై నిలువఁబడిన కొందరు మనుష్యు లాఫిరంగిలో మందు కూరుచున్నారు. జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించినపిమ్మట నాతని కాఫిరంగిప్రక్క మఱి

యొక శతఘ్నియు, దానివెనుక మరికొందఱు మనుష్యులును
గూడఁ గానఁబడిరి. ఇంతలో జెవులు గింగురుమను గంభీర
స్వోష్ణముతో మఱియొక శతఘ్నిగోళము కోటతలుపునకుఁ దగి
లెను. దానితోఁ గోటతలుపు బద్దలై విడిపోలేదుగాని, యా
లోహకవాట మాగోళపుదాకిడికి మొఱపెట్టినట్లు గట్టిగ
ధ్వనించెను.

కోటగోడ కొంత పడిపోవుట చూచి శత్రుసైనికు
లుస్పృంగుచున్న తరంగములవలె నురకలు వైచికొనుచు
ముందునకు వచ్చుచుండిరి. అది చూచి, వీర శేఖరుఁ డరుణ
గిరి హస్తము పట్టుకొని సానునయముగ “నరుణగిరి! నేను తొందర
పడి నిన్ను తూలనాడితిని! నన్ను మన్నింపుము” అనియెను.
ఆమాటలు వినుసరి కరుణగిరికిఁ గంతము గద్గద మయ్యెను.
ఆతఁ డొక్కనిమిష మేమియు మాట్లాడలేదు. తరువాత
గొంతు సవరించుకొని “ఇందు మన్నించుట కేమున్నది! కాని
యువ్వెత్తుగఁ బొంగివచ్చుచున్న యా రాయలసైన్యము
చూడుడు! మన మింక నొకనిమిషమైన నాలస్యము చేయుటకు
వీలులేదు!” అనియెను. వీరశేఖరుఁ డొకసారి యాశత్రు
సైన్యము చూచెను. ఇంక నొకక్షణకాల మాలస్యము చేసినను
గూడ లాభము లేదు! రక్తోత్పలములవలె నెఱ్ఱవారిన యాతని
కన్నులనుండి రెండుకన్నీటిబిందువులు రాలి కపోలములపై దిగ
జాతెను. వెంటనే యాతఁ డాకన్నీరు తుడుచుకొనెను. క్షణ
ములో మరల నాతనికనులలో సపూర్వగాంభీర్యము ప్రత్యక్ష

మయ్యెను. ఆతఁడు క్షణకాలము మరల శత్రుసైన్యము చూచి మెల్లగ నరుణగిరివైపు మొగము తిప్పి యిట్లనెను.

“తత్క్షణమే పోయి యంతఃపురమున కగ్నిప్రవేశప్రయత్నములు చేయుము. తిరిగి వచ్చునప్పుడు నాయుండ్రనీలమును గూడఁ దోడ్కొని రమ్ము. మన మిద్దఱుమును గలిసియే యుద్ధమునకుఁ బోవుదము.”

“సంధికై ప్రయత్నింపఁ గూడదా?”

వీరశేఖరుఁడు మరల నొకసారి శత్రుసైన్యమువైపు చూచి, “కొంచె మించుమించుగ సమానులతో సంధి పొసఁగునుగాని, యీపరిస్థితులలో వారు మనతో సంధికి వత్తురా? అవియన్నియు నింతకుఁబూర్వమే పొసిగిపోయినవి! ఇఁక వాని ప్రస్తావనవలన నేమియు లాభము లేదు. నీవుతత్క్షణమే పోయి రావలయును” అనియెను. అరుణగిరి “మన మీక్షణమునఁ దంజాపురమునకుఁ బోయి యచ్చటినుండి యుద్ధమో, సంధియో యేదోయొకటి—అని యేదో చెప్పఁబోయెను. వీరశేఖరుఁడు తీవ్రముగ నాతనివైపు చూచి “ఇఁక నట్టియుపాయములవలన లాభములేదు! మృత్యువుకోటలలోఁ జిక్కినపిమ్మట నింక బాటి పోవుట యెక్కడికి? ఒకసారి మనసు నిబ్బరము చేసికొనుము. ఇఁక మారుమాటాడకుము” అనియెను. అరుణగిరి యిఁక మాఱుమాటాడక యక్కడనుండి బయలుదేలి, తొందఱగ రాజభవనమువైపు వెడలిపోయెను.

అరుణగిరి నెడలగనే వీరశేఖరుఁ డొకసారి యుద్ధరంగ
మున కేగి సైనికుల నందఱిని బ్రోత్సహించి వచ్చెను. శత్రు
సైనికులు కోటగోడ పడిపోయినవిషయము గమనించి, పెద్ద
పెద్ద కేకలు వైచికొనుచు, నావైపునకు వచ్చుచుండిరి. మఱు
రాసైనికులు ప్రాణములకుఁ దెగించి, పోరాడుచు శత్రువులొక
యడుగైన ముందునకు రాకుండఁ జూచుచుండిరి. వీరశేఖ
రుఁడు బాగుగ గుఱిచూచి ముందుముందునకుఁ జొచ్చుకొని
వచ్చుచున్న సైనికులపై నగ్నిగోళవర్షము కురిపించెను. ఆశత
ఘ్నీగోళములవర్షమున కాసైనికులు దూది యేకునపుడు తుత్తు
నియలై యెగిరిపోవు తూలరాశివలె వెనుకకుఁ బడిపోవుచుండిరి.
ఇంతలో మరల హృదయవిదారకమగు శరభసాశ్వధ్వని వినఁ
బడెను. ఒకశతఘ్నీగోళ మింతకుఁబూర్వము పడిపోగా మిగిలిన
కుడ్యభాగముపైఁ బడియెను. అది తగిలినతరువాత నావంక
నున్న కోటగోడ మరికొంత పడిపోయి యొక పెద్దదారి యేర్ప
డెను. ఈపరిస్థితులలో నాతఁ డొకసారి సైన్యములోఁ బ్రవే
శించి సైనికులఁ బ్రోత్సహించెను. కాని యాతని కీసైనికులఁ
బ్రోత్సహించు కార్యము మిగులఁ గష్ట మనిపించెను. ఇంకఁ
దానుగూడ వచ్చి వారిసరసను స్వారిచేయుచుఁ బోరాడవలయు
నని నిశ్చయించి మరలఁ గోటబురుజుపై కెక్కి యరుణగిరివచ్చు
మార్గము చూచుచు నిలువఁబడెను.

అరుణగిరి యాతనికి వరుస కన్నగా రగును. ఇద్దఱును
బాల్యమిత్రులు. కావుననే వీరశేఖరుఁ డాతనికి దళవాయిపద

మిచ్చెను. ఒక్కసారిగా నాతనికి బాల్య మాదిగా నడచిన
 వృత్తాంతము లన్నియుఁ గన్నులకుఁ గట్టిపట్లయ్యెను. ముందు
 రాబోవు యుద్ధముముం దాతనికి గతజీవిత మంతయు స్వస్మ
 ప్రాయముగఁ గానుపింపఁ దొడఁగెను. ఆపిమ్మట నాతనిదృష్టి
 రాజభవనముపైఁ బడెను. ఆయుత్తరక్షణమున నాతనిహృదయ
 మున నొకవజ్రాఘాతము జరిగెను. తనయంతఃపుర మంతయు
 నొక్కనిమిషములో నిక భస్మమై పోవనున్నది! ఎవరో వృద్ధు
 లును, బాలబాలికలును డక్క నందలును నొక్కనిమిషములో
 మరణింప నున్నారు! ఆతఁడు వారిదుఃఖము లన్నియుఁ దలఁచు
 కొని యా వేదన భరింపలేక కుడిచేతితో నొకసారి హృదయ
 మదిమి పట్టుకొనెను! ఆతనిది సామాన్యముగ మాటిమాటికిని
 గన్నుల నీరునించు స్వభావము కాదు. కాని యా యంతఃపుర
 మున నగ్నిప్రవేశ మొనరింప నున్న వారివేదనలు తలఁచుకొనఁ
 గానే యాతని కనుగొలకులనుండి వేడి కన్నీరు ప్రవహింపఁ
 జొచ్చెను. ఆతని మనస్సేవో స్మృతులలోఁబడి నిదురించి
 నట్లయ్యెను. ఇంతలో రాజభవనమువై పునుండి యొక పెద్ద
 ప్రేలుడుశబ్దము వినఁబడెను. తటాలున మేలుకొనినవానివలె
 నాతఁ డావై పునకుఁ జూచెను. ముందుగ బ్రహ్మాండమగు
 ధూమరేఖ యాకసమువై పున కెగసినది! ఆపిమ్మట నొకపెద్ద
 యగ్నిజ్వాల కినఁబడినది! రాజభవనద్వారముదగ్గరనుండి యరు
 ణగిరి యొక యశ్వముపై నెక్కి తొందరతొందరగ నాతనికేసి
 వచ్చుచున్నాఁడు! ఆతనివెనుక నిండ్రనీలమను నాతనియశ్వ
 మెక్కి యింకొక రాతు వచ్చుచున్నాఁడు.

ఆతఁడు తొందరతొందరగ బురుజుదిగి యరుణగిరి కెదురుగఁ బోయెను. ఇద్దఱిముఖములనుండియు నొక్కమాటయైన వెలువడలేదు. కాని వీరశేఖరచోళుఁడు నిమిషమాత్ర మాతని ముఖ మవలోకించి “యంతయు నేయిపోయినదా?” అనెను. అరుణగిరి వంచిన తల యెత్తకుండగనే “యంతయు నయిపోయినది!” అనియెను. వీరశేఖరుఁ డొకటి రెండు నిమిషము లట్లే నిలువఁబడెను. ఆతనికను లొక్కసారిగ నాఁకొన్న బెబ్బులికనుల వలె మాఱిపోయెను. వీరశేఖరుఁడు తనయింద్రనీలముదగ్గఱకు వచ్చి దానివీపుపై మెల్లగఁ దట్టి “ఇంద్రా! ఇదే! నా తుది యుద్ధము! దీనితో నీకష్టములును, నాకష్టములును గట్టెక్కునులే!” అనెను. దాని కేమర్థ మయినదో, యది యేమి చెప్పదలఁచినదోగాని, యది మెల్లనఁ దోక యాడించుచు సకిలించెను. వీరశేఖరచోళుఁడు గుఱ్ఱమెక్కుటకు ముందు “అరుణగిరీ! బహుశః ఇది మనతుదికలయిక” అనియెను. ఇరువురి కంఠములును నొక్కసారి గద్గదము లయ్యెను. అరుణగిరి యేమియు మాటాడలేక యొక నిమిషమువఱకును నీరవ దృష్టితో నాతనివైపు చూచెను. వీరశేఖరచోళుఁ డాతనిని గాఢముగఁ గౌగలించుకొని హృదయమునకు హత్తుకొనియెను. ఇంతలోఁ బ్రళయభీకరగర్జనముతో నింకొక శతఘ్నీగోళము దుర్గక వాటమునకుఁ దగిలెను. దానితో దుర్గద్వారము తుత్తునియలై పడిపోయినధ్వని యయ్యెను. వారిరువురును దటాలున గుఱ్ఱములెక్కి యొకసారి పరస్పరముఖములవైపు చూచుకొని విద్యుద్వేగముతో రణరంగమున కుఱికిరి!

ఆకాశమున శతస్థిముఖములనుండి బయలు వెడలిన ధూమము మెల్లమెల్లగ నెగురుచు మేఘశకలములవలెఁ గానుపించెను. శిశాంతముల గ్రద్దలును రాబందులును వలయాకారముగఁ దిరుగుచుండెను. అప్పుడప్పు డాకాశమున గ్రద్దల కూతలు వినిపించుచుండెను. శతఘ్నులు ప్రేలునపుడెల్ల నాచుట్టుపట్టులఁ జెట్లపైనున్న కాకులు 'కావుకావు' మని యటచుచు నాలుగుదిక్కులకును బారిపోవుచుండెను. భూమిపైఁ బోరువారి యరపులును, మరణించుచున్నవారి మూలుగులును, గజాశ్వాదులధ్వనులును గలిసి దూరమునకొక భయంకరమగు సముద్రపుహోరువలె వినవచ్చుచుండెను.

౮

కేవలమును సైన్యములతో బలాబలములు చూచుకొనుట యయినచో వీరశేఖరుఁడు యుద్ధమున జయించుట కొకింతయవకాశ ముండెడిది! కాని తలఁవని తలంపుగా నీశరభసాశ్వ మవతరించుటచే నాతనిప్రయత్నము లన్నియు, బూడిదలోఁ బోసిన పన్నీరయ్యెను. నాలుగైదు దినములలో వీరశేఖరుని బలము లన్నియు నశించిపోయెను. చివర కొకనాఁడరుణగిరియు, వీరశేఖరుఁడునుగూడ యుద్ధములో మరణించిరి.

మిగిలిన వారందఱును నాగమనాయకునికిఁ బాదాక్రాంతులయిరి. నాగమనాయకుఁడు మహానైభతముతో మధురలోఁ బ్రవేశించెను. అంతటితో నాతఁ డూరకొనలేదు వెంటనే తంజాపురము పైకిఁ బోయి యారాజ్యముగూడ స్వాధీనపఱచుకొనియెను. తంజాపురము వశపఱచుకొనుటలో నాతని కేమియుఁ గష్టము కలుగలేదు. అచ్చట నాతఁ డొకప్రతినిధిని నియమించి మరల మధురకు మరలివచ్చెను. ఇప్పుడు తంజాపుర మధురారాజ్యములకోటలు రెండును సంపూర్ణముగ నాతనికి వశమైనవి. ప్రత్యక్షముగా నాగమనాయకు నెదిరింపఁగల శత్రువు లేవ్వరును లేరు.

కాని పాళియగాండ్రుమాత్ర మింకను నాగమనాయకునికి స్వాధీనము కాలేదు. ఇంకను మధురలోఁ గొందఱు కాకపోయినఁ గొందఱయిన నాతనిదర్శనము చేసి తమతమ స్వామిభక్తి ప్రకటించిరి. కాని తంజాపురపుఁ బాళియగాండ్రలో నొకఁడునుగూడ నాతనిదర్శనము చేయలేదు. మధుర తంజాపురముల పాళియగాండ్ర నందఱిని బూర్తిగ స్వాధీనపరచుకొనుట కింకను ధనబలమును, సైన్యబలమును గాపలసియున్నవి. ఈ పరిస్థితులలోఁ జంద్రశేఖరపాండ్యునికి రాజ్య మప్పగించినచోఁ బాండ్యరాజ్య మల్లకల్లోల మగుటలో నేమియు సందేహము లేదు. ఆవిషయము నాగమనాయకునికి జంద్రశేఖరపాండ్యునికిని గూడఁ దెలియును. నాగమనాయకుఁడు తంజాపురపు కోట జయింపఁగనే అచ్చట నొకప్రతినిధి నేర్పాటుచేసెను.

మధురారాజ్యము రామభద్రనాయకునితోడ్పాటుతో స్వయముగఁ బరిపాలించుచుండెను.

నాగమనాయకుని చాకచక్యమునలన మధురారాజ్యమునఁ బాళియగాండ్రు క్రమక్రమముగ స్వాధీన మగుచుండిరి. కొందఱిపై సైన్యములు పంపించినగాని స్వాధీనము కాకుండిరి. నాగమనాయకుఁడు మధుర వచ్చి, యప్పుడే యొక నెలరోజులైనది. ఈనెలరోజులలోను మధురపాళియగాం ద్రులగు జాలవఱకు స్వాధీనులైరి. కాని తంజాపురములో నొక్కఁడును స్వాధీనుఁడుకాలేదు. నాగమనాయకునికిఁ దంజాపుర ప్రతినిధిపై విసుగు పుట్టినది. అందుచే నాతఁడు పదివేల సైన్యము చెవ్వప్పనాయకుని కిచ్చి తంజాపురము పంపించెను. చెవ్వప్పనాయకుఁ డచ్చటి ప్రతినిధిని దనకు సహాయసైన్యాధిపతిగా నొనరించుకొని తంజాపురరాజ్య మంతయు స్వాధీనపఱచుకొనెను. పదివేలసైన్యముతోఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడు తంజాపురము చేరుకొనె నను వార్త విసంగనే పాళియగాండ్రందఱికిని భయభక్తు లెక్కువయ్యెను. క్రమక్రమముగఁ దంజాపురపుఁ బాళియగాండ్రుకూడ నాగమనాయకునికిఁ గప్పములు చెల్లించుట కంగీకరించిరి. చెవ్వప్పనాయకుఁడు క్రమక్రమముగఁ దంజాపురమునఁ గుదురుకొని రాజ్యమంతయుఁ బ్రశాంతస్థితికి దీసికొని వచ్చెను.

చెవ్వప్పనాయకుఁడు తంజాపురము వచ్చి దరిదరిగా నొక నెల యైనది. ఎప్పటి కప్పు డాతనికి మధురవార్త

లన్నియుఁ దెలియుచునే యున్నవి. మధురారాజ్యముకూడ సంపూర్ణముగఁ బ్రశాంతమైన వార్త తెలిసినది. ఇప్పుడు తంజావూరు రాజ్యము సంపూర్ణముగ యథాప్రకారస్థితికి వచ్చినది. చెవ్వప్పనాయకుఁడు రాజభవనమునఁ దనవిధికృత్యములన్నియు నిర్వహించుచుఁ గూరుచున్నాఁడు. అప్పటి కొక జాముప్రొదెక్కినది. ఇక నానాటికిఁ జేయవలసిన వొకటి రెండుముఖ్య కార్యములుమాత్రమే మిగిలియున్నవి. చెవ్వప్పనాయకుఁడొకసారి యొడలు విఱుచుకొని లేచి, యొకసారి వరాండావైపు వచ్చి యటునిట్లుఁ బఠించెను, సాధమునకుఁజుట్టునున్న యుద్ధానమువైపు పరధ్యానముగఁ జూచుచుండెను.

ఆతనికిఁ దంజావూరు పరిపాలించు నధికారమువచ్చుట గొప్పయదృష్టమే! ఇట్టియధికార మెంతో గొప్ప యనుభవమున్నవారికిఁగాని యీయరు. తనమేనమామకును నాగమనాయకునకును గలన్నేహమువలన నాతని కీయద్యోగములభించినది. ఆయధికారము, ఆరాజమర్యాదలు మొదలగునవి యన్నియు ననుభవించునప్పు డతని కీయధికారము శాశ్వతముగఁ దనకుఁ లభించిన బాగుండునని యనిపించినది. కాని యీయధికార మాతనికి సంక్రమించు నవకాశము లేమియు లేవు. ఇప్పు డిది కేవలమును నాగమనాయకుని తాత్కాలికపు టేర్పాటువలననే లభించినది. ఈతరువాత, చోళరాజ్యమున కధికారు లెవ్వరో తెలిసపిమ్మట వారి కిది యంతయును సంక్రమించును. కావున “స్లక్షేష మంతయుఁ గేవలమును వృథా

యైపోవునుగదా!” యని యాతనికి విచారము కలిగివది. దీని వలన నాతనికి రాత్రి చాలనేపటివరకును నిద్రపట్టలేదు. అతని నేత్రాంతములు కొంచె మెఱ్ఱవడినవి.

ఆతనిమనస్సున నింకొక విషయముకూడ వేధించు చుండెను. ఆతఁడుకూడ మీనాంబికయనిన నెక్కువ మక్కువగా నుండెను. ఆతఁ డామెను జూచి యప్పుడే యొక నెల యైనది. మీనాంబికవివాహవిషయమున వేంకటాంబా రామభద్రనాయకులకుఁగలయభిప్రాయభేదముకూడనాతనికొకింతచూచాయగాఁ దెలియును. కాని యావిషయ మంతగా నాతనిని భయపెట్టలేదు. ఎప్పటికైనఁ దనమేనమామమాట నెగ్గితీరునని యాతని దృఢవిశ్వాసము. వేంకటాంబకు విశ్వనాథనాయకుఁ డన్న కొంచె మెక్కువ మక్కువ యుండవచ్చును! కాని యంత మాత్రములో మునిగిపోయిన దేమియున్నది! కాని, మీనాంబికకుఁ దనకంటె విశ్వనాథనాయకునిపై నెక్కువ యిష్టమేమో యని యాతనియనుమానము! ఇప్పుడు విశ్వనాథనాయకుఁడు తనమేనమామగారి భవనమునకుఁ బదేపదే వచ్చుచుఁ బోవుచుండును. మీనాంబికావిశ్వనాథు లిరువురును గలకల నవ్వుకొనుచు మాట్లాడుచుందురు! వేంకటాంబ వారిరువ్విరి కిలకిలలును నొకతలుపుచాటుననో, యొకగవాక్షమువెనుకనో యుండి వినుచు నానందించుచుండును! చెవ్వుప్పనాయకునికి వారిమువ్వురి యానందములును దలఁచుకొన్నప్పుడు హృదయములో మండి నట్లయ్యెను.

అప్పుడే నవవసంతము తరుశాఖలపై నాట్యమాడు
 చున్నది! ఒకకోకిల యుద్యానమాతమునుండి 'కో' యని కూసి
 నది! రాజమార్గమునఁ బోవు బాలకు లెవరో యది విని 'కో'
 యని మాఱుకూసినారు. మరల నాకోయిల మరింత పట్టు
 దలతో గట్టిగా 'కో' యని కూసినది! ప్రాతఃకాలమున నింకను
 జిలుచలి పూర్తిగ నంతరింపలేదు. ఆతఁడు తనశరీరముపై
 వదులుగ వ్రేలాడుచున్న కాశ్మీరశాలువ యొకింత బిగువుగఁ
 గప్పుకొనెను. వంగపండువలె నున్నయాశాలువ చామన
 చాయగ నున్నయాశరీరమున కొక విచిత్రసౌందర్యము
 కూర్చెను. ఆతనియెదురుగ నుద్యానవనమున శాద్వలముపైఁ
 బచ్చగడ్డిపరకలు కొఱుకుకొని తినుచున్న యొక పెంపుడులేడి
 యోదో యొకచిన్నశబ్దమునకుఁ గంగారుపడి నివ్వనుచి మఱి
 యొకచోటికిఁ బరువెత్తినది! ఆతనియెదురుగ నున్నమామిడి
 యాకులుకూడఁ గనఁబడనంత యెత్తుగఁ బూసినది! స్రభాత
 హిమవర్షముచే మాడిన యామామిడిపూగుత్తులనుండి యెండిన
 మామిడిపూ లప్పుడప్పుడు రాలుచున్నవి. అప్పుడే కొంచెము
 పొద్దెక్కినది. ప్రకృతిసౌందర్యమున నొకవిధమగు చిలు
 వెచ్చతన నూవహించిన ట్లుండెను.

చెవ్వప్పనాయకుఁడు లోలోపల నే మేమియో యాలో
 చించుచుండెను. ఆతని హృదయమందలి భావపరంపరలు గాలి
 దుమారమునకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోవు పండుటాకులవలె నేవో
 యొకప్రవాహములోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచున్న ట్లుండెను.

ఆతనిహృదయమున ననేకవిధములగు భావములు బయలు
దేరుచుండెను. అప్పుడప్పుడు తరుచుగ నాతనిహృదయమున
నీయభిప్రాయము లుప్పొంగుచుండెను. “నిజముగ నాలోచిం
చినచో విశ్వనాథునిలో నాకంటె ఘనత యేమున్నది! విద్యలో
నిద్రుణమును సహాధ్యాయులమేకదా! విశ్వనాథనాయకుఁ డొక
ప్పుడు చక్రవర్తిదగ్గఱఁ దాంబూలకరండవాహకుఁడుగ నుండెడి
వాఁడు! చక్రవర్తి-కప్పు డాతనిపైఁ గొంతయనుగ్రహము
గల్గినది. అందుచే నాతఁడు నాకంటె ముందుగఁ గొంచె మున్న
తాధికారము సంపాదించఁ గలిగినాఁడు! ఇప్పుడు నేను నాగమ
నాయకుని యనుగ్రహమువలన నీతంజాపురాధిపత్యము సంపా
దించలేదా! ఇప్పు డీతంజాపురపు సింహాసనమునకు వారసు
లెవ్వరో నిర్ణయించుట కష్టముగా నున్నది! నాగమనాయనిం
గారి కిప్పుడు పాండ్యరాజ్యసింహాసన మాక్రమించి మహామండ
లేశ్వరపద మందవలయునని యున్నదని విన్నాను! మహామం
త్రికిఁ బాండ్యుఁ డనినఁ గిట్టదు! మూఁడుపాళ్ళు దక్షిణరాజ్య
మహామండలేశ్వరపదవి నాగమనాయనింగారికే లభించునని
తోచుచున్నది. ఆపరిస్థితులలో నాకుఁ దంజాపురసామంతాధి
కారము తప్పదు! ఇప్పుడు నాయధికారము విశ్వనాథనాయకు
నితో సరిసమానము కాదా!”

అప్రయత్నముగ నాతనిమనస్సు విశ్వనాథునియాకృతి
విషయమున నాలోచింపఁ దొడఁగెను. “లోకులు సామాన్య
ముగ విశ్వనాథుఁడు చక్కనివాఁ డందురు! నేనుమాత్రము

సౌందర్యవంతుడను గాదా? మీనాంబిక కనులాతనిని జూచు నప్పుడు నక్షత్రములవలె మిలమిలలాడును! ఆతనిని జూడగనే యామె కేదో పట్టరానంత యానందము వచ్చి, యది కనుల నుండియు, బెదవులనుండియు, బొంగి పొరలిపోవుచున్నట్లుండును! నిజముగ నామె కాతడనిన నెక్కువ మక్కువయేమో! అట్లయినచో నాతోఁగూడ నామె నవ్వుచు, బ్రేలుచు మాట్లాడుచుండుటకుఁ గారణ మేమో? ఆహా! ఒక్కసారియైన నామెహృదయమున నిలువఁగలిగిన పురుషుఁ డెంత ధన్యుఁడు! మామేనత్త విశ్వనాథునిమహాధికారము చూచి మురిసిపోవు చున్నది! నా కీతంజాపురప్రభుత్వము వచ్చినదని తెలిసినతరువాత నామె కెవరిపస యెట్టిదో తెలిసివచ్చును! “కన్యామాత వరునివిత్తము పరీక్షించు ననుమాట యూరక పుట్టలేదు!”

ఏది యెటులున్నను మామామ గట్టిగఁ బట్టు పట్టి నచో నామె యెదు. రాడఁగలదా! మామామకు నేననిన నెంతో యాప్యాయముగదా! ఇక విశ్వనాథునియాట తెల్లు సాగునో చూచెదను?”

ఆతరువాత నాతనిభావప్రవాహము మీనాంబికవైపు మరలినది. ఒక్కత్రుటిలో నామె దేదీప్యమానమగు సౌందర్యముతో నాతనిహృదయరంగమున సాక్షాత్కరించినది! ఆతఁడు మరల నివ్విధమునఁ దలపోయఁజొచ్చెను. “ఆహా! మీనాంబిక యెంత చక్కనిది! తుద కామె యెవరిని పరించునో! ఎందుకు నా కీయధైర్యము! ఇక నామెవివాహవిషయమున నాలస్యము

చేయను! ఏదోవిధముగా నీవై శాఖిమాసములో నామెనువివాహమాడి తీరెదను! అబ్బా! పానకములోఁ బుడకవలె నీదాక్షిణాత్యులగందరగోళ మొకటి వచ్చినది! చక్రవర్తి కనవసరముగ నింతపట్టుదల యొందుకో! వీరశేఖరచోళుఁడుమాత్రము చక్రవర్తికిఁ గప్పము కట్ట నన్నాఁడా!”

ఆపిమ్మట నాతనికొక చిన్నవిషయము జ్ఞాపకమువచ్చినది. ఒకసారి విశ్వనాథచెవ్వప్పనాయకు లిరువురును రామభద్రనాయకుని భవనప్రాంగణమున సుఖాసీనులై మాట్లాడుకొనుచుండిరి. ఆనాఁడేలనో చెవ్వప్పనాయకునిమనసు మనస్సులోలేదు. మీనాంబిక యాచోజులలోఁ గ్రొత్తగ వీణాభ్యాస మొనర్చుచున్నది. ఇంతలో మీనాంబిక యొకవీణియ వారి దగ్గఱకుఁ బంపించి శ్రుతి సరిచేసి పెట్టవలసినదని కబురంపించినది. విశ్వనాథుఁడు శ్రుతిచేసి పెట్టవలయు ననుకొనెను గాని చెవ్వప్ప ముందుగ దానిచేతివీణఁ గైకొని, పరిశుద్ధముగ శ్రుతిచేసి పంపించెను. కాని దాని మరల వచ్చి, మీనాంబిక శ్రుతి బాగుగ లేదన్నదని చెప్పి విశ్వనాథనాయకునిచే శ్రుతి సరిచేయించుకొని పోయినది! ఆక్షణములో నాశ్రుతి సరిచేసిన వీణియ చూచునప్పు డాతనిహృదయవీణాతంత్రు లన్నియు నొక్కసారిగఁ ద్రెంపివేయఁబడినట్లయ్యెను!

ఆవిషయము మరల స్మరించుచున్న యాతనిహృదయ భౌతిక లతికఠినముగ బిగింపఁబడుచున్నట్లయ్యెను. ఆతఁడొక నిట్టూర్పు విడిచి “అయ్యో! నాకుఁ దెలియకుండగనే నాహృ

దయ మీమెప్రేమపాశములోఁ జిక్కుకొనినది! ఇప్పుడు నా
 కొకక్షణముకూడ హృదయశాంతి లేకుండఁ బోవుచున్నది!
 తుద కిది హృదయమున నొకయారని చిచ్చువలెఁ బరిణమించు
 నేమోకదా!” అని యనుకొనెను. ఇంచుమించుగ బాల్యము
 నుండియు మీనాంబికయుఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడును గలిసి
 యాడుకొనుచుండెడివారు. అందుచేత మీనాంబిక కీడు వచ్చి
 నప్పు డెప్పుడైనఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడు కంటఁబడినచో నామె
 యంతగ సిగ్గుపడకుండ సామాన్యముగ మాటలాడుచుండెడిది.
 కాని యారోజులలోఁ విశ్వనాథనాయకుఁడు కంటఁబడినచో నత
 నితో మాట్లాడునపుడు కనురెప్పలైనఁ దిన్నగఁ బైకెత్త లేకుం
 డెడిది! ఆసమయమున నామెశరీరమంతయు లజ్జాభారముతోఁ
 గ్రుంగిపోవుచున్నట్లుండెడిది! అప్పు డామెతల్లి “అంత సిగ్గెం
 దుకు తల్లీ! విశ్వనాథనాయకుఁడేమైన మనకుఁ గొత్తవాఁడా!”
 అని యనుచుండెడిది. ఇటువంటి చిన్నిచిన్ని సన్నివేశము
 లన్నియుఁ జెవ్వప్పనాయకుని హృదయమునకు దారుణాఘాత
 ములవలెఁ దగులుచుండెడివి. అవి యన్నియు నిప్పు డాతనికి
 వరుసగ స్మృతిపథమునఁ బ్రత్యక్షము లయ్యెను!

చెవ్వప్పనాయకుఁడు సామాన్యముగఁ బట్టిన పట్టు
 విడచువాఁడు కాదు. అతఁడేదైనఁ దలపెట్టినచో సది తుద
 ముట్టి తీరవలసినదే! ఈవిషయములన్నియు నాలోచించు
 చుండిన యాతని కప్రయత్నముగ “పెన్నక్కువ నాదరింతురు!
 క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్!” అను పద్యపాదము జ్ఞాప

కము వచ్చెను. అది జ్ఞాపకము వచ్చినతరువాత నాతఁడు “రవి గాంచనిచోఁ గవి గాంచునేకదా!” అను పద్యపాదము మెల్లి మెల్లిగ నుచ్చరించెను. ఇట్లుచ్చరించుచుండగ మెల్లిమెల్లిన నాతనిపాదము లాతని నొకనిలువుటద్దము నెనుటికిఁ గొంపోయెను. ఆతఁడానిలువుటద్దమునెనుట నిలునఁబడి తనయవయవ సౌష్ఠవ మొకనారి పరిశీలించుకొనెను. ఆసమయమున నాతని లోలోపల “నాకంటె విశ్వనాథనాయకుఁ డేమంత యందమైనవాడు!” అను సభిప్రాయ ముగయుంచెను.

సౌందర్యము కేవలమును దృష్టలపై నాధారపడిన విషయమని చాలమంది సౌందర్యవేత్తల యభిప్రాయము. కాని లోకప్రవాదముబట్టికూడ సౌందర్యనిర్ణయము జగుగుచుండును. ఆవిధముగ నిర్ణయింపవలసి వచ్చినచో సామాన్యముగ విశ్వసాధనాయకు శుందరులు రూపసి యనుచుండెడివారు. తాను కూడ సౌందర్యవంతులలో నొకఁడనిన చెవ్వుప్పనాయకుఁ డనుకొనుచుండువాఁడు. అది కేవలమును నహంభావమని త్రోసి వేయుటకు వీలులేదు. చెవ్వుప్పనాయకుఁడు మొత్తముమీదఁ గొంచెము పొడగరి యనియే యనుచుందురు. ఆతనిది కనుముక్కుతీరుగల కోలముఖము. శరీరవర్ణము బాగుగ నెఱుపు కలిసిన చామనచాయ. ఆతనికనులలో నహంభావము కలిసిన రాజనీతిజ్ఞత గోచర మగుచుండెను. ఆతనివయస్సు ముప్పది సంవత్సరములకు లోపుగ నుండును. అట్లాలోచించుచు నతఁ

డతితీవ్రదృష్టితో, బచారు చేయుచుండెను. ఇప్పు డాతనికనుల
ధోరణిని బట్టి చూచినచో నాతఁడేదో మహోద్యమమునకుఁ
బూనుకొన్నట్లు కానవచ్చెను.

ఇంతలో, బరిచారకుఁ డొకఁడు లక్కముద్రలుగల
యొక చిన్న దంతపుఁబెట్టి గొనివచ్చి యాతని కొకింతదూరమున
సవినయముగఁ బ్రణామము చేసి నిలువఁబడెను. ఆపేటిక
చూడఁగనే యది మధురనుండి వచ్చినదని యాతడు గ్రహిం
చెను. వెంటనే యాతఁ డాపేటికఁ గైకొని దానిపైనున్న
ముద్రలు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించి యది తెరచి యందున్న
తాళపత్రము తీసి చదువ మొదలుపెట్టెను. అది మిక్కిలి వెడ
లుపుగల లేతతాటియాకుపై వ్రాసినలేఖ. ఆలేఖచుట్టును
జిత్రచిత్రవర్ణములుగల సగిషీపని మెరయుచుండెను. అక్షరము
లపైఁ గాకరాకుపసరు పూయుటచే నవి దూరమునకుఁగూడ
నిగనిగ లాడుచుండెను. అది రామభద్రనాయకుఁడు వ్రాసిన
లేఖ. అందాతఁడు చెవ్వుప్పనాయకునికి సత్వరముగ నొసారి
మధురకు రమ్మని వ్రాయుచుఁ గొన్ని మతిఁబుఖ్యములగు విష
యములు వ్రాసెను వెంటనే చెవ్వుప్పనాయకుఁడు తగు
మాత్రపుస్థిబిందితో నొసారి మధుర వెళ్ళి రావలయునని
నిశ్చయించుకొనెను.

ద్వితీయ ఖండము.

౯

నాగమచెవ్వప్పనాయకులకు మధుర తంజాపురరాజ్యముల పాలియగాండ్రు లొంగిపోయి, కప్పములు కట్టుట కంగీకరించినమాట నిజమే. కాని నాగమనాయకునికిఁగాని, చెవ్వప్పకుఁగాని వారిని విశ్వసించి వ్యవహరించుటకు వీలులేకుండెను. అందుచే నాగమనాయకుఁడు సైన్యములన్నియు నెప్పటి కప్పుడు యుద్ధసన్నద్ధములుగ నుండునట్లు జూపించెను. కాని రోజులు గడచినకొలదియు మధుర తంజాపురరాజ్యములు బాగుగఁ జక్కఁబడునను ధైర్య మెక్కుడగుచుండెను.

ఇంతకుఁబూర్వ మొకవిషయము జరిగినది. అసలు మధురకోట స్వాధీనము కాఁగానే నాగమనాయకుఁడు చంద్రశేఖరపాండ్యునిబిలిచి రాజ్యస్వీకారవిషయమున సంప్రతించెను. నాగమనాయకుఁ డానాఁడు నూతనరాజ్యవ్యవహారములన్నియు ముగించుకొని కూరుచుండి యుండెను. అప్పటికి మధ్యాహ్నము మూఁడుజాములు దాటినది. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడప్పుడే లోనఁ బ్రవేశించెను. అది కోటలోని సాధాగ్రమున నున్న మంత్రాంగభవనము. నాగమనాయకుఁడు సగౌరవముగ నాతనిని లోనఁ బ్రవేశపెట్టి హంసాకృతిగనున్న యొక సింహ

సనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. ఒకతాంబూలకరండ వాహిని వచ్చి తాంబూలద్రవ్యములును, గొన్నిచిలుకలును వానిసన్నిధి నుంచి వెడలిపోయినది. నాగమనాయకుఁడును, జంద్రశేఖర పాండుఁడును మొదటఁ గొంతసే పిష్టాగోష్ఠి జరిపి యాపిమ్మట రాజ్యాంగవ్యవహారములలోనికి దిగిరి. పాండుఁడు తాంబూల సేనసము చేయుచు నాకులు సమలుచుండెను. నాగమనాయ కుఁడు తాంబూలము ముట్టలేదుకాని యప్పుడప్పుడు పార్శ్వ ముసనున్న లవంగములు నోట వేసికొనుచుండెను.

చంద్రశేఖరపాండుఁడు స్వయముగ నాతనికొక చిలుక చుట్టి యీయఁబోయెను. నాగమనాయకుఁ డాతనినివారించుచు “ఎంతమాట! నేను మీకుఁ గేవలమును భృత్యునివంటివాఁడను! మీరు నాకు చిలుకలు చుట్టియిచ్చుట!” యనెను. పాండుఁ డాపై “తమరిట్లు సెలవిచ్చుచున్న చో నాకెంతో చిన్నతనముగ నుండును.” అనెను. తరువాత వారిసంభాషణము ప్రకృతవిషయమునకు మరలినది.

నాగమ — సార్వభౌమాలు నాకుఁ గేవలమును మీ రాజ్యము మీ కప్పగింపుమనియుఁ జోళరాజ్యము జయించిన తరువాత దాని కొకప్రతినిధి నేర్పాటు చేయుమనియు నాజ్ఞా పించినారు. చోళరాజ్యమునకుఁ జెవ్వప్పనాయకుని బ్రతినిధిగా నియమింపవలెనని యరుకొన్నాను. అది జరిగినది. మీరా జ్యము మీరు స్వాధీనము చేసికొనినచో నేను పై న్యములు తీసి కొని సత్వరముగ రాజధానికిఁ బోయెదను.

చంద్ర—నేను వేయి జన్మలెత్తి పాదసేవ చేసినను
మీఋణము తీర్చుకొనఁ జాలను! దయయుంచి యొక పదిపదు
నేనురోజులపాటు నాయాతిధ్య మంగీకరించి నాభవనము పావ
నము చేయవలెనని నాప్రార్థన!

నాగమనాయకుఁ డీమాటపైఁ గొంచె మాలోచించి,
మీసములు పెదవుల కడ్డురాకుండఁ గొనగోటితోఁ బ్రక్కకు
దువ్వుచు నొక చిఱునవ్వు నవ్వి “మీయింట విందులు గడు
చుచుఁ గూర్చుండుటకన్న సత్యానందకరమగు విషయము
వేఱొకటి యుండదు. కాని యిక్కడ నిరువదివేల రాణువకును,
దినమున కేనూరు సువర్ణసుదర్శనములు వ్యయమగును. ఇంకను
మీరు రాణువకై పంపించు రసవర్గములవ్యయ ముండనే
యున్నదికదా! అదియునుగాక సార్వభౌములయాజ్ఞకు వ్యతిరేక
ముగ నిచ్చట నొకక్షణమైన నాలసించుటకు వీలులేదు. అందు
చేత మాకు సెలవిప్పింపుడు!” అనియెను

ఈప్రత్యుత్తరముతోఁజంద్రశేఖరపాండునికి గొంతులో
పచ్చివెలగ కాయ చిక్కుపడినట్లయ్యెను? ఆతఁ డేదో చెప్పఁ
బోయి యొకనిమిషము వరకును దడఁబడుచు నివ్విధమునఁ
బలికెను. “నేనీవిషయము మీతోఁ జెప్పవలయునని యను
కొనుచుంటిని. యిదిదాచినచో మీకును నాకునుగూడ ముప్పు
వాటిల్లును. కావున మానసులో నున్నదేదో యున్నట్లు చెప్పు
చున్నాను. మీ రీసమయమున వెడలిపోయినచో మఱుచటి
క్షణములో నిచ్చట నొక పెద్దయల్లకల్లోలము బయలుదేలును.

నాకీ పాళిగాండ్రందఱును శత్రువులేగాని యిష్టుఁ డొకఁ
డును లేడు కావున నిచ్చటనొక పదిపదునేనుదినము లుండి
నచో నాపరిస్థితులన్నియుఁ జక్కఁబడును. ఆపైని సైన్యములు
తరలించుకొని పోయినను భయముండదు.”

“బాగుగనే యున్నది. కాని, యీపదిపదునేను రోజు
లును నీరాణువకగు ధనవ్యయమంతయు నెవరు భరించెదరు?”

“నేను గేవలము నిట నిస్సహాయముగ నున్నాను.
ఇట బాగుగఁ గాలూనినపిమ్మట శ్రీరాయలధనాగారమునకు
రావలసిన ధనమంతయుఁ గ్రమక్రమముగ సమర్పింపఁ గలవాఁ
డను. కావునఁ గటాక్షించి నాకీమాత్రము సహాయము
చేయింపుడు.”

“ఈయల్లకల్లోలము లన్నియు నడచివేయుట కెంత
కాలము పట్టునో యెవరు చెప్పగలరు.”

“ఒకమాసము రోజులకంటె నెక్కువపట్టదనిదృఢముగఁ
జెప్పగలను!”

“ఆపైని మరల గల్లోలములు బయలు దేటినచో?”

“వృక్షమునకు వ్రేళ్లు బాగుగ భూమిలోనికిఁ జొరఁ
బారినచో నీకఁనెన్నిగాలిదుమారములు రేగిన సేమిభయము?”

“సరే! యట్లే యనుకొందము! ప్రస్తుతము మఱిధన
మెచ్చటఁ దేగలము!”

ఈమాటపైఁ జంద్రశేఖరపాండుఁడు మరల నొక
చిలుక నోట వైచుకొన ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు ‘ఎంత

మాట! మీరు తలచుకొనినచో ధనమునకుఁ గొఱత కలుగునా?" అనెను. అపై నాగమనాయకుఁ డొకింత సేపు కొంచెము తీవ్రముగ నాలోచించి "మీరు పొరపడుచున్నారు. సార్వభౌముని యాజ్ఞ లేకుండ నేను ధనాగారమునుండి యొక్కచిల్లిగవ్వయైన వ్యయపఱచుటకు వీలులేదు." అనెను.

"ఈమాత్రమునకు మీరు సార్వభౌమునిధనాగారము వఱకును బోవలెనా? పోనీ! సార్వభౌముని ధనాగారమునుండి ధనము స్వీకరింపవలసి వచ్చుననియే యనుకొందము! మీరు ధనాగారాధిపతులుగదా! సార్వభౌముని సామ్రాజ్యరక్షణకై ధనము వినియోగించినచో మిమ్ముడుగువా రెవ్వరుందురు?"

నాగమనాయకుఁ డిది విని తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పుచు "లేదు! లేదు! సార్వభౌముని యనుజ్ఞ లేనిదే ధనాగారమునుండి నేనొక్కతృణముకూడ వ్యయమొనరింపజాలను!" అని విస్పృహముగఁ జెప్పివెచ్చెను.

"పోనిండు! ఈవిషయమున మీస్వీయధనము వ్యయపఱుపవచ్చును!"

"వ్యవహారము వ్యవహారమే! కావున నున్నమాట యేదో మీ ముఖముమీఁదనే యనుచున్నాను. నాకీవిషయమున స్వీయధనము ఖర్చుపెట్టుటకు ధైర్యము చాలకున్నది!"

అమాటపైఁ బొండ్యుఁ డొకింతతడవు కనుటప్ప వేయకుండ నాలోచించి ప్రశాంతముగఁ "పోనిండు! దీనిలో నాకు వచ్చు నాపత్తేమియు లేదు! నాకెప్పుడును దిగిగి రాజ్యము

చేయవలయునను కోరికయేలేదు! దీనివలన వచ్చునష్టియంతయు మీదే! ఈజయించిన రాజ్యమంతయు నొక మాసములో బలవంతుడగు నొకసామంతుఁ డెవ్వడో తన్నుకొనిపోవును! అట్టిపరిస్థితులలోఁ దలవంపు లెవరికో యాలోచించుకొనుడు!” అనిసమాధానము చెప్పెను. అప్పుడు నాగమనాయకుఁడు “మీరు చెప్పినది బాగున్నది! చూచిచూచి, ధనమంతయు గంగలోఁ బారపోయుమందురా!” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అపైఁ బాండుఁ డొకకొంతతడవు తీవ్రముగ నాలోచించి ఇదియూ! “మీకుఁ గలిగిన యనుమానము! అటులయినచో మీధనము మీరు రాఁబట్టుకొనువఱకును నీమధురా రాజ్యము సంపూర్ణముగ మీచేత సంచుకొనుడు! అంతవఱకును నే నీరాజ్యాధికారము స్వీకరించను! ఇంకొక విషయము చెప్పు చున్నాను! అసలు నాకీశత్రు మధ్యమున రాజ్యము స్వీకరింప వలయుననియే లేదు! ఏదోనాలోజులు నాకుమర్యాదగ వెళ్ళి పోవున క్లేర్పాటుచేయించినచో నాకదియే పదివేలు! అంత కన్న నాకేమి కావలయును!” అని నచ్చఁ జెప్పెను.

చంద్రశేఖరపాండుఁ డిట్లుమాట్లాడినతరువాత నాగమనాయకుని కింక సంగీకరింపక తప్పినదికాదు! ఆతఁ డవసర మయినచో నొకటిరెండుమాసములవఱకునుగూడ నుండి యీ రాజ్యము నిరుపద్రవముగ నొసర్చెదనని వాగ్దాన మొనర్చెను. ఇంతధనము వ్యయపఱచి మఘర చంద్రశేఖరుని కప్పించిన తరువాత దానికిఁ దగిన కట్టు దిట్టములు చేయకుండ మరలి

పోయినచో సార్వభౌములుమాత్రము హద్దెందురా? ఇంతకును
 నీధనము నాగమనాయకునిదిగాని, సార్వభౌమునిది గాదుగదా!
 దీనిపై సార్వభౌమునికి విప్రతిపత్తి కలుగవలసిన యవసరమే
 మున్నది! చంద్రశేఖరుడు ఋణమంతయు దీలువలయును,
 మఘరాజ్యము కుదువ యుంచుట కంగీకరించినాడు! ఒక
 చిల్లిగవ్వయైన బోకుండఁ జంద్రశేఖరున కిచ్చిన ఋణమం
 తయు రాబట్టుకొనవచ్చును! ఆపైఁ జంద్రశేఖరుడుపడినశ్రమ
 కంతకును నేదైన ఘనపారిశోషిక మీయకుండఁ బంపివేయఁడు
 కదా! ఏవిధముగ నాలోచించినను నిచ్చట నొకటి రెండు
 మాసములవలయును నాగుటలో నష్ట మేమియు లేదు! ఒక వేళ
 ఖర్చుపెట్టిన ధనమంతయుఁ దిరిగి రాదనుకొందము! అప్పుడు
 చంద్రశేఖరుడు కుదువయుంచిన మఘర యెక్కడకుఁబోవును?
 ఇక సార్వభౌములదగ్గరనుండి యీసైన్యము లింతకాలమిచ్చట
 నుంచుట కభ్యనుజ్ఞఁ బడయవలయును. అల్లకల్లోలము లడఁచు
 చున్నామని చెప్పినచో సార్వభౌముని యనుజ్ఞ పొందుట
 యంత కష్టముకాదు! సార్వభౌమునికిని, దిమ్మరుసుమంత్రికిని
 నాగమనాయకునిమాట యనిన వేదాక్షరము! ఆతఁడు చిన్న
 తనమునుండియుఁ జక్రవర్తికి నమ్మిన బంటు! ఈవిషయమున
 నీవిధముగ సాధక బాధకము లన్నియు నాలోచించిన తరువాత
 రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులుగూడఁ నాగమనాయకుని నిశ్చ
 యమునకు సంపూర్ణాంగీకృతిని దెలియఁజేసిరి.

౧౦

కాలచక్రము గిరిగిరఁ దిరిగి పోవుచుండెను. నాగమ నాయకుఁడు చెవ్వుప్పనాయకుని దంజాపురప్రతినిధిగా నియమించి, స్వయముగ మధుర పాలింప మొదలుపెట్టిన తరువాత నప్పుడే గెండుమాసములు గడచిపోయినవి. వైశాఖమాసపు టెండలు నిప్పులు చెరిగిపోయుచుండెను. అదిరామభద్రనాయకుని భవనము. పగలు మూఁడుజాములు దాటవచ్చెను. రామభద్రనాయకుఁడును, జెవ్వుప్పనాయకుఁడును గలిసి యేమేమో మాట లాడుకొనుచుండిరి. వారు కూర్చున్న భవనముచుట్టును నున్న సాంద్రచూతతరువులపై వ్రేలాడుచున్న మల్లెతీవలనుండి మధురపరిమళ మెల్లెడలను వ్యాపించుచుండెను. దూరదూరమునఁ జెట్లపై నున్న కాకములు తాపబాధ కోర్వజాలక, కరుణ స్వరములతోఁ 'గావు కావు' మని కూయుచుండెను. ప్రాసాదో పరిభాగమునుండి యప్పు డప్పుడు పారావతరుతములు మంద్రమంద్రముగ వినిపింపసాగెను. ఎడనెడ నెచ్చటనో చెట్లపై మిగిలిన యొకటి గెండు పండుటాకులు మెల్లగఁ గ్రిందఁ బడుచుండెను. ఆతీక్షాణతపబాధ కోర్వలేక చాలమంది మధురానివాసులు తలుపులు బిగించుకొని శయ్యలపై నిటునటు దొరలుచు నుస్సు రనుకొనుచుండిరి.

రామభద్ర చెవ్వుప్పనాయకు లిరువురును నింతకుఁ బూర్వమే మధ్యాహ్నానిద్రనుండి లేచి, లఘువుగ శలాహారము

ముగించి, స్వాదుశీతలములగు మృదులగంగానారి కేశసీరములు
గ్రోలి, యనంతర మిచ్చటికి నచ్చి కూర్చుండి సావకాశముగ
సంభాషణ ప్రారంభించిరి. దూరమునుండి యొక సేవకుఁడు
క్షీరాబ్ధిదుకూలనిర్మితమగు యంత్రవ్యజనము మెల్లగ లాగుచుం
డెను. ఆవ్యజనము దూరమునుండి లాగునపు డాత్రాటిరాపిడి
వలన మంద్రమగు నొక మధురధ్వని బయలుదేటి వారి కానం
దముఁ గూర్చుచుండెను. పైనుండి గాలివీచినపుడెల్ల మృదులాతి
మృదులములగు వారిదుకూలాంచలములు చలించుచుండెను.
వారిముఖముల వైఖరినిబట్టి చూచినచో వా రేదో రహస్య
విషయములు చర్చించుచున్నట్లు కనఁబడిరి.

హ్రస్వస్థూలాకృతియగు రామభద్రనాయకుని కన్నులు
కొంచె మెట్టగఁ గానవచ్చుచుండెను. అతఁడు ప్రతిపదమును
బాగుగ నాలోచించి, తూఁచి తూఁచి చెప్పుచున్నట్లు మాట్లాడు
చుండెను. అతనికిఁ గొంచెము మెల్ల. అందుచే మాట్లాడు
చున్నప్పు డెటు చూచి మాట్లాడుచున్నాఁడో గ్రహించుట
కష్టము. నల్లగనున్న యాతనిశరీరము కుదిమట్టముగను, దృఢ
ముగను గానవచ్చెను. కనుబొమలశల్యములు ముందునకుఁ
జొచ్చుకొని వచ్చుటచేఁ గనుదోయి కనుగూండ్లలోఁ జిక్కుకొ
న్నట్లు కనఁబడెను. కొంతసేపు రామభద్రనాయకుఁడు చెప్పిన
వృత్తాంత మంతయు విని చెవ్వుప్పనాయకుఁ డిట్లు చెప్పెను.

“చంద్ర శేఖరపాండుఁ డడిగినచో మధుర యాతనికి
స్వాధీనము చేయుట న్యాయము గాదా?”

“న్యాయమే! మరి నాగమనాయనికి రావలసినధనము మాట?”

“ఇప్పటి కింకను నాకున కెంత ఋణము తీర్చవలసి యున్నది?”

“పదివేల సువర్ణసుదర్శనములు!”

“పాండు్యుడది తీర్చుకొందు ననుచున్నాఁడు గదా!”

“మొదట నాతఁడు ఋణమంతయు దీర్చుకొనువఱకును రాజ్యము స్వాధీనము చేయఁకకాటలే దన్నాఁడు. ఆరోజులలో నసలు తనకు రాజ్యమే యక్కాటలేదనియు, మర్యాదగఁ గాల త్నేపము చేసికొనుటకు వీలగువసతి యేర్పరచినఁ జాలుననియు ననుచుండువాఁడు! అప్పు డాతఁడు “అస లీరాజ్యము నాగమ నాయునింగారి కెన్నటికిని దిన్నగ స్వాధీనము కా” దని యను కొన్నాఁడట! ఇప్పు డిదియంతయు వారిలోనికి వచ్చినతరువాతఁ దనరాజ్యము తనకుఁ దెమ్మనుచున్నాఁడు!”

అపైఁ జెవ్వప్ప యొక చిఱుఁవ్వు నవ్వి “ఎప్పటికైన నాతఁడు మనచేతిలోనివాఁడేకదా! అట్టిచోఁ బదివేలసుదర్శనముల ఋణమును దీర్చుకొందు నన్నప్పుడు వానిరాజ్యము వానికిఁ బాటవేయుట మంచిదికదా!” అనెను.

రామ—ఏమో! ఆతఁడు తీర్చఁగలఁడను నమ్మక మేమున్నది?

చెవ్వ—దీని కెంత యనుమాన పెడినలసిన యవసర మేమున్నది?

రామ—మన మిటు విజయనగరము పోయిన యనంత
రము పాళియగాం ద్రందఱును నేకమై వానిని దఱిమివేసినచో
దిక్కే మున్నది?

చెవ్వప్ప—(చిఱునవ్వు నవ్వి) బాగుగనే యున్నది!
అట్టి అసమర్థుఁడు సామ్రాజ్యమునకుఁ గప్పముమాత్రము
తిన్నగఁ గట్టఁగలఁడను నమ్మక మే మున్నది?

రామ—కనుక నే నాగమనాయకుఁ డాతనికి రాజ్య
మప్పగించుటకు సందేహించుచున్నాఁడు.

చెవ్వప్ప—ఒక వేళ రేపటియునయమున నాతఁ డాపది
వేలసువర్ణములును గొనివచ్చి నాగమనాయనింగారి మెదుట
బోసినచో మన మేమని సమాధానము చెప్పగలము?

ఈ ప్రశ్నపై రామభద్రనాయకుఁడు మెబొముడి విజ్ఞచి
యొకింతసే చాలోచించి “దీని కింత యాలోచింపవలసిన పని
యే మున్నది! రాజ్య మప్పగించుటకు వీలులేదని నిష్కర్షగ
సమాధానము చెప్పవలసినదే!” యనెను. ఈసమాధానము
విని చెవ్వప్పనాయకుఁడు కొంచె మాశ్చర్యపడెను. కానియూతఁ
డాయాశ్చర్యము పైకిఁ గనఁబడనీయక “ఆవిధముగ నీతిచూచి
ప్రవర్తించినచో మధుర యంతయు మనపై దుమ్మెత్తిపోయదా?”
యనెను.

రామ—(నిశ్చలముగ) అసమర్థునికి రాజ్య మప్పగించి
నచో నంతకన్న నెక్కువగ దుమ్మెత్తిపోయును!

చెవ్వప్ప— (తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పి) ఏమో! దీనికి సార్వభౌము లెన్నటికిని నంగీకరింపరు! పాండువునికి రాజ్య మిచ్చెనదన్నతరువాత వారు మాట తిరుగుదురా? ఇదియెన్న టికిని జరుగనేరదు!

రామ— ఔను! నాగమనాయకునికిఁగూడ నీవిషయ మునకు సార్వభౌము లంగీకరింప రేమోయని భయముగనే యున్నది!

చెవ్వప్ప— పోనీ! వారి కీవిషయము లన్నియు నెఱి గించి, వారియాజ్ఞప్రకారము చేయరాదా?

రామ— నాగమనాయకుఁ డంతవఱకు బో నక్కఱ లేకుండ నీవ్యవహారము పరిష్కరింపవచ్చునేమోయని చూచు చున్నాఁడు. మొదట నాతఁడు తన కీరాజ్య మక్కఱలేదనియు, మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేయుటకుఁ దగినవృత్తి యేర్పాటు చేసినఁ జాలుననియు నన్నాఁడుగదా! పోనీ! ఆవిధముగ హానిని సంతోషపెట్టినచో నీవ్యవహారము పరిష్కార మగునేమోయను నాశ కలుగుచున్నది. అందుచే నీవిషయము లేమియు సార్వ భౌమునికిఁ దెలియ నీయలేదు.

చెవ్వప్ప— ఏమో! నా కిది యంతయుఁ జిలికి చిలికి గాలివాన యగునేమో! యని భయముగా నున్నది!

రామ— ఎందుచేత?

చెవ్వప్ప— పాండువుని నమ్ముటకు వీలులేదు! వాఁడు పయికట్లు కాన్పించునుగాని కేవలమును బయోముఖివిషకుం

భము! వానివిషయమునఁ జాల మెలఁకువతోఁ బ్రవర్తింపవలయును! తలఁచుకొన్నచో వాఁ డెంతపనియైనఁ జేయఁగలఁడు! సార్వభౌమునికిఁ బ్రతివిషయమును నెఱిగించి యుండినచో బాగుగ నుండెడిది!

రామ—దీనిలో సార్వభౌముని మభ్యపెట్టుట యేమున్నది! కేవలమును సామ్రాజ్యక్షేమ మాలోచించి మే మీ విధముగఁ జేయవలసి వచ్చినది!

చెవ్వ—కాని యిదియంతయు నొక్కసారిగఁ దెలిసినచో సార్వభౌము లేమచుకొందురు! లోకు లందఱును నాగమ నాయనింగారు కేవలమును రాజ్యలోభమువలనఁ బ్రవర్తించి రని యనుకొనరా?

రామ—మే మంతవఱకును వచ్చునని యనుకొనుట లేదు. పాండు్యఁ డేదో విధముగ సంధికి దిగుననిమాయాశ!

చెవ్వ—సరే! అట్లు జరిగినచో మంచిదే! మీయాశకుఁ గూడఁ గొంత యవకాశము లేకపోలేదు. ఇంతకును దైవ నిర్ణయ మెట్లున్నదో!

రామ—నీవుమాత్రము మిగుల జాగ్రత్తగ నుండవలయును. ఎప్పటికప్పుడు నీ కిచ్చటివిషయములన్నియు నెఱిగించుచుందుము.

అనిచెప్పి రామభద్రనాయకుఁ డొకనిట్టూర్పు విడచి పెట్టెను. ఎండవేడిమి కొంచెము తగ్గినది. కాని వేడిగాళ్ళుపులిప్పు డిప్పుడే వీచుట కారంభించినవి. చెవ్వప్పనాయకుఁ డా

యుద్ధానవనమున ననతరించిన జనంతసౌందర్య మవలోకిం
చుచు, నొక నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. అతనియెదుట నొకముం
గిన తోక కదుపుచు, దొందరగఁ బరువెత్తి యాతోటలో
మాయ మయ్యెను. పిచ్చుకలు కొన్ని యుద్ధానదీర్ఘకల మెట్టు
లపైఁ గూర్చుండి దీర్ఘకోదకములచే దాహము తీర్చుకొను
చున్నవి. ఆకాశాంతమున నొకఁగీలమేఘము మెల్లమెల్లగఁ
బైకి లేచుటచే నొక పెద్ద గాలిదుమారము రేగునేమో యను
భయము గలుగుచుండెను. చూచుచుండఁగ నొక ఝంఝూ
మారుతము వీచెను. రామభద్రచెవ్వప్పనాయకు లిరువురు
నావోరుగాలికి భయపడి భవనాభ్యంతరమునకుఁ బోయిరి.

— — —
౧౧

“నేను తమ కీయవలసిన ధనమంతయు నిచ్చివేయుటకు
సిద్ధముగానున్నాను. నారాజ్యము నాకు స్వాధీనము చేయింపు
మని మనవి.”

“ఇంతధన మంతయు నెచ్చట సమకూర్చు గలిగితిరి.”

“ఓనికొఱకై మా పూర్వులయ మూల్యమాణిక్యహారము
లన్నియు విక్రయింప వలసివచ్చినది. అప్పటికిని ధనము చాల
లేదు. తదకు నాయమూల్యరత్నంగుళీయకముగూడ నమ్మి

వేసితిని. ధనమంతయు సిద్ధముగనున్నది. మీ సెలవైనచో నొకగడియలోఁ గోటలోనికిఁ దెప్పింపఁ గలను.”

“అయ్యో! ఈస్వల్పధనము కొఱకు మీ రంత శ్రమ పడుట యెందులకు? రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాతఁ గ్రమ క్రమముగ నిచ్చివేయవచ్చును గదా!”

ఈసమాధానము చంద్రశేఖరపాండునికిఁ జిత్రముగఁ గనబడెను. ఇంతకుఁ బూర్వము చంద్రశేఖరపాండుఁడు నాగమనాయకునితో సంప్రదించినాఁడు. అప్పు డాతఁడు ఋణ మంతయుఁ బూర్తిగఁ దీర్చివేసినఁగాని రాజ్యము స్వాధీనము చేయుటకు వీలుపడ దన్నట్లు మాట్లాడినాఁడు. మఱి యిప్పు డీతీయతీయనిమాట లెందుకు? ఇంతకును నిందులో నేమి విష మున్నదో! అసలు నాగమనాయకుఁడు రాజ్యము స్వాధీనము చేయును నన్నప్పుడు మాఱుమాట్లాడకుండ మధురా రాజ్యము స్వీకరింపవలసినది! చేతులు కాలినపిదప నాకులు పట్టుకొనిన నేమిలాభము! పాండుఁడు కొంచమునే పేమియు మాట్లాడ కూరకుండి, సగముసగము సంకోచముతో నొకచిఱునవ్వునవ్వి “మీసౌమనస్య మట్టిదని నే నెఱుఁగుదును. కాని వ్యవహార ములో నెప్పుడును నిష్కర్ష మంచినది ధనము సిద్ధము చేసి కొని వచ్చితిని.” అనియెను.

దానిపై నాగమనాయకుఁడు కుడిచేతి బొటనవ్రేలితో నరసిన మీసములు మెల్లగ దువ్వుచు “సరే! పోనిండు! ధన మెట్లును సిద్ధము చేసికొనివచ్చితిరిగాన ధనాగారాధికారికి ధన

మంతయు నిచ్చి వారిడగ్గర ఋణవిమోచనపత్రమును గైకొనుడు!” అనియెను. చంద్రశేఖరపాండుఁ డందులకు సంతసించి సాదరముగఁ “జిత్తమట్లే చేసెదను” అనియెను. ఆతరువాతఁ జంద్రశేఖరపాండుఁడు నాగమనాయకుఁడు తనకు మధుర యప్పగించు వీషయమున గేమైనఁ జెప్పునేమోయని యెదురు చూచెను. కాని యాతఁ డావిషయ మేమియు నెత్తలేదు. నాగమనాయకుఁ డొక్క నిమిష మూరకుండి “మీ కిక్కడ గాడ్పులు చాలఁదక్కువ! మారాజధానిలో నీపాటి కీచెంప గాడ్పు లాచెంపకుఁ గొట్టుచుండును!” అనియెను. చంద్రశేఖర పాండునినుదుటిపైఁ జిలుచెమట లంకురించెను. ఆతఁ డొక నిట్టూర్పు విడచి చిలువగవుతో “నిదియంతయు మీచలువ!” యనియెను. కాని నాగమనాయకుని సంభాషణ వైఖరివలన నాతని కరికాలిమంట నెత్తికెక్కినది! అయినను నిది తగిన సమయము కాదని మాట్లాడకూరకుండెను. ఒకటి రెండు నిమిషములవరకును మరల నిరువురును మాట్లాడలేదు.

నాగమనాయకుఁడు జంద్రశేఖరపాండుఁడును రాజ భవనమునఁ బైయంతస్తుపై హంసాసనములపై నుపవిష్టులై యుండిరి. అప్పటికప్పుడే సూర్యాస్తమయము కావచ్చుచుండెను. సమీపముననున్న వైగై నదినుండి యప్పుడప్పుడు చల్లని పిల్ల తైమ్మెరలు వీచి ప్రాణములకు హాయిఁ గొలుపుచుండెను. దూరమునమీనాక్షి సుందరేశ్వరుల యాలయమునుండిఘంటా ధ్వనులును, శంఖారావములును వినవచ్చుచుండెను. వైగై నదీ

సైకతములపైఁ గూర్చుండి చల్లగాలి యనభవించుచుండిన కొందఱు పౌరు లప్పుడే వెడలిపోసాగిరి. సాయంకాలారుణ కాంతులలో వైగై నదీనీరము కరగిన మేలిమిబంగారమువలెఁ గానవచ్చెను అప్పుడే సుందరేశ్వరుని దేవాలయగోపురములపై నొకటి రెండు చిటుదీపికలు మిలమిల లాడినవి.

చంద్రశేఖరుని కిఁకఁ గూరుచుండుట మిగులఁ గష్టమని పించెను. నాగమనాయకుఁ డీవిధముగ నేమియు మాట్లాడకుం డుటవలన నాతఁ డింకఁ దన కేదో మూడనున్నదని గ్రహిం చెను! అయినను నిష్కర్షగ వ్యవహార మంతయుఁ దేల్చుకొన వలెనని నిశ్చయించెను. అందుచే నాతఁడు మెల్లగపొంసాననము నుండిలేచి “మఱి నేను సెలవు తీసికొందునా? తమయాజ్ఞ ప్రకారము రేఱటియుదయమే సువర్ణమంతయుఁ గోశాగారాధి కారి కప్పగించెదను.” అనియెను. నాగమనాయకుఁడు గూడ లేచి, నిలువఁబడి “అవును! అవును! అప్పుడే చీకటి పడు చున్నది! మీ రింక దయచేయుఁడు! గోశమునకు రేపే ధన మందవలయునను తోందరా లేదు. మీ కెప్పుడు వీలుగ నున్న నప్పుడే పంపవచ్చును.” అని యత్యాదరముగఁబలికెను.

“ఎందుకు! ధనమంతయు సిద్ధముగ నున్నప్పు డిఁకనాల స్యము చేయుట నాకిష్టము లేదు! అన్నట్టు తమతో నే నొక విషయము విన్నవించ వలయునని యనుకొనుచున్నాను.”

“దాని కింత సఁకోచ మెందులకు? అవస్యము సెల వీందు? వెళ్ళుదురుగాని! ఒక సారియాసనముపైఁ గూర్చుండుడు!”

దానిపై నాగమనాయకుడును జంద్రశేఖరపాండుఁ
డును మరలఁ గూర్చుండిరి. చంద్రశేఖరపాండుఁడు 'అబ్బే!
ఏమియు లేదు! మీకు మరల శ్రమయిచ్చినట్లున్నాను. నేను
పట్టాభిషేకమునకు శుభముహూర్త మేర్పాటు చేయింపవలె
నని చూచుచున్నాను. ఆవిషయము తమచెవిని బడవేసి మఱి
పోవలయునని యనుకొన్నాను! అంతే!' అనెను. నాగమ
నాయకుఁ డొకనిమిషమాగి, యెదురుగనున్న 'వైగై నదీవేణిక
నైపునకుఁజూచుచు 'దానికేమి! మీరుముహూర్తనిర్ణయము
చేయింపవలయు ననుకొన్నచో నాయడ్యేమున్నది! అవశ్యము
ముహూర్తము పెట్టింపును.' అని పలికెను.

"అయిన నెప్పుడు ముహూర్త మేర్పాటు చేయింపు
మని సెలవు?"

'దీనిలో నాయధికార మేమున్నది! సార్వభౌముని
యనుజ్ఞపై మీ రెప్పుడై నను ముహూర్తనిర్ణయము చేయింప
వచ్చును!'

ఈసమాధానము విన్నతరువాతఁ జంద్రశేఖరపాండుఁ
నిపై బిడుగు పడినట్లయ్యెను. నిజముగ నాలోచించినచో
సార్వభౌముఁ డీయధికారములన్నియు నాగమనాయకుని కిచ్చి
నాడు. చంద్రశేఖరపాండుఁడు సార్వభౌముని దర్శించినపు
డాతఁడు 'నాగమనాయకుడు వీరశేఖరచోళుని దరిమి నిన్ను
నీరాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠించునని చెప్పినాడు! మఱి నాగమనా
యకుఁ డీవిధముగ మాట్లాడుటలో నర్థ మేమున్నది! బహుశః

ఆతని కీవిషయమున నేదో దురాలోచన కలిగినది! సందేహము లేదు! అయినచో నాగమనాయకుఁడు మధురదుర్గము స్వాధీనము కాఁగానే యది తనకుఁ గైవసము చేయుదు నన్నాఁడే! అతఁడట్లుఁటలో నంతరార్థ మేమి? ఒహుశః ఆసమయమునఁ జంద్రశేఖరునికి రాజ్య మిచ్చినను నాతఁ డది స్వాధీనము చేసి కొన్నస్థితిలో లేఁడని యట్లన్నాఁడేమో! ఏమయినను నాగమనాయకుఁ డేదో కుతంత్రముఁ జేయుచున్నాఁడు! ఏమియు సందేహము లేదు! అయినను జంద్రశేఖరపాండు్యుఁడు సాధ్యమైనంత వఱకు సామోపాయమున నాగమనాయకుని హస్తములనుండి రాజ్యము గుంజుకొనవలయునని యోచించినాఁడు. అదియుఁ గాక, అతఁ డంతకంటె జేయగలిగినదికూడ నేమున్నది! ఇప్పుడు తొందర పడినచో నేమియు లాభము లేదు! ఈ విధముగ నీయాలోచనలన్నియు నాతనిహృదయములో నొక కను తెప్పపాటులో గిట్టునఁ దిరిగిపోయినవి!

చంద్రశేఖరపాండు్యుఁ డొకటి రెండు నిమిషములు వైఁగై కేసి చూచుచున్నట్లుండి మరల నొక్కచిఱుగవ్వు నవ్వి “శ్రీసార్వభౌము లీవిషయమయిన సర్వాధికారములును మీ పరము చేసినారుగదా! రాజధానినుండి తిరిగి వార్త నచ్చు నప్పటి కెంత యాలస్య మగునో! రాజ్య మంతయుఁ బ్రశాంతముగ నున్నది! నాకు రాణువకగు ఖిచ్చు భరించుటకు శక్తి లేకుండ నున్నది! కావున నాపైఁ గరుణించి, నాప్రార్థన మన్నింపుఁడు! ఈముణము తీర్చుట కెంతకష్ట మయినదో

తమకు గమనించియే యున్నారాగదా!” అనెను. నాగమనాయకుని ముఖముపైఁ కొంచెము విసుగు కనబడెను. ఆతఁడొక నిమిషము బొమముడి విట్రిచి “దానికి నేనేమి చేయఁగలను! సార్వభౌమునియనుమతి లేకుండ నే నేమి చేయుటకును వీలు లేదు! అదియఁగాక, ఈరాజ్యమున మీకందఱును శత్రువులే! అట్టిసందర్భములోఁ జూచుచుఁ జూచుచు నీరాజ్యము మీ చేతిలో నెట్లు పెట్టగలము! ఇంతకును నేను సార్వభౌము లెట్లు నిర్ణయించిన నట్లొచరింపవలసినవాడను. అంతేగాని స్వతంత్రుడను గానుగదా! ఇంతకాలమును నోపిక పట్టినవా రిక మఱి కొన్ని రోజు లోపిక పట్టినచో వ్యవహారము లన్నియుఁ బరిష్కారమయిపోవును! మీ రనవసరముగఁ దొందరపడినచో నే నేమి చేయగలను!” అని సమాధానము చెప్పెను.

పాండు్య డిఁక మాట్లాడిన లాభము లేదని గ్రహించి “సరే! పోనిండు! మరికొంతకాలము నిరీక్షింపవచ్చును. నేడో రేపో సార్వభౌములదగ్గఱనుండి యాజ్ఞ వచ్చినతరువాతనే శుభముహూర్తనిర్ణయము చేయవచ్చును!” అని చెప్పి నాగమనాయకునికి నమస్కరించి సెలవు తీసికొని వెడలిపోవుచుండెను. అంతలో నాగమనాయకునిముఖమునఁ జిఱున వృద్ధయించెను. ఆతఁడు “మీవ్యవహారము తొందరగానే పరిష్కారము చేసెదను! కొంచె మోపిక పట్టుఁడు!” అని చెప్పుచు నాతనిని గొంత దూరము సాగనంపి కొంచెము చీకటిపడుట చూచి “చీకటి పడినది! మీకుఁ బట్లకీ పంపించెదను.” అని పలికి యాతనిని

కర్పూరకరదీపికామృతమగు తనషల్యంకికి పైఁ గూర్చుండఁబెట్టి సగౌరవముగఁ బంపివేసెను.

ఆ పిమ్మటఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మరల రెండు మూఁడుసారులు నాగమనాయకుని దర్శించి “సార్వభౌముని యనుమతి యైనదా?” అని ప్రశ్నించెడువాఁడు. నాగమనాయకుఁడు ఏమోగాని, యింకను సమాధానము రాలేదు” అని పలికి యాతని సత్యంతశౌరవముతో సాగనంపుచుండెడివాఁడు. పాండ్యుఁడు తుదకుఁ గొందఱు మధ్యవర్తులనుగూడ నాగమనాయకునికడకుఁ బంపించెను. వారు తిరిగివచ్చి “మీరు యావజ్జీవముచు మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేసికొనుటకుఁ దగిన యవకాశము కల్పించుటకు వారు సిద్ధముగా నున్నట్లు మాట్లాడుచున్నారు. అంతే! ఇక రాజ్యమువిషయ మెత్తినచో సార్వభౌమునియనుమతి కావలయు ననుచున్నారు.” అని చెప్పిరి! ఆమాటలు వినుసరికి పాండ్యునిహృదయములోని రక్తమంతయు నొకసారిగఁ గన్నుల కెక్కినది! ఆతఁడు క్రింది పెదవి పైపంటి కొనతో నొక్కిపట్టి “నాగమనాయకుఁడు నాకు భరణ మిచ్చెదనన్నాడేమి? సరే!” యనెను. ఆతరువాతఁ బాండ్యుఁడుగాని; యాతనిమధ్యవర్తులుగాని మఱినాగమనాయకుని దర్శింపలేదని వేఱుగ వ్రాయ నక్కరలేదు!

౧౨

నాగమనాయకుని పరిపాలనమునఁ బాండ్యరాజ్య మంతయు నిష్కంఠక మయ్యెను. పాళియగాం ద్రందఱును గ్రమక్రమముగ నీక్రోత్తప్రభువు ననుగ్రహము సంపాదించఁ బ్రయత్నింపసాగిరి. పౌరులలోఁ దగవరు లందఱును నేదో విధముగ నాగమచంద్ర శేఖరులకు సంధిఁ గూర్చు యత్నించిరి. పాండ్యుని వైఖరినిబట్టి “యాతఁడు నాగమనాయకుని కనువర్తిగ నుండి సుఖముగఁ గాలక్షేపము చేయు” నని యెల్లరును విశ్వసించిరి. కాని కొందఱు విజ్ఞులగు పౌరులుమాత్రము చంద్రశేఖరుని విశ్వసించుటకు వీలులేదని వాదించిరి. చివర కీవిజ్ఞులు చెప్పిన మాటలే నిజమైనవి! పాండ్యుఁ డొక్కసారిగ సకుటుంబముగ మాయమై పోయెను! ఎవరికిని నాతనిజాడ తెలియలేదు!

నాగమనాయకుని కీవార్త తెలియఁగనే కూర్చున్న సింహాసనమునుండి కన్నుమని లేచి నిలువఁబడెను! ఆసమయమున నాతని సమీపించుటకుఁగూడ నెవరికిని సాహసము గలుగ లేదు! వెంటనే యాతఁడు నలుదిక్కులకును వందలకొలఁది యాశ్వికులను బంపి చంద్రశేఖరపాండ్యుని సజీవముగఁ బట్టి తేవలయునని యాజ్ఞాపించెను. ఆతనికిఁ జంద్రశేఖరుఁడు మరల విద్యానగరమునకుఁ బోయియుండునని గట్టిగ ననుమానము గలిగెను. అందువలన నాతఁడు విద్యానగరమునకుఁ పోవు రాజమార్గము లన్నియు సైనికులచే నరికట్టించెను. గూఢచారులను

బంపి పాండ్యరాజ్యమున నున్నపల్లెలను, బట్టణములను వెద
కించెను. కాని యెచ్చటను బాండ్యునిజాడగాని, బాండ్యుని
కుటుంబముజాడగాని లభింపలేదు! పాండ్యుఁడు సకుటుంబముగఁ
బరారియైనప్పటినుండియు నాగమనాయకునికి సరిగ నిద్రపట్టుట
మానివేసెను!

అర్థరాత్రి దాటినది. నాగమనాయకుఁడు శయనా
గారమున నొంటరిగ నటునిటుఁ బచారు చేయుచుండెను. ఎదు
రుగ రక్తపద్మాకృతిగనున్న కాచపాత్రమున నొక చిలువీపిక
వెలుగుచున్నది. అది మండువేసవి యగుటచే నాగమనాయ
కుఁడు పైయంతస్తుననున్న యొక పటకుటీరమున నమర్చిన
మృదులతల్పముపైఁ బరుండెను. కాని యెంతసేపటికిని నాతని
కొక్కకునుకైనఁ బట్టలేదు! అప్రయత్నముగ నాతఁడు తల్పము
వీడి క్రిందికిదిగి యటునిటుఁ బచారుచేయసాగెను. క్రమక్రమ
ముగ నాతఁడు వడివడిగ నటునిటుఁ బచారుచేయ మొదలిడెను.
భోజనానంతర మాతనికిఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సకుటుంబ
ముగ విద్యానగరము పాటిపోయినట్లు తెలిసినది! ఆతఁ డానార్త
తెచ్చిన గూఢచారునివై పొకయరగడియవఱకును నట్లే
చూచుచు నిలువఁబడెను! ఆతని కప్పటినుండియు మనసు మన
స్సులో లేదు!

నాగమనాయకుని హృదయమున ననేకాలోచనా శర
పరలు బయలుదేలుచుండెను! అతఁడు దుర్మాన్య డని యనుట
కెవ్వరును సావాసింపదు! పైఁగ నాతఁడు పరమశివభక్తుఁడు!

పాండ్యరాజ్యాధికారము వహించినప్పటినుండియు, నాతఁడు శ్రీమీనాక్షీసుందరేశ్వరుల దేవాలయములకుఁ జేసిన దానములకు మితిలేదు! పాండ్యమున నాతని ధర్మకార్యాసక్తి ప్రశంసింపనివారు లేరనుట యతిశయోక్తికాదు! ఉత్సవసమయములయం దాతఁడు స్వయముగ వచ్చి శ్రీసుందరేశ్వరుని పల్లకి మోయుచుండును! కాని యర్చకులును, సామంతులును, బలవంతముగ నాతనిచేతినున్న యాపల్యంకికాదండము లాగుకొనుచుందురు! ఆతనికిఁ బాండ్యుఁడు విద్యానగరమునకుఁ బాటి పోయెనని తెలిసినప్పటినుండియు వాని నొక్కచూపుతో దహించునంత క్రోధము వచ్చెను!

పాండ్యుఁడంత రహస్యముగ విద్యానగరమునకుఁ బాటి పోయి, తలదాచుకొనవలసినంత యవసర మేమివచ్చినది! ఆతఁడు ప్రత్యేకముగఁ బాండ్యునికిఁ జేసిన యపకార మేము మున్నది! ఆతఁడు విశ్వేషముగఁ బాండ్యుని శత్రువులను హతమార్చినాఁడు! ఆపైఁ బాండ్యుని ప్రార్థనముపై మధురలో సుమారొక మాసమురోజులవఱకును నుండి పాండ్యుని పాళియగాండ్ర నందఱిని బాదాక్రాంతుల నొనర్చినాఁడు! చంద్రశేఖరుఁడు వీరశేఖరు నోడించిన తరువాతఁగూడఁ దనకు రాజ్యమక్కఱలేదనియుఁ దనకు మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేసికొనుటకుఁ దగిన యేర్పాటు చేయించినఁ జాలుననియు చాలసారులన్నాఁడు! ఆతనికి ధనదారిద్ర్యము కలిగినపుడు నాగమనాయకుఁ డడ్డుపడనిచో నిక దిక్కేమున్నది! మాటవరుసకు

సార్వభౌములు బాండ్కునికి మధురారాజ్య మిప్పింతుమని
యన్నారనియే యనుకొందము! ఆసమయమున నాయన యా
విధముగఁ జెప్పక మఱియొక విధముగ నెట్లు చెప్పఁగలరు?
ఆవిధముగఁ జెప్పట కేవలమును రాజనీతియే! పోనీ! ఒకవేళ
నాయన త్రికరణశుద్ధిగఁ బాండ్కునికి రాజ్యమిప్పింప వలయు
నని తలఁచినారనియే యనుకొందము! సార్వభౌముని కీపాండ్కు
రాజ్యకల్లోల మంతయు నేమి తెలియును? ఇచ్చటి సంగతి
సందర్భములు తెలిసిన వారెవ్వరైనఁ బాండ్కునికిఁ దిరిగి రాజ్య
మిప్పించుట కంగీకరింతురా? అట్టిస్పించిన మరునాఁ డాతని
చేతిలోని రాజ్యమెవరో యొకరు తన్నుకొనిపోవరా? ఇంత
శ్రమపడి చోళులతో వైరమునకుఁగూడ వెనుదీయకుండ,
నీపాండ్కురాజ్యము స్వాధీనపఱచుకొనుట, కేవలమును బ్రజా
సంక్షోభము తెచ్చిపెట్టుట కొఱకేనా? పాండ్కురాజ్యము పరా
ధీనమయినచో సామ్రాజ్యపుఁ బునామలు నిలుచుట కేమైన
నవకాశమున్నదా?

పాండ్కుఁ డన్నఁ బాలియగాండ్ర కెవ్వరికిని సరిపడదే!
అసలు, వారీతనిపై నయిష్టముచే వీరశేఖరునికి రహస్యముగ
సహాయముచేసి, యీతనిని రాజ్యమునుండి తఱిమివేసిన విషయ
మెవ్వ రెఱుఁగరు? ఇన్ని జరిగిననుగూడఁ బాండ్కుని కింకను
బుద్ధి రాదే! ఎంతనేపును “రాజ్యము ప్రశాంతముగా నున్నది!
ఇక నొకరి ప్రేక్ష్య మక్కఱలేకుండ స్వయముగఁ బరిపాలించు

కొనవచ్చును!" అను నీయుబలాటమేగాని, యిందులోని కష్ట నిష్ఠురములేమియుఁ దెలియవే! గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటు వలె, నీతని రాజ్యార్హతవిషయమున వివాదముకూడ నొకటి వచ్చినదిగదా! ఒకవేళ నీతఁడు రాజ్యముచేయఁ బ్రారంభించినచో నిక్కఱ జోధు లీతనికి నిద్రపట్టనిత్తురా? ఈసందర్భములోఁ జంద్రశేఖరుఁడు, తనకు మర్యాదాభంగము కలుగకుండ నేర్పాటు గావింపఁబడినపు డది యనుభవించుచు సుఖముగ నెందు కుండఁగూడదు? సార్వభౌమునితో నాగమనాయకునిపై చాడీలు చెప్పినంతమాత్రమున నాయన యవి యన్నియు విశ్వసించునా? ఇంతకును నాగమనాయకుఁడు సార్వభౌముని మభ్యపెట్టిన దే మున్నది? చక్రవర్తి నాగమనాయకుని సంగతి యెఱుగరా!

చంద్రశేఖరుఁ డింత హఠాత్తుగఁ బాటిపోవలసిన యవసర మేమి వచ్చినది! నిజముగ నాగమనాయకుఁ డాతని కపకారము చేయఁదలఁచిన నడ్డుకొనఁగలవా రెన్నరైన నున్నారా? అయినచో నెందుల కీరహస్యపలాయనము! ఇంతకును జక్రవర్తి కిని, మహామాత్యునికిని నీవిషయమునఁ దెలియనీయకుండ దాచి వేసిన దేమున్నది? తాను మధురలో నల్లకల్లోలము లడఁచుట కింతకాల ముండవలసివచ్చినదని మహామాత్యునికిఁ దెలియఁ బఱచినాడే! సరే! పాండుడు తాను చేసినదాని కంతటికిని ప్రతిఫల మనుభవించితీయను! ఎంత జిత్తులమాజి

తనము! ఈమాత్రపుఁదెలివి మఱియెవ్వరికిని లే దనుకొన్నాఁడు
కాబోలును!

నాగమనాయకునిహృదయమున నాయుర్ధరాత్రమునఁ
బొండ్యరాజ్యవివాదమునకు సంబంధించిన సమస్తవిషయము
లును, బూర్తిగ నవలోకితము లయ్యెను. ఆతఁడు చర్చించిన
విషయములే మరల మరలఁ జర్చింప మొదలుపెట్టెను. అప్ప
టికిఁ దెల్లవాలుజాము సమీపించెను. మధురా పట్టణమున
నచ్చటచ్చటఁ గుక్కలు మొలుగుధ్వను లస్పష్టముగ వినవచ్చు
చుండెను. ఒక గబ్బిల మాతని శిరోభాగమునుండి యెగిరిపోయి
నది! దూరమున వైగై నదీతీరమునుండి యస్పష్టముగ మండు
చున్న చితాగ్నిజ్వాలలు కానవచ్చుచున్నవి! ఆవెలుగుబలో
నప్పుడప్పు డటునిటు దోక లాడించుచుఁ బోవుచున్న నక్కలు
కూడఁ గానవచ్చుచున్నవి! చూచుచుండఁగ నాతనికనుల
యెదుట నొకనక్షత్రము రాలి క్రిందబడెను! నల్లని కారు
చీకటి వెనుకనుండి యాతనియొడలు నాకుచున్నట్లు తోచెను.
నాగమనాయనికన్నులు బరు వెక్కెను. ఆతఁడు తల్పమున.
మేను వాల్చి, కొంతసేపు నక్షత్రములవైపు శూన్యదృష్టితో
నవలోకించుచు మేలుకొనియుండెను. ఆపిమ్మట దుస్స్వప్ననివా
రణమునకై రామాదివీరులను ధ్యానించుచు నటునిటుదొర్లుచుఁ
గొంతసేపటి కెట్లెట్లో నిద్ర పోయెను. జమ్ముమను కీచురాళ్ళ
మ్రోత యను మహాశుతిలోఁ బ్రాపంచిక నినాదము

లన్నియు, మంద్రాతిమంద్రమగు నేదో రాగాలాపనమువలె
వినిపించినవి.

౧౩

ఈవేళసాయంత్రము మీనాంబిక చేసికొను నలంకర
ణమున కంతు కనబడలేదు! అస లీమధ్య నామె క్షణక్షణ
మును నతి నూత్నాలంకారములతో నలంకరించుకొనుచున్నది.
ఆచీర కాదని మఱియొక చీర! ఆ తాటంకములు కావని మఱి
యొకమంజీరములు! ఆమంజీరములతో నొకటి రెండడుగులు
నైచి “అబ్బే! వీనిచిఱుమువ్వ లోటిపలుకు పలుకుచున్నవి!
ఇవి బాగుగ లేవు!” అని మఱియొక యందెలజంట కాలికిఁ
బెట్టుకొన్నది! ఆపిమ్మట నామె వీణీయ చేతఁ బట్టుకొని
తంత్రులు శ్రుతి చేయ నారంభించినది! కాని యీనాఁ డెంత
సేపటికిని శ్రుతి కుదరలేదు! ఆమె “పాడుతీగలు పాతపడి
పోయినవి!” అని విసుగుకొనెను! తరువాతఁ గొంతసేపటి కెట్లో
శ్రుతులన్నియు సరియయినవి. ఆమె మెల్లగ వీణ నాయంప
మొదలుపెట్టినది. ఇంతలో నామెచెలికత్తె మూర్తమాంబ
లోపలికి వచ్చి కన్నులు పెద్దవి చేసి “మీనా! మీబావ వచ్చి

నారు!’ అన్నది. మీనాంబిక వీణ వాయింతుట యాపి యామె
కేసి చూచి “నిజమే!” అని ప్రశ్నించెను.

“నిజమేనే!”

“ఉత్తది”

“కాదే! నిజముగ వచ్చినారే!”

మీనాంబిక కపోలములపై లజ్జారేఖలును గన్నులపైఁ
గ్రోధరేఖలును నొక్కసారిగ నృత్యము చేసినవి! ఆమె చటు
క్కున “అయినచో నే మందువు?” అనియెను. మూర్తమాంబ
“పోనీ! నాకేమి! ఇదిగో! నిన్నుఁ దీసికొనుపోవుటకు మీయమ్మ
గారే వచ్చుచున్నారులే!” అని తటాలున లోపలికిఁ బోయెను.
మీనాంబికకు విశ్వనాథనాయకుఁడు నిజముగ వచ్చేనేమో
యని కొంచె మనుమానము గలిగినది! మూర్తమాంబ వెళ్ళిన
తరువాత నామె మనస్సుండఁబట్టలేక వీణయ క్రిందఁబెట్టి యొక
సారి గుమ్మమువలకును బోయి చావడిలో నెవరైన నున్నా
రేమో యని తొంగితొంగి చూచినది! వెంటనే తలుపువెనుక
దాగిన మూర్తమ్మ మీనాంబిక వెనుకనుండి పకపక నవ్వసాగి
నది! మీనాంబిక యామెను బట్టుకొని గిద్దెమనూనె యింకు
నట్లొక మొట్టికాయ మొట్టవలయునని చూచినది! కాని యామె
చంగున దాటి మీనాంబికకు దొరకకుండఁ దప్పించుకొని
పాటిపోయినది! మీనాంబిక కొంతదూర మామెవెంటఁ బరు
వెత్తినది! కాని యామె దొరకకుండఁ దప్పించుకొని పాటి

పోవుచు నామెను జూచి విరగఁబడి నవ్వసాగినది! మీనాంబిక యిఁకఁ బరువెత్తలేక, రోజుకొనుచు నామెకేసి తన్ను చూపించి “సరేలే! యిఁక నెప్పుడును నాచేతికి దొరకవా?” అనెను.

మీనాంబిక చెదరిన యలంకారములును, ముంగురులును యథాప్రకారముగ సవరించికొని మరలవచ్చి కూర్చుండి వీణ వాయింప మొదలు పెట్టెను. అప్పటి కప్పుడే బాగుగఁ జీకటి పడినది. దాసి సూర్యాస్తమానము కాఁగానే మీనాంబికదగ్గఱ నొకదీప ముంచిపోయెను. సూర్యకాంతి యున్నంతవఱకును నాదీపము లేనట్లే కనఁబడెను. శాని క్రమ క్రమముగ దానిప్రకాశ మెక్కు వయ్యెను. మూర్తమాంబ వెనుకఁ బరువెత్తుటచే నలసిన యామెముఖమున మకుళించిన ప్రసన్నభావము మరల వికసింపసాగినది! ఆమె, నేడు జయ దేవుని యష్టపదులలో “యామిహే! కమిహ శరణం!” అను గీతము పాడుచున్నది. తదియచంద్రుఁ డాభవనోద్ధానమునఁ జెట్లకొమ్మలవెనుకనుండి తొంగి, తొంగి చూచుచు నాపాట వినుచుండెను. భవన మంతయు దీపకాంతులతోఁ దళతళలాడుచుండెను. క్రమముగా వేంకటాంబయు మూర్తమాంబయుఁగూడ నచ్చటి కరుదెంచి యామెగానము వినసాగిరి. ఇంటనున్న యొక రిద్దఱు దాసీలుగూడ నచ్చటి కరుదెంచి ద్వారముల క్రవ్వల నిలుచుండి యాగానామృతము గ్రోల సాగిరి.

ఇంతలో విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లగ లోని కరుదెంచి
 యచ్చటనున్న యొక మయూరాసనముపైఁ గూర్చుండెను.
 వీధిలో నున్నప్పుడే యావీణావాద్య మాతనికి వినిపించెను.
 ఆతఁడు చావడిలోనికి వచ్చి చూచుసరి కందఱును నాప్రక్క
 నున్న గదిలోఁ గూర్చుండి గానతన్మయతలో మునిగిపోయి
 యుండిరి. ఆతనికిఁ దనమూలమున వారి కానందభంగము గలు
 గుట యిష్టము లేకపోయెను. ఆకారణమున నాతఁడు వారికిఁ
 గనఁబడకుండునట్లు కూర్చుచుండెను. దీపపువెలుతురులో నాతని
 కాలోపలఁ గూర్చున్నవా రందఱును సుస్పృష్టముగఁ గాన
 వచ్చుచుండిరి. దీపికా కాంతిలో సముజ్జ్వలశోభలతో వెలుఁ
 గొందుచున్న మీనాంబికముఖములో నాతని కీనాఁ డొక
 యతాకికమగు దివ్యసౌందర్యము గోచరించెను. ఇన్నాళ్ళ
 నుండియు నాతని కింత సౌందర్య మెప్పుడును గోచరింపలేదు!
 ఆమె మృదులాంగుళులు రెండును ద్వరితగమనముతో నటు
 నిటుఁ బరువెత్తుచు నృత్యము చేయుచుండెను. ఆమెశరీరకాంతి
 వీణపైఁ బ్రసరించుటచే నదియంతయు స్వర్ణమయమయిన
 ట్లుండెను. విశ్వనాథుఁ డాసంగీతము వినుచు నర్థనిమిలితనేత్ర
 ములతో నటులే కూర్చుండియుండెను. ఆతనికి వీణపై బంగారు
 సంగీతతరంగము లుప్పొంగుచున్నట్లు కనఁబడెను. తరువాతఁ
 గ్రమక్రమముగ బాహ్యాపదార్థజాల మంతయు నొక మధుర
 సంగీతసముద్రములోఁ గరగిపోయినది! ఆసమయమున నాతని
 హృదయమున వీణాస్వరములు తక్కు నిఁక మిగిలిన బాహ్యా

పదార్థజాల మంతయు నదృశ్యమై హృదయాంతరమున విలీనమై పోయినటు లుండెను.

మీనాంబిక “యామిహే! కమిహ శరణం!” అనుచరణ మెంతో మనోహరముగఁ బాడెను. ఆచరణము పాడుచున్నప్పు డామె కనుఁగొలుకులనుండి యొకటి రెండు కన్నీటి బిందువులు నేలపైఁ బడెను. వేంకటాంబిక యది యామెభక్త్యుద్యేక మనుకొని యెంతయు నాశ్చర్యపడెను. మూర్తాంబిక యదిచూచి కపోలము లెఱ్ఱపడునట్లు సిగ్గుపడి తల వంచుకొనెను. అటు పిమ్మట మీనాంబిక వల్లకీవాద్య మాపివేసెను! ఆమె మెల్లగ వల్లకీవాద్యము ముగించుచున్నప్పుడు విశ్వనాథుని కనుల యెదుట నున్న బాహ్యప్రపంచ మంతయు, మరల మూర్తిమంత మగు చున్నట్లు కానిపించెను. సంగీతాంతమున నాతఁ డొకనిట్టూర్పు విడిచి లేచి నిలుచుండెను.

అంతలో గుమ్మముదాఁటి యివతలికి వచ్చిన మూర్త మాంబ యాతనిని జూచి, లోపలికిఁ బరువెత్తెను! వేంకటాంబ వెంటనే గుమ్మము దాఁటివచ్చి యాతనివై పొకక్షణకాలము చూచి యిట్లనెను.

“నీ వెంతసేపైనది వచ్చి?”

“అబ్బే! ఎంతోసేపు కాలేదు!”

“మే మెవ్వరమును జూడనే లేదు!”

“అవును. మీ రందఱును దన్మయులై యానందించు చున్నారు!”

“నీవు స్తాయంకాల యెంత సేపటికిని రాకపోవుటచే నిక నీవేళకు రా వనుకొన్నాము.”

“అవును! అసలు నే నీవేళ నిచ్చటికి రావలయునని యనుకొనలేదు. కాని మధురనుండి యొకకబురు వచ్చుటచే నిచ్చటికి వచ్చినాను.”

“అటులనా? అందఱును క్షేమముగ నున్నారా!”

“అఁ! క్షేమముగనే యున్నారు! మధురలో మానాయనగారు శ్రీ మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకు మాసశివరాత్రి మహోత్సవము చేయించుచున్నారట! రామభద్రము మా మయ్యగారు సన్ను మియ్యిరువురిని, మాయమ్మగారిని వెంటఁ బెట్టుకొని రమ్మన్నారు! ..కాని విద్యానగరము విడిచి నేనెట్లు రాఁగలను! నా కీయధికారము వచ్చినప్పటినుండియుఁ దిన్నగ నూపిరి పీల్చుకొనుటకుఁగూడ వీలు లేకుండ నున్నది!”

“ఇన్నాళ్ళనుండియు వారిదగ్గఱనుండి కబు రేమియుఁ దెలిసినది కాదు! క్రిందటికమ్మ వచ్చి యప్పుడే యొకమాసము రోజులు కావచ్చినది! ఒక రాత్రుచేఁ గొంచెము కబురుగూడఁ బంపించుటకు వీలు లేకపోయినదా? వారి కిల్లు కదలినచో నిక యింటిమాటే జ్ఞాపక ముండదు!”

“అవు నవును! మహామంత్రులుగూడ నీవిషయమునఁ గొంతకశవళపడినారు! మానాయనగారిదగ్గఱనుండి యెంత సేపును “మే మిచ్చటియల్లకల్లోలము లడఁచుట కింకను గొంత కాల ముండక తప్పదు” అనియే సమాధానము వచ్చుచున్న

దట! “కోట స్వాధీన మయినతరువాతఁగూడ నింత యాలస్య మెందుల” కని వారిప్రశ్న. అక్కడవ్యవహారము తెలులున్నచో యెవరు చెప్పఁగలరు? నాకుఁగూడ వారిదగ్గఱనుండి లేఖ యేమియు రాలేదు. మేమందఱమును గొన్నిరోజు లెంతో కంగారు పడినాము.”

“హానీ! అందఱును త్వేమముగ నున్నా రనుమాట తెలిసినది! అదియే పదివేలు! మఱి నీవు రాఁకపోయినచో మేమెట్లు పోఁగలము!”

“ఏమియు భయము లేదు! నేను మీరు తలపూవు వాడకుండ మధురఁ జేరుకొను నేర్పాటు లన్నియుఁ గావించె దను!”

“మే మెప్పుడు బయలుదేఱ వలయును.”

“రేపు సోమవారమే మాసశివరాత్రి కావున మీరు తెల్లవారుజాముననే బయలు దేఱవలయును. మధుర చేరుట కెంత తొందరగఁ బోయినను నధమపక్షము నానుగైదు దినము లైనఁ బట్టునుగదా!”

నీ వెట్లులైనను బోయి చక్రవర్తియనుమతి తీసికొని మధుర వచ్చినచో బాగుండును! రాయలు నీవు మధురవచ్చుట కంగీకరింపరా?”

“అస లీవిషయమున వారిని దర్శించుటకే భయముగా నున్నది! ఇంత కార్యభారము నా నెత్తిపైఁ బెట్టిన తరువాత నేనేమొగము పెట్టుకొని వారిని సెల విప్పింపవలసినదని కోరఁ

గలను! ఈవిషయములో మాత్రము మీరు నన్ను మొగ
మోట పెట్టవలదు!”

“సరే! నీ వటులనుచున్నప్పు డింక నేనేమి చెప్పి-
గలను! అప్పుడప్పుడు మీజ్ఞేమసమాచారములు తెలియఁబడు
చుచుండుము! ఇంక మీయమ్మగారితోఁ జెప్పి వెళ్ళుట కవకా
శము లేదు! ఆమెతో మేము నిలుచున్న పాటున మధుర వెళ్ళ
వలసి వచ్చినదని చెప్పుము.”

“అట్లే!”

విశ్వనాథుఁడు బాగుగఁ జీకటి పడినదని తొందరగ
బయలుదేరి యింటికిఁ బోవలయునని తలఁచి వేంకటాంబతోఁ
జెప్పి బయలుదేరి బోయెను. కాని యామె “ఒక్కనిమిష
మాగుము! నాయనా! మీనాంబిక నీకై యొక విరజాజిహ్వా
దండ గ్రుచ్చినది. పాపము! నీవు సామాన్యముగా వచ్చు
వేళకు రాలేదని యెంతో చిన్నబుచ్చుకొన్నది. అది తీసికొని
వెళ్ళుదువుగాని!” అనిచెప్పి “అంబికా! దండ తీసికొనిరా!
అమ్మా! మీబావ కిత్తువుగాని!” అని పలికెను. ఆమాటవిన్న
మీనాంబిక సిగ్గుపడి, తల వంచుకొని నిలుచున్నచోటనే నిలు
చుండిపోయెను. కాని మూర్తమ్మయ్యామెను నిలుచుండ నీయ
లేదు! ఆమెచేయి పట్టుకొని బలవంతముగా జాషడిలోని కీడ్చు
కొనిపోయినది! వేంకటాంబ “గ్రుచ్చినదండ మీబావ కిచ్చుట
కంత సిగ్గెందుకు! తల్లీ!” యనెను. మీనాంబిక యెట్లాట్లా
విరజాజిదండ విశ్వనాథుని కిచ్చెను. విశ్వనాథుఁడా దండకై

దోసిలి యొగ్గి యతిభక్తితో స్వీకరించువానివలె నిలువబడెను. వేంకటాంబిక యాతనికొంటెతనము చూచి లోలోపల నవ్వుకొనెను. విశ్వనాథుఁ డావిరజాజిదండ తీసికొనఁగనే మూర్తమాంబ ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు మీనాంబిక కేసి చూచి “యిక తమపని యయిపోయినది! తమరు వెళ్ళవచ్చును” అని యెను. ఆమాటపై మీనాంబిక ముగ్ధాననము పద్మరాగమువలె నెఱ్ఱవడెను. ఆమె చెలికత్తెవై పొకటి రెండు చుటుకు చూపులు చూచి “చాలులే! నేర్చితివి!” అనిపలికి చివాలున లోపలికిఁ బోయెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డామెవైపు చూచి యొక చిటునవ్వు నవ్వి పెన్నిధానమువలె నావిరజాజిదండ చేతఁ గైకొని వేంకటాంబికడ సెలవు తీసికొని వీధిలోనికి వెడలి పోయెను.

శ్రీ పేదన గ్రంథాలయము
తెలపొంది. (హైదరాబాద్)

౧౪

విశ్వనాథుఁడు స్వభవనమునకు వచ్చి యుష్కోదకస్నానము చేసి, తల్లి యాప్యాయముగ వడ్డించుచుండ సగము సగము పరధ్యానముతో భోజనము ముగించెను. తల్లి యాతని పరధ్యానము చూచి యచ్చేరు వండెను. ఆమె సామాన్యముగ సాయంత్రము భోజనమువేళ నాతనిని “నాయనా

మధురనుండి వర్తమాన మేమైన వచ్చినదా?” అని యడుగ చుండును. ఈరోజునఁగూడ నామె యటులే ప్రియించెను. అతఁ డామెకు నాగమనాయకుని క్షేమ మెఱిగించి, వేంకటాంబ యామెతోఁ జెప్పుమన్న విషయము చెప్పెను. ఆమె యది విని యొక నిమిషమువరకును దెల్లఁబోయి మెల్లగ నిట్లనెను.

“అంత నిలుచున్న పాటున వెళ్ళవలసిన పని యేమి వచ్చినది నాయనా!”

“అక్కడ బాబయ్యగారు నీనాక్షీనుండ శిష్యులకు మాసశివరాత్రిమహోత్సవము చేయించుచున్నారట! రామ భద్రముమామయ్యగారు నన్ను వారికుటుంబమును, నిన్నును దీసికొని రమ్మని కబురు పంపించినారు. ఇంత సేపటినుండియుఁ బరాకుపడి యీమాట చెప్పుట మఱచినాను. రేపు తెల్లనారు జాముననే ప్రయాణము! నేనువచ్చుటకు వీలు లేదుగదా! అందుచేత మనపిన్నిగారియబ్బాయికిఁ గొంతపైన్య మిచ్చి మీతోఁ బంపించెదను. అతఁడు మిమ్ములను సురక్షితముగ మధుర తీసికొనిపోవును!”

విశ్వనాథునితల్లికి దైవభక్తి యెక్కువ! సంవత్సరమున కాటుమాసము లామె తీర్థయాత్రలు నేవించుచుండును! ఈ ప్రయాణములో నామె దక్షిణదేశ పుణ్యతీర్థము లన్నియు నేవింపవచ్చునని తలఁచెను. ఆయుత్సాహమువలనఁ బ్రయాణ సమయముపఱకును నామెకు నిద్రయే పట్టలేదు! విశ్వనాథ

నాయకుడు తెల్లవాణుజామున లేచి తల్లిని, వేంకటాంబిక
మీనాంబికలను బ్రయాణము చేయించి, విద్యానగరదుర్గము
దాటువఱకును సాగనంపెను. అపన్నుట నయిదాణురోజులు
గడచిపోయెను. నాగమనాయకుని భవనమున నిష్పాదు విశ్వనాథ
నాయకుఁ డొక్కడే నివసించుచుండెను. భోజనమునకుమాత్ర
మాత్రము తనపినతల్లిగారి యింటికిఁ బోయి వచ్చుచుండెను.

రాత్రిమాత్రము భోజనముచేసి పైయంతస్తుపై బడుం
డెను. ఇంట నొకరిద్దఱు సేవకులు తక్కు నింకెవరును లేకపోవు
టచే భవనమంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. దాసి సూర్య
స్తమానము కాఁగానే పైయంతస్తుపై శయ్య యమర్చి యొక
చిన్నదీపిక వెలిగించి పెడలిపోయెను. విద్యానగర కోలాహల
మాతనిచెవులలో వఱద వచ్చిన యొకమహానదీ ప్రవాహపు
ధ్వనివలె వినఁబడసాగెను. అతనిచుట్టును మనోహరములగు
ప్రసాదములును, దేవాలయములును దీపికాలంకృతములై
కన్నులపండువు చేయుచుండెను. కొన్ని సౌధములనుండి మధుర
మధురములగు వీణావేణుమృదంగధ్వనులు వినవచ్చుచున్నవి.
అచ్చటచ్చటఁ బట్టణమధ్యముననున్న యుద్యాన వనములలోఁ
దలక్రిందుపక్షులు అెపఅెప అెక్క లాడించుచుఁ గీచుగీచు
మనుచున్న ధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి.

క్రమక్రమముగా నర్ధరాత్రి కానచ్చెను. అతని చెవు
లలో వినఁబడుచున్న యామానవసముద్రఘోష క్రమక్రమ
ముగా సన్నగిలసాగెను. ఇంతవఱకును నాకాశమున వాయు

ప్రసారము చేసనియే వెప్పవచ్చును. కాని యిప్పుడు పిల్ల
గాలులు నిట్టూర్పులు బయలుదేలునటులు మెల్లమెల్లగ పీవ
దొడగెను. దేవాలయ గోపురముపైఁ జెట్టిన ప్రమీకలలోని
నూనె యయిపోవుటచే నందున్న దీపికలు సన్నగిల్లి యొక
కొకటిగఁ గొండయొక్కఁ జొచ్చెను. దూరమున నప్పుడప్పుడు
రాయలయశ్వశాలనుండి యొకటి రెండు సకలీంతలు వినఁ
బడెను. నాగమనాయకుని భవనోద్ధానమునఁ బరమశ్రము
లపహరించిన యొకటి రెండు మలయమారుతతగంగములు విశ్వ
నాథుని యొడలు పులకరింపఁ జేసెను.

ఆపరిమళ మాఘాఙ్గిణిపఁగనే విశ్వనాథునికి మీనాం
చిక యిచ్చిన విరజాజిపూలదండ జ్ఞాపకము వచ్చెను. అది
యిప్పుడు పూర్తిగ వాడిపోయినది. అయినను నాతఁ డొకసారి
తనమెడలోనున్న యాదండను తీసి చేత నుంచుకొని నీపమువెలు
తురులో కనుటెప్ప వేయకుండ దానివైపు చూచుచుఁ గూరు
చుండెను. ఆతని కొక్కమాటుగ నామె మొదట నాదండ
యిచ్చినపు డాఘాఙ్గించిన పరిమళమంతయు ననుభవించిన
ట్లయ్యెను. ఆదండలోని ప్రతిపుష్పమును నామెహస్తాంగుళుల
స్పర్శసుఖ మనుభవించినది! ఆపిమ్మట నాతనికెదురుగ లజ్జా
రూణకపోలములతో నామాలిక గ్రుచ్చుచున్న యామెనుందర
మూర్తి కన్నట్టెను! ఆహా! నిజముగఁ జెవ్వప్పనాయకుఁ డెంతటి
భాగ్యశాలి!

రామభద్రనాయకుఁ డామెను జెవ్వప్పనాయకుని కిచ్చి
 వినాహము చేయుననుటలో నేమియు సందేహము లేదు! ఆ
 విషయము విశ్వనాథునికిఁ బెలియును! అదియూతని హృదయ
 మునకు మఱింత వేదన కలిగించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు
 నుదుటిపై హస్తముంచి “అయ్యో! నాకన్నుల కీమె యెందు
 లకుఁ గనఁబడినది! ఈమెనుబూర్తిగ మఱచిపోయినచో నెంత
 బాగుగ నుండును!” అని యనుకొని మఱియొక విషయమును
 గూర్చి యోజింప మొదలుపెట్టెను! కాని మఱుసటిక్షణములో
 నామె యూతని కెదురుగ నిలువఁబడి చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నట్లు
 కనఁబడెను! ఆతఁ డొకటి రెండు సారు లప్రయత్నముగ
 “మీనాంబిక, మీనాంబిక” యని యుచ్చరించెను. వర్ణము
 లలో నామెనామధేయమునందలి యచ్చులును హల్లులును
 నాతనికత్యంత మధురములుగఁ గన్పట్టెను! ఆతఁడు మరల
 మరల “నిజముగఁ జెవ్వప్పనాయకునివంటి భాగ్యశాలి. యీ
 లోకమున నిం కెవఁడును నుండఁబోఁడు!” అని యనుకొనెను.
 అనంతర మాతని కనుగొలుకులలో రెండు కన్నీటిబిందువులు
 మెఱసి క్రమక్రమముగఁ బెద్దవై కపోలములపై మెల్లగ దిగ
 జారి నవి!

అయినను నాతనికి వేంకటాంబ యావిషయమై యొక
 ఆశాజ్యోతివలెఁ గనఁబడెను! మీనాంబిక వివాహవిషయ
 మున వేంకటాంబ కేమైన నధికార మున్నచో, మీనాంబిక
 యూతని దన్నమాటే! వేంకటాంబ కాతనిపై నెంత వాత్స

ల్యము! వేంకటాంబకు రామభద్రనాయకునిమనస్సు తెలియును గదా! అయినను వేంకటాంబ దన్నట్లుని గౌరవించి నట్లేందు లకు గౌరవించుచున్నది? అది కేవలమును వాత్సల్య మేమో! మీనాంబికగూడ నాతనిని జూడఁగనే యానందతరింగము లలో నోలలాడు చున్నట్లుండును! నిజముగ నది వలపా! లేక ముగ్ధాసహజమగు సమాయికత్వమా? ఏది యెట్లున్నను నాగమ నాయకునికిని రామభద్రనాయకునికిని బ్రాణస్నేహమని లోకు లందఱును ననుచుందురు. నిజముగ నాగమనాయకుఁడడిగినచో రామభద్రనాయకుఁడు కాదనుట కెన్నడును సాహసింపడు! ఇందులో సందేహ మేమియు లేదు! అయినచోఁ దండ్రివే రామభద్రనాయకు నడిగించినచో నాతఁడు కళ్ళనద్దకొని మీనాంబికను దన కిచ్చి వివాహము చేయును! ఇక జెప్పు మాటా! మీనాంబికనిచ్చి పెండ్లి చేయకున్నచో నాతనికికఁ బెండ్లియే కాదా!

ఇంతలో దాసి యాతనిసన్నిధి కరుదెంచి పాండ్యస్థానా పతులట! అత్యవసరముగ మీదర్శనము చేయవలె ననుచు న్నారు! అనెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డత్యాశ్చర్యపడి 'పాండ్య స్థానాపతులా! లోపలకు రమ్మనుము!' అని పలికెను. వెంటనే యది పోయి యొకవృద్ధుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టెను. విశ్వనాథుఁడు శయ్యదిగి యాతని కెదురేగెను. ఇరువురము నేలపై బఱచిన రత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు

‘నేను తమదర్శన మెప్పుడును జేయలేదుగాని, తమపేరు విన్నాను. పెద్దనామాత్యు లెప్పుడును దమవిషయమే చెప్పుచుందురు! ఈవట్టికంబళముపై దమ్ముఁ గూర్చుండఁ బెట్టి నందులకు మన్నింప వేషుకొనుచున్నాను” అనెను. ఆవృద్ధు డాతని రెండుహస్తములును బట్టుకొని ‘నాయనా! ఎంతమాట! నీవట్లనఁగూడదు!’ అనియెను. ఆవృద్ధునికి డెబ్బదియేండ్లుండ వచ్చును. నన్నగ బక్కపలుచగ నున్న యాతనిశరీరమున నొక పలుచని యంగీ వ్రేలాడుచుండెను. ఆతనిచెంపలు పెద్దవి. కన్నులుచిన్నవి. కన్నులనైపు చూచిన నాతఁడు మాటిమాటి కిని గంట నీరు పెట్టుకొనువానివలెఁ గానవచ్చెను. చామన చాయగ నున్న యాతని బాహువులకండరములు వదులు వదులుగ వ్రేళ్ళాడుచుండెను. ఆతఁడు గద్గదికతో “నాయనా! నీవు న న్నెఱుఁగవుగాని మీబాబయ్యగారు నన్ను బాగుగ నెఱుఁగుదురు. నన్నందఱును వీరరాఘవ నాయకుడందురు.” అనెను. విశ్వనాథనాయకుడు “మీవిషయము పెద్దనకవీంద్రులు నాకప్పుడప్పుడు చెప్పుచునేయుందురు! మీకు నేను గ్రొత్త వాడనేమోగాని మీరునాకుఁ గ్రొత్తవారు కారు!” అనెను. ఆవృద్ధుడు ‘అటులనా! అయినను బెద్దవాడనుగదా! ఏదో చాదస్తము! తెలిసినసంగతులే మరల మరల నడుగుచుందును. అనియెను. క్రమముగ వారిరువురి సంభాషణమును మెల్ల మెల్లగ సాగిపోయెను.

“మీ రింత పెద్దలుగదా! ప్రత్యేకముగ నాకోసమై పని కట్టుకొని రావలయునా? అవసరమని తెలిపినచో నేనే వచ్చి తమ దర్శనముచేయనా?”

“ఇంట నెవ్వరును లేరుగదా!”

“ఎవ్వరును లేరు! మీరు సిస్సంశయముగ మాట్లాడ వచ్చును. ఆదాసి యెల్లప్పుడును సింహద్వారమువద్దనే కనిపెట్టు కొని కూర్చుండును!”

“నాయనా! మధురలో గొంప మునిగిపోయినది!”

“అదేమి యల్లకూచున్నారు!”

“రామభద్రనాయకుఁడు మీ బాబయ్యగారిమతి విడిచి పోసినాఁడు!”

“మీమాటలు నా కర్థ మగుట లేదు!”

“పాండుని కీయవలసిన రాజ్యము మీ బాబయ్యగారే యాక్రమించినారు!”

“ఎప్పుడు?”

“ఎప్పు డేమిటి! మొదటినుండియు నా రాజ్య మాయన యాక్రమణలోనే యున్నది!”

“సరే! ఆపిమ్మట నేమి జరిగినది!”

“జరుగుట కేమున్నది! పాండుఁడు రాయలవారితో మొఱపెట్టు కొన్నాఁడట!”

“ఎప్పుడు! నే నేమియు నెఱుంగనే!”

‘అవును! నీ కెళ్లు తెలియును! వాడు మాటువేషము వేసికొని కుటుంబముతో సహా విద్యానగరమునకుఁ బోయి వచ్చినాడు!’

“సరే! సార్వభౌమ! లే మన్నారు!”

“తత్త్వణమేపాంధ్యనిరాజ్యము పాంధ్యనికిచ్చి యయిదు గోజులలోఁ దమసన్నిధికి గావలయునని యాజ్ఞాపించినారు!”

“అబ్బా! అంతవఱకును వెళ్ళినదా! ఆపై స?”

“ఆపై న మీతండ్రిగారు రాయలచారి కొక లేఖవ్రాసి సంపించి పాంధ్యరాజ్యము తా మనుభవించుట కంగీకరింప వలసినదనియు సట్లయినచో సామ్రాజ్యమునకు సామంతుల ముగా నుందుమనియుఁ బార్థించినారట!”

“అయ్యో! ఇదేమి వైపరీత్యము! ఆపిమ్మట!”

ఆతరువాత నావృద్ధుఁడు కొంచెము గద్గదికతో “ఇక నే నేమి చెప్పగలను! నాయనా! నే నీక మధురలో నుండ లేక యచ్చటినుండి సకుటుంబముగ వచ్చివేసినాను!”

“నేను మొన్న మహామాత్యులను దర్శించినాను! వారి విషయమేమియుఁ బ్రస్తావించలేదే!”

“గ్రంథ మింతవఱకును ముదిరినతరువాత వారెందుకుఁ బ్రస్తావించురు? మహామాత్యులన్న నేమనుకొన్నావు!”

“అసలు మాబాబయ్యగారి పాంధ్యరాజ్యము తమకుఁ యడుగుట యెందులకు వచ్చినది?”

“నేమి చెప్పగలను! నాయనా! అంతయు ముదిరిన

తరువాత వారు నా కీవిషయ 'మెఱిగించి, తమపక్షములో నుండవలసినదని యడిగిరి. ఎంతసేపును వారు చెప్పినది యిది. తమ రీపాండ్యచోళరాజ్యములు రెండును సప్తకష్టముల కోర్చి జయించినారట! పాండ్యుఁ డసలీరాజ్యమునకు వారనుఁడే కాఁడట! ఒకవేళ వానికి రాజ్యమిచ్చినను నది నిలఁబెట్టుకొనుట కసమర్థుఁడట! వానికి మఘర యొప్పగించినచోఁ గర్ణాట సామ్రాజ్యమునకే మోసము వచ్చునట!”

“అవి యన్నియు మన కెందుకు? వా రెవరికి రాజ్య మిమ్మన్న వారి కిచ్చి, చేతులు కడుగుకొని కూరుచున్నచో నేబాధయు నుండదుకదా!”

“అసలు వారిపట్టుదల వేఱు! నాయనా! చిరకాలము నుండి తమ్ముఁ గనిపెట్టుకొనియున్నందుకు సార్వభౌము లీమఘ రారాజ్యము తమకీయఁగూడదా? యని వారియభిప్రాయము!”

“సరే! బాగుగనే యున్నది! మఱి మీరెల్లరుల రాఁగలిగితిరి”

ఈప్రశ్నతో నావృద్ధుని కనులనుండి కన్నీరు ప్రవహింప సాగెను! ఆతఁడు మధ్యమధ్య గద్గదికచే నాగుచు నిల్లు పలికెను.

“నాయనా! ఈవార్ధకములోఁగూడ నా కీపాట్లు తప్ప నవి కావు! తిన్నచోటఁ దినక, నిద్రించినచోట నిద్రింపక నా భార్యయుఁ బిల్లలును జీవచ్ఛవములై నిచ్చటికిఁ నేను కొన్నాము. మార్గములో నాగాంబికకఁ బెద్దజ్వరము వచ్చినది.

ఒకప్రక్కను శత్రుభయము! ఒకప్రక్కను కోగభయము! పడరానిపాట్లన్నియుఁ బడినాము!”

“చివరి కండఱును సురక్షితముగఁ జేసుకొన్నాడుగద!”

“ఁ! ఆమీనాక్షిసుందరేశ్వరుల దయవల్లఁ జేర్చుకొన్నాము! ... ఇంతకును నేను చెప్పవలసినవిషయము మఱి చియే పోయితిని! నీవన్న మీనాయనగారికిఁ బ్రాణమనియందురు! నాకిదియంతయుఁ జూడ నేదో ప్రళయము ముంచుకొని వచ్చుచున్నట్లున్నది? నీవు రాయలవారియెడల భయభక్తులతో నుండువాడవని నే నెఱుఁగుదును! నీవు పోయి మీతండ్రిగారి నీదుష్టప్రవృత్తినుండి మరలించినచో నీప్రళయము తప్పిపోవును!..... లేకపోయినచో నతిత్వరముగ నొకకమ్మయైన వ్రాసి పంపవలయును! నీవు నాకు దగ్గఱవాడవుగదా! యని చనవు తీసికొని యిట్లు చెప్పితిని! నీ వేమియు ననుకొనవని నాకుఁ దెలియును! నాయనా!”

ఆవృద్ధుఁడు మరలఁ గన్నుల నీరుపెట్టుకొనెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డతనిని గుమటఁబఱచి, “వెంటనే బాబయ్యగారి కొక లేఖ వ్రాయును”నని చెప్పి యాతనిని సమాధానపఱచెను. ఆవృద్ధుఁ డంతట మెల్లగ లేచి స్వగృహమునకుఁ బోవుదుననెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు సింహద్వారమువఱకును పోయి యాతనిని సాగనంపెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనియెదుట నావిధముగ సంతగాఁ జలింపనివానివలె మాట్లాడెనుగాని యీ

వృత్తాంతము విచారణే యాతనితల్లిపై నొక పెద్దపిడుగు కడి నటు లయ్యెను! ఆతఁడు రెండుహస్తములతోడను శిరస్సు గట్టిగ నొక్కి పట్టుకొని మొదలు నఱకిన తరువువలె శయ్యపైఁ బడెను. ఆతని కారాత్రి మంతయు నొక్కసారియైచఁ గన్నులు మూతపడలేదు!

౧౫

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు “పాండ్యనిరాజ్యము పాండ్యని కిచ్చి యొక యునురోజులలోపుగఁ దన్ను దర్శింపవలసిన” దని యాజ్ఞ పంపించినతరువాత నాగమనాయకుఁడు రాయ లతో యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొనెను. అయినను నాతఁ డంతటితో నిరాశ చెందలేదు. రాయలసన్నిధి కొకలేఖ వ్రాసి, దానిలోఁ దాను పాండ్యరాజ్యము జయించినదిమొద లది యాక్రమించుకొనువరకును జరిగిన సంఘటన లన్నియు నెఱిఁగించెను. ఆపిమ్మటఁ బాండ్యనియసామర్థ్యము, పాండ్యని కిని బాళయగాండ్రకును గలవిరోధములు మొదలగు విషయము లన్నియు వివరముగ వ్రాసెను. ఆతరువాతఁ దాను చిన్నప్పటి నుండియు రాజవంశమును సేవించిన విషయము లన్నియు నెఱిఁ గించి, పాండ్యరాజ్యము తన కీయవలసినదని పార్థింపెను.

పాండ్యరాజ్యము తన కనుగ్రహించినచోఁ బూర్వమువలెఁ
దాను సాత్త్వభౌముల పాదసేవకుఁడుగ నుందుననికూడ
వ్రాసెను. అతఁ డాలేఖ లోకజ్ఞుఁడగు నొక మిత్రుని కిచ్చి
యింకను ముఖ్యతః నెఱిగింపవలసిన విషయములన్నియుఁ జెప్పి
రాయలసన్నిధికిఁ పంపించెను!

అయినను నాతనికి రాయలు తనప్రార్థన మంగీకరించు
నను దృఢవిశ్వాసము లేకపోయెను. కావున రాయలతో
యుద్ధము చేయుటకుఁ దగుప్రయత్నములన్నియు నొనరించు
చుండెను. అసలు నిజముగ నాలోచించినచో నాగమనాయకు
నీపాండ్యరాజ్యపరిపాలకములోనికి దింపినవాఁడు రామభద్రనాయ
కుఁడు! రామభద్రనాయకునికి, నాగమనాయకుని కొకవిష
యము నచ్చఁజెప్పినచో నీక నాతఁ డావిషయము భల్లూకము
వలెఁ బట్టుకొను ననుసంగతి బాగుగఁ దెలియును! అందుచే
నాతఁడు ప్రతిదినమును నాగమనాయకునికిఁ బాండ్యరాజ్య
మాత్రమింనుకొనుటలో నధర్మ మేమియు లేదని నచ్చఁజెప్పు
చుండువాఁడు! అందుచే నిష్పాప రాయలతో యుద్ధము తప్ప
దన్న విషయము స్థిరపడినతరువాత నాతఁడు నాగమనాయకు
నికిఁ గేవలమును గుడిభుజముగనుండి సహాయము చేయసాగెను!
మానసివరాత్రియని వంకపెట్టి తనకుటుంబమును నాగమనాయ
కుని కుటుంబమును మధురకుఁ దెప్పించుట కేర్పాటు చేసిన
వాఁడుకూడ నాతఁడే! తమకును రాయలకును యుద్ధము సంభ
వించినచో నా రెండు కుటుంబములును విద్యానగరమున నున్నచో

నేమొన మున్ను వాటిల్లునని యాతఁడు భయపడెను. అది యుఁగాక విశ్వనాథనాయకునిగూడఁ దమపక్షమునఁ గలుపు కొనవచ్చునని యాతఁ డాలోచించెను! కాని విశ్వనాథనాయకుఁడు రాజేను! వాఁడుపురికుటుంబము లును వచ్చినవి! కాని యేమిలాభము! విశ్వనాథనాయకుని కాతఁ డొకలేఖ వ్రాసి పంపించవలయునని తలఁచెను! కాని తరువాత దానివలన నేమియు లాభము లేదనియు సంతమాత్రముచే విశ్వనాథనాయకుని దమపక్షమునకుఁ ద్రిష్ణుకొనుట కష్టమనియుఁ దలఁచి యాతఁ డాప్రయత్న మంతటితో విరమించెను.

రామభద్రనాగమనాయకు లున్న పరిస్థితులనుబట్టి, విశ్వనాథునివలనఁ దమ కంతగా సహాయము జరుగునని యెప్పుడును ననుకొనలేదు! కాని చెచ్చప్పనాయకుని విషయముతో మాత్రము వారొకపెద్దయాశ పెట్టుకొని యుండిరి! ఆయాశ యంతయు నిష్పాదు నిరాశ యగునటులఁ గానిపించెను. నాగమనాయకుఁడు రాయలకుఁ బ్రత్యుత్తరము వ్రాయుచుఁ బొండ్య రాజ్యము తనకిమ్మని వ్రాసినప్పటినుండియు నాతఁడు మధుర వచ్చుట మాసివేసెను! నాగమనాయకుఁ డొకటిరెండుమాఱులు కబురు పంపించినపిమ్మటఁగూడ నాతఁ డొక్కసారియు ముఖము చూపింపలేదు! దీనితో నాగమనాయకునికి మిగులఁ గలవరము కలిగెను. అతఁ డొకనాఁడు రామభద్రనాయకుని బిలిపించి యటునిటుఁ బచారుచేయుచు మెల్లగిట్లు ప్రశ్నించెను.

‘ఇదియేమి! ఈచెస్వస్వనాయకుఁ డెన్నిసారులు కలుగు పంపించినను మాట్లాడకుండ నన్నఁడేమి? వీనికేమైన బెదరు పుట్టినదా?’

‘ఏమో మఱి! ఇది నాకును జిత్రముగనే యున్నది! సామాన్యముగ నాతఁ డొకసాధ్యమునకు వచ్చిన తరువాత నిక వెనుకంజ వేయదు!’

‘నీనన్నట్లు మహాధైర్యశాలియే కావచ్చును! కాని రాయలతోఁగలిసిమనపై నేమైనఁ గుట్రలుపన్నుచున్నాడేమో!’

‘అబ్బే! ఆతఁ డట్టిపని యెన్నడును జేయడని నా నమ్మకము!’

‘అయినచో మఱి యీముఖావ మెందులకు?’

‘ఆతనిశరీరములో నేమైన సస్మాన్ధ్యముగ నున్నదేనో యని యనుమానముగ నున్నది! సోమయాజులుగా రిప్పుడిచ్చటనే యున్నారా?’

‘ఏసోమయాజులుగారు?’

‘మనతోఁ గలిసి మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల దర్శనమునకు వచ్చిన విశ్వేశ్వర సోమయాజులుగారు!’

‘ఆ! ఆయన మెందుకు?’

‘ఆయన నొకసారి తంజావూరుము పంపించినచో మన కన్నివిషయములును దెలియును! ఆయన చిన్నప్పుడతని కోన మాలు దిద్దించినాడు! ఆయన యనిన నాతనికిఁ జాలగౌరవము! అదియుఁగాక యాయన మంచిలోకజ్ఞులు!’

‘ఓహో! అటులనా? సరే! గాని యాయన మూలమున
మనకు వ్యవహార మంతయు మొదటికి రాదుగదా!’

‘ఏమియు భయము లేదు!’

‘అట్లయినచో నిప్పుడే పంపించెదను!’

‘తప్పకుండఁ బంపింపుడు.’

నాగమనాయకుఁ డాపిమ్మట వెంటనే పేశ్వేశ్వర సోమ
యాజులను చెప్పచ్చినామాయకునికిఁ దక్కుఁ బంపించెను.

౧౬

విశ్వనాథనాయకునికిఁ దత్తండ్రియు, రామభద్రనాయ
కుఁడును గలిసి చక్రవర్తియాజ్ఞ తిరస్కరించిరని తెలిసినప్పటి
నుండియు కేవలమును మతి పోయిన ట్లయ్యెను! తెల్లవాణిన
తరువాత నాతఁడు తల యెత్తి యెవ్వరిముఖమును జూడలేక
పోయెను! తన్నుఁ దనతల్లితోడను, మీనాంబికా వేంకటాచ
లతోడను గలిసి మధుర రమ్మనుటలోఁ గల యంతరార్థ
మంతయు నాతని కిప్పు డొకత్రుటిలో బోధపడిపోయెను!
ఎంత కృతఘ్నత! తమపూర్వు లెవరై న నిట్టియకృత్య మాచ
రించినారా! ఒక్కసారిగా వంశప్రఖ్యాతి యంతయు మంటఁ
గలిసిపోయినదే! అయ్యో! తండ్రి తనకొక లేకవ్రాసి కొంచెము

ముందుగఁ దనతో నీవిషయము సంప్రతించియుండినచో
 నింతవిపత్తు రాకపోయి యుండెడిదే! ఎంతపని జరిగినది! పోనీ
 రాజభక్తిమాట యటంచుదము! నిజముగ సార్వభౌమునికిఁ
 గ్రోధము వచ్చినచో నాతనిబలములయెదుట నెవరైన నిలువఁ
 గలరా! జీవితరూపకము తుదిరంగమునకు వచ్చినప్పు డేక
 నీరాజ్యకాంక్ష యెందులకు? అంతగా రాజ్యాధికారకాంక్ష
 యున్నచో నది సార్వభౌమునియగుగ్రహబలముపై సంపాదింపఁ
 గూడదా? ఒకవేళఁ దమ రవలంబించినమార్గము న్యాయ
 సమ్మతమైనదని విశ్వాస మున్నప్పుడు సార్వభౌముని కావిష
 యము బాగుగ నచ్చఁజెప్ప వచ్చునే!

విశ్వనాథనాయకునికిఁ దండిములమునఁ దనపైన్యాధి
 కారపదవికూడఁ బోవచ్చునేమో యను ననుమానము కలిగెను!
 సార్వభౌముని కనుమానము కలిగినచోఁ దనకుఁ గారాగార
 ప్రవేశముకూడఁ బ్రాప్తింపవచ్చును! అదృష్టశ్రేణి యెంతలో
 నెంతగా మాఱిపోయినది!

అయినను విశ్వనాథనాయకుఁ డేమియుఁ జలింపలేదు!
 తనవిద్యుక్తధర్మము లేవో తాను నిర్వహించుకొనుచుఁ
 బోయినయెడలఁ దా నొకరికి జడియవలసిన యవసర ముండ
 దని యాతని విశ్వాసము. అందుచే నాతఁడు నిర్భయముగఁ
 బోయి సార్వభౌముని కొలువుకూటమునఁ గూర్చుండవలయునని
 తలఁచెను. అంతలో వీరరాఘవనాయకుఁ డొక సేవకుని బంపిం
 చెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిచేత నున్నకమ్మ తీసికొని

చదివెను. దానిలో వీరరాఘవనాయకుడు “నాయనా! ఈదిన
మున సార్వభౌములు ప్రత్యేకముగ సామంతుల నందఱిని
గొలుపుకూటమునకు రావలసినదని యాహ్వానించినారు. వారు
ప్రత్యేకము నన్ను, నిన్ను, గొలుపుకూటమునకుఁ దోడ్కొని
రమ్మని నియమించినారు. సార్వభౌములకు నీపై నిసుమంత
కూడ ననుమానములేదు! నీవు నిస్సంకోచముగ మధ్యాహ్నము
జరుగఁబోవు కొలువునకు రావచ్చును!” అని వ్రాసెను. విశ్వ
నాథనాయకుడు, వీరరాఘవనాయకుడు తన సరపరాధత
యంతయు సార్వభౌముని కెఱింగించి యుండునని తలఁచెను.
ఆసంగతి తలఁచుకొనునప్పు డాతనిముఖమునుండి యొక దీర్ఘ
నిశ్వాసము బయలువెడలెను.

విశ్వనాథనాయకునికి భావి యంతయు నొక మహాంధ
కారముగఁ దోఁచెను. అందును దండికి కేమి యాపత్తు కలు
గునో యని యాతనిమనస్సు కళవళ పడసాగెను. ఈయాప
త్సముద్రమునుండి యీవలఁ బడుట కాతనికి మార్గ మేమియు
గోచరింపలేదు. చాలకాలమునుండియు నాతఁడు జగదంబౌ
రాధకుడు. ఇప్పుడుకూడ నాతని కీయాపత్సముద్రమునుండి
యీవలఁ బడుట కాజగజ్జననీభక్తితప్ప మఱి యేమార్గమును
గనఁబడలేదు. ఒకసారి యాతఁడు సాంజలిబంధముగఁ దన కిష్ట
దైవతమగు మధురమీనాక్షి దేవిని సంస్మరించెను. తత్తణుమె
యాతనికనుఁగొలుకులలో రెండుబాష్పలేశములు తళతళ మెఱ
సెను. తగువాతనాతఁడు తనచింతల్లిగారిగృహమున కేగి, భోజ

నము చేసి వచ్చెను. భోజనము చేసి సన్నమాటయేగాని
యాతఁడు పట్టుమని రెండు మెతుకులైన నీట బెట్టుకొనలేదు.
తనభవనమునకుఁ దిరిగి వచ్చినతరువాత నాతఁడు శయ్యపై
బరుండి విషణ్ణవదనముతో నేమేమో యాలోచింపఁ దొడఁ
గెను. ఒకసారి యాతనియగాధహృదయకు హారమునుండి “నేను
నాయథికారమంతయుఁ ద్యజించి మఘర పోయి, మానాయన
గారితోఁ గలసి నచో?” అను నొకప్రశ్న మునయించెను.
“వెంటనే యాతఁడు శయ్యపై లేచి కూర్చుండి, “అట్లెన్నటికిని
జరుగదు! జగజ్జననీ నాకీవిపత్సమయమున ధర్మమార్గము చూపి
రక్షింపుము” అని యస్పష్టముగ నుచ్చరించెను. అయిదాటు
నిమిషములవఱకును నాతఁ డాభక్తితన్మయతలో స్థితి యుండి
పోయెను. ఆతన్మయతవలన నాతనిహృదయమున నానంద
మిశ్రితమగు ప్రశాంతి యేర్పడెను. ఆప్రశాంతిలో నాతని కొక
కనుకుపట్టెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు లేచి చూచుకొనుసరికిఁ గొలుపు
కూటమునకుఁ భోవునమయ మూసన్న మయ్యెను. వెంటనే
యాతఁడు చక్రవర్తిదర్శనమున కనుకూలమగు వేషము నైచు
కొని చక్రవర్తిసభకు బయలుదేరిపోయెను. గొలుపుకూటము
నకుఁ భోవుమార్గమున ననేకు లాతనికి నమస్కరించిరి. ఆతఁడు
వారలలోఁ గొందఱికిఁ బ్రతినమస్కారము చేయుటయి మఱచి
పోయెను!

ఆతఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బోవునకి సభ యంతయు నీరవముగ నుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు చక్రవర్తి సింహాసనమునకుఁ భూపర్యంతమునకు వంగి నగుస్కరించి శరకుచితమగు నొక యున్నతస్థానసింహాసనముపైఁ గూర్చుండెను. ఆతఁడు కూరుచున్న స్థానముకంటె నున్నతమగు నొకవిశాల పద్మరాగ వేదికపై నమర్చినరత్నఖచిత స్వర్ణసింహాసనముపైఁ జక్రవర్తి కూర్చుండి తనప్రక్కనున్న స్వర్ణసింహాసనముపైఁ గూర్చున్న తిమ్మరుసుమంత్రితో నేమేమో సంప్రతించుచుండెను. వారి కిరుప్రక్కల నిద్ద నిద్దరు చామరధారిణులు మెల్ల మెల్లన వింజామరలు వీచుచుండిరి. వారికిఁ గొంచెము క్రిందుగ దక్షిణభాగమునఁ బెద్దనాదికపులు, వైణికులు, శిల్పులు, పండితులు మొదలగువారందఱును నాసీనులై యుండిరి. వామభాగమునఁ బెద్ద పెద్దసైన్యాధిపతులును, విదేశస్థానాపతులును, రాజబంధువులును గూర్చుండియుండిరి. సార్యభౌమునిశిరస్సుపైఁ గనులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచు వెలుగుచున్న శ్వేతచ్ఛత్రముపై బద్మరాగ నిర్మితమగు సుదర్శనచక్రము మెఱయుచుండెను. రెండు మహాన్నతములగు స్తంభములవరుస లాసభామందిర మలంకరించుచుండెను. కొందరు పౌరు లాస్తంభముల మధ్యనున్న రత్నకంబళములపై నాసీనులయి మెల్లగ సంజ్ఞలు చేసికొనుచు గుసగుసలాడుచుండిరి. ఆస్తంభములపై దశావతారచిత్రములు జీవకళ లుట్టిపడుచున్న ట్లుండెను. కుడ్యములపై నెల్లెడలను బూరాణవీరుల మహద్భూతసాహస కృత్యము

లును, శ్రీకృష్ణలీలలును గన్నులకు విందొనర్చుచుండెను. సార్వ
భౌముని నెరుకనున్న కుడ్యముపై నొకప్రక్క మహాన్నత
ముగనున్న యుగనారసింహచిత్రము చూచువా రందఱికిని
మిగులభయము గలిగించుచుండెను. కాని యాకుడ్యమునకు
మరియొక్కప్రక్కను, దేవతలను జయించి, సగర్వముగ నమృత
భాండము ముక్కునఁ గఱచికొనివచ్చు గరుడుని విశాల
వక్షము లనఁబోకించువారి కాభయ మొక్కనిషములోఁ
బటావంచలై పోవుచుండెను! సార్వభౌమునిపార్శ్వమున నొక
ప్రక్క కొయ్యారముగ నాలి నిలుచున్న తాంబూలకరండ
వాహిని చూపఱ కొక సుందరశిల్పమువలెఁ గన్పట్టెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు తనరాక కొంచె మాలస్యమయి
నదని తెలిసికొని, లోలోపల నెంతో కించబడెను. చూచుచుం
డగఁ గొలువు కొలువంతయు నొక్కసారిగ నిశ్శబ్ద మయ్యెను.
తిమ్మరుసుమంత్రి యేదో చెప్పఁబోయి లేచి నిలుచుండెను.
ఆతఁడు తెల్లని యంగీధరించెను ఆతని శుభ్రశిరోజములపై
రత్నములు పొదిగిన యుష్ణీషము తళతళ మెఱయుచుండెను.
నేఁ డాతనిముఖమునఁ గ్రోధవహ్నిజ్వాలలు విస్ఫులింగములు
నెడలఁ గ్రక్కుచుండెను. లేచి నిలచున్నపిమ్మట నొకటిరెండు
సమీపములవఱకును నాతఁడేమియు మాట్లాడలేదు. సభలో
నిట్టూర్పు విడిచిన శ్చముకూడ నున్నవ్వముగ వినవచ్చు
చుండెను. తిమ్మరుసుమంత్రి మొదటఁ గొంచెము గొంతు నవ
రించుకొని గంభీరముగ నిట్లుపలికెను.

“శ్రీ శ్రీ శ్రీ సార్వభౌములు మహారాజులును,
సామంతప్రభువులును, పౌరప్రధానులును, దమయాజ్ఞ శిరసా
వహించి కొలువుకూటమునకు విచ్చేసినందుల కెంతయు నానందించుచున్నారు. తమరి నందఱిని దూరదేశములనుండి పిలిపించుట కొకమహాకారణ మున్నది! నేనెఱిగి యున్నంతవఱకు
కెప్పుడును సామ్రాజ్యమున నింతటి దురన్యాయము జరిగియుండలేదు! వీరశేఖరచోళుఁడు పాండ్యప్రభువులకు శ్రీచంద్రశేఖర
పాండ్యులరాజ్య మపహరించుటయు, దానిపైఁ బాండ్యప్రభువులు తమకు జరిగిన యన్యాయము సార్వభౌములకు విన్నవించుకొనుటయు నాపై శ్రీ సార్వభౌములు వీరశేఖరచోళు
నోడించి చంద్రశేఖరపాండ్యులరాజ్యము తిరిగి వారి కిప్పించుటకై దళవాయి కొట్టము నాగమనాయనింగారిని మధుర
పంపించియుండుటయుఁ దమరెఱింగిన దే! ఇప్పుడు నాగమనాయనింగారు వీరశేఖరు నోడించి పాండ్యప్రభువులరాజ్యము పాండ్యప్రభువులకేమియును డ తామే స్వాధీనము చేసికొన్నారు. అపై
సార్వభౌములు వారికిఁ బాండ్యప్రభువులరాజ్యము తిరిగి వారి కిచ్చివేయవలసినదని తాఱికు పంపించినారు. వారది నిర్లక్ష్యము చేసి శ్రీసార్వభౌములతో యుద్ధముచేయుటకుఁ గాలుదువ్వుచున్నారు! ఇంతటి స్వామిద్రోహమును, దురన్యాయమును నీరాజ్యమున నెప్పుడైన జరిగినవా? తమ సామంతప్రభువుల కింతటి దురన్యాయము జరిగినప్పుడు శ్రీసార్వభౌములది యెన్నఁడును సహింపఁజాలరు.”

ఈమాటలు వినుసరికి సభ్యులందఱును జిత్రప్రతిమల
వలె నిశ్చేష్టులై మహామంత్రముఖ మీక్షించుచు ముందేమి
జరుగునో యచి కనిపెట్టుకొనియుండిరి. చక్రవర్తి సభ్యులముఖ
ములనైపు త దేకధ్యానముతోఁ జూచుచుండెను. అప్పటికి
మూడుజాములుదాఁడెను. జాలకాలములనండి సభాభవనమునఁ
బ్రవేశించిన సూర్యకాంతిచేఁ గుడ్యచిత్రములసౌందర్య మినుమ
డించుచుండెను. తిమ్మరుసొక్కనిమిష మాగి, జలధరగంభీర
స్వరముతో మరల నిట్లుదోపించెను.

‘సూర్యభాములే కాదు! ఎవ్వరును నిట్టియధర్మకార్యము
చూచి సహింపఁజాలరు! నాగమనాయనింగారు చిరకాలము
శ్రీసూర్యభాముల యుప్పు తిని చివరి కంత్యకాలమున నీవిధ
ముగ స్వామిద్రోహము చేయుట కేవలమును నత్యంత దూష్య
మైన నీచకార్యము! శ్రీసూర్యభాము లిప్పుడు నాగమనాయకుని
బద్ధధష్టునిచేసి, పాండ్యప్రభువులకు న్యాయముచేయించుటకై
బద్ధకంకణులై యున్నారు! వారెప్పటికిని నిట్టి యకార్యము
సహించి యూరకుండఁ జాలరు. తత్క్షణమే వారొక మహా
సైన్యము మధురకుఁ బంపవలయునని నిశ్చయించినారు.
ఈనిద్రోహ మడఁచి, తిరిగి పాండ్యరాజ్యము స్థాపింపఁగల
మహావీరు లెవ్వరైన నున్నచో వారు శ్రీసూర్యభాములహస్త
ములనుండి వీరకృపాణము స్వీకరించి యాధర్మకార్యము నిర్వ
హింతురుగాక!’

ఈమాటలు పలికినపిమ్మటఁ దిమ్మరుసొకచిన్న దగ్గు
దగ్గి, మెల్లగఁదనసింహాసనమునఁ గూర్చుండెను. ఒక్కనిమిషము

వజ్రకును సభ్యులందఱును శిలాప్రతిమలవలె నట్లే కూరు
చుండిపోయిరి. ఆపిమ్మట రెండు మూఁడు సిమిషములవజ్రకును
నెవ్వరును నావీరకృపాణము స్వీకరించుటకు సాహసించలేదు.
ఆపిమ్మట నొకపురుషుఁడు గంభీరముగ నడుగులు వేయుచు
రాయలసన్నిధికిఁ బోవసాగెను. సభ్యులందఱును నాతనిని
జూచి నిర్ఘాంతపోయిరి! సభలో నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని గుస
గుసలు ఒచ్చులుదేతెను. కొందఱు మెల్లమెల్లగ 'డో! వాయి
విశ్వనాథనాయనింగారు!' అని తమ ప్రక్కలనున్నవారితోఁ
బెప్పసాగిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు విశ్వనాథనాయకుఁడు కృపా
ణముఁ గైకొనుటకు వచ్చుచుండుటఁ జూచి యొత్తసారి మహా
మాత్యునిముఖ మీక్షించెను. అతఁ డది గ్రహించి యంగీకార
సూచకముగ నొక సంజ్ఞ చేసి చిఱుకవ్వు నవ్వెను. చక్రవర్తి
విశ్వనాథనాయకునికి విరకృపాణము ప్రసాదించుటకై నిలువఁ
బడెను. తోడనే సభాసదులందఱును ససంభ్రమముగ లేచి
నిలువఁబడిరి! చక్రవర్తికిఁ గొంచెము సమీపముగఁ గూరుచున్న
పెద్దనామాత్యుఁడు 'సెబాస్! విశ్వనాథా!' యనెను. రాయలు
తనపార్శ్వమున నొకదంతపేటకలోనున్న మణిఖచితకరవాలము
తీసి విశ్వనాథనాయకుని కందిచ్చెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు
సార్వభౌముని పాదసన్నిధిని వింతిపూర్వకముగ మోకరిల్లి, యా
వీరకృపాణము స్వీకరించెను. తోడనే సభలోని వృద్ధపండితు
లందఱును 'జయీ భవ! దిగ్విజయీ భవ!' అని యాతని
నాశీర్వాదించిరి. తోడనే వందిమాగఁగులు సార్వభౌముని విగ్ర

దాంకములు పఠించుచుఁ గై వారములు చేయసాగిరి. సభాభవ
నమునం దంతటను “జయ! కర్ణాటసార్వభౌమా! జయ! రాజ
కంఠీరవా!” అను నీ మొదలగు జయజయధ్వానములు మిన్న
ముట్టెను! అంతటితో నానాఁటికొలుపు ముగిసెను.

౧౭

రాయలు దక్షిణమునకు విశ్వనాథుని బంపించుచున్న
విషయము మధురాతంజాపురములలోఁ గార్చిచ్చునలె వ్యాపిం
చెను. చెవ్వుప్పనాయకుఁడు తాను తంజాపురపరిపాలనము
మొదలుపెట్టినప్పటినుండియు లోలోఁజల నేదో ప్రశయము
ముంచుకొని వచ్చుచున్నదని గ్రహించెను. మొదట నాతనికి
నాగమనాయకుఁడు రాయలతో విరోధించుటయనిన నిష్టములేక
పోయెను. అట్లు విరోధము పెట్టుకొనినచో నావిరోధఝుంఝూ
మారుతములో నాగమనాయకుని పాండ్యరాజ్యముతోఁబాటు
తనరాజ్యముకూడ నెగిరిపోవునని యాతనిభయము! మొదట
నాతఁ డీవిషయము రామభద్రనాయకునితోఁ జెప్పి చూచెను.
కాని యతఁ డాతనిమాట లొకపసిబాలకునిమాటవలెఁ జూచి
వినియు వినన స్థూరకుండెను. అపై నాతనికిఁ బ్రాణము విసిగి
నది! ఒకప్పు డాతఁడు రాయలతో రహస్యముగ రాయబార

ములు నడువవలయుననికూడఁ దలచెను. కాని దానివలన ఫలితము వెంటనే నాగమరామభద్రనాయకులతోడి కలహము! అట్లు కలహించినచో నిఁక మీనాంబిక యాతనికి దక్కదనుట రూఢియే! ఇట్టిపరిస్థితులలో మీనాంబికను దనకిచ్చి వివాహము చేయవలెనని పట్టుపట్టుచున్న మేనమామతో విరోధము పెట్టుకొనుట కేవల హవివేకమని యాతఁడు గ్రహించెను. కాని యీయుద్ధానంతర మే మగునో యెవరు చెప్పఁగలరు? జయాపజయములు దైవాధీనములుగదా! యుద్ధములో జయించినచో మీనాంబిక నవలీలగ వివాహపూజవచ్చును. ఒకవేళ జయింపనిచో? భావి యేమగును? చెవ్వప్పనాయకుఁ డాభావినంగతి యాలోచింప లేకపోయెను! అసలు చెవ్వప్పనాయకుఁడు భావివిషయమునఁ గలలు గనుచుఁ గూరుచుండు వ్యక్తికాఁడు!

అందును నీమధ్యః పేంకటాంబామీనాంబికలు మధుర వచ్చినప్పటినుండియు నాతని కీవిషయములగు చింత లధికమయ్యెను. ఆతనికి మీనాంబికను దలఁచుకొన్నప్పు డెల్ల నెదురుగ విశ్వనాథునియాకృతి ప్రత్యక్షమగుచుండెడిది. ఆ సమయమున నాతనికి విశ్వనాథనాయకుఁడు మీనాంబికను దనకు దక్కనీయఁ డేమోయను భయముకలుగు చుండెడిది. అప్పు డాతఁడు “నేను మీనాంబికను వివాహమాడుట కాతఁ డెట్లుడు రాగలఁడో చూచెదనుగాక!” అని దృఢనిశ్చయముతో ననుకొనుచుండువాఁడు! ఆసిమ్మట నాతనికి విశ్వనాథ

నాయకుఁ డొకమహాసైన్యముతో నాగమనాయకుని పైకి
దండెత్తివచ్చుచున్నాఁ డనువార్త తెలిసెను. అప్పటినుండియు
నాతఁడు తనరాజనీతి చాతుర్య ముపయోగించి యెట్లయిన
మీనాంబికను వివాహ మాడవలయునని నిశ్చయించెను. దాని
కొలఁతఁ గాతఁ డొక చక్కనియుపాయ మాలోచించెను!

ఇప్పుడు పదివేలసైన్య మాతసేక లోబడి యున్నది.
ఇంతేకాదు! సంపూర్ణముగ నీతంజాపురరాజ్యముగూడ నాతనికి
స్వాధీన మైనది! ఇప్పుడు నాగమనాయకుఁడు తనసహాయము
లేనిదే విషయనగరసైన్యము నెదుర్కొనఁ జాలఁడు! నాగమ
నాయకుఁడును, రామభద్రనాయకుఁడును బ్రాణస్నేహితులు
గదా! వా రొక రొకఁడమూట కెప్పుడును నడ్డులు చెప్పరు.
అసలు రామభద్రనాయకుఁ డెట్లును మీనాంబికను తనకే
యిచ్చి పెండ్లిచేయవలెనని నిశ్చయించెనుగదా! మేనత్తమేన
మామల కిరువురికిని నిదియొక కలహకారణముగఁగూడఁ బరిణ
మించినది! అందుచే నేమాత్ర మితరులనుండి యెత్తిడి కలిగి
నను రామభద్రనాయకుఁడు మీనాంబికను తన కిచ్చి వివా
హము చేసితిమిను! కావునఁ జెవ్వప్పనాయకుఁ డీవిషయ మెటు
లైన నాగమనాయకునిచే రామభద్రనాయకునికిఁ జెప్పింప
వలెనని తలఁచెను. అట్లు చెప్పించినచో నీజ్యేష్ఠమాసములోనే
మీనాంబికను వివాహమాడవచ్చునని యతని యూహ!

అస లాతఁడు స్వయముగ రామభద్రనాగమనాయకు
లతో నెవరితోనైనఁ గొంచె మీవిషయము ప్రస్తావించఁ

జేసినచోఁ దప్పకుండ నాతనికోరిక యీడఁజేసిదే! కానియాతఁ
డట్లు చేయలేక పోయెను. సహజముగ నాతనిది చాల తాత్క
ప్రకృతి! ప్రతిచిన్నవిషయమునకును జదరంగపుపైత్తులు వేయు
చుండుట యాతని కుగ్గుపాలతోఁగూడ నలవాటైనది! అదియుఁ
గాక నాతనికి నాగమనాయకునితో నంతగ దగ్గఱ పరిచ
యము లేదు. ఇఁకఁ జిన్నప్పటినుండియుఁ దన్నుఁ బెంచి పెద్ద
చేసి విద్యాబుద్ధులు గఱపించిన మేనమామతో నీవిషయము
ప్రస్తావించుట కాతనికిఁ జాలబిడియము వేసినది! అపై నల్లు
చెప్పట యనిన నాతనికిఁ బ్రాణములు పోయిన ట్లుండును!
తా నీవిషయ మేమియు నెఱుఁగన ట్లుండవలయును! వారం
తట వారు వచ్చి తనకు వినాహము చేసెదమని పట్టు పట్టవల
యును! తాత్కమనఁగా నది!

అందుచే నాగమరామభద్రనాయకు లెన్ని కబురులు
పంపించినను నాతఁ డేమియు నెఱుఁగనట్లు మాట్లాడ కూర
కుండెను. తుద కాతఁ డనుకొన్నట్లే జరిగెను. నాగమనాయకుఁ
డాతనివిషయ మరయుటకై విశ్వేశ్వరసోమయాజిని బంపించి
నాఁడు! విశ్వేశ్వరసోమయాజిని జూడగనే యాతని హృదయ
మువ్వెత్తుగ నుప్పొంగినది! విశ్వేశ్వరసోమయాజి యాతని చిన్న
నాఁటిగురువు! అందుచేఁ దన సహజమగు వ్యంగ్యమర్యాద
విడువకుండ నాతనికి నున్నప్పముగఁ దనమనోగత మెఱింగించి
నాఁడు! విశ్వేశ్వరసోమయాజి చాల మితభాషి; మిక్కిలి లోక
జ్ఞుడు! అందువలన నతిసున్నితముగఁ జెప్పనానాయకుని హృద

యాభిమత మెఱిగి, మరలఁ దిరిగివచ్చి జెవ్వప్పనాయకుని యభిప్రాయము నాగమనాయకుని కెఱిగించెను. నాగమనాయకునికి దీనితోఁ జెవ్వప్పనాయకుఁ డేసమయమున నేమిచేయునో యను భయము గలిగెను. కావునఁ జెవ్వప్పకోరిక నెఱవేర్చి యాతనిని దమకు మఱింత సన్నిహితునిగ నొనర్చుకొనినచో మంచిదని నిశ్చయించెను. అట్లు చేయకపోయినచో నెప్పుడో యొకప్పు డాతఁడు శత్రుకోటిలోఁ జేరునేమో యెవరు చెప్పఁ గలరు? అందుచేఁ ద్వరితముగ రామభద్రనాయకుని బిలిపించి విశ్వేశ్వరసోమయాజి రాయబారపువృత్తాంత మంతయు నెఱిగించెను. ఆతఁడిది విని మిగుల నాశ్చర్యపడి మెల్లగ నిట్లనెను.

“దానికేమి! అట్లే వివాహము చేయవచ్చును! నేను మొదటినుండియు మీనాంబిక నాతనికిచ్చి వివాహముచేయ వలయుననియే నిశ్చయించితిని! అస లీచైత్రవైశాఖములలో నీవివాహము చేయవలయునని యనుకొంటిని. ఇంతలో నీయల్ల కల్లోలము వచ్చినది! నా కీతఁ డింత తొందరగ వివాహము చేయవలసినదని యడుగుట యెందులకో తెలియ కున్నది!”

“ఈవిషయమున నీభార్య కేమైన నన్యథా యభిప్రాయ మున్నదా?”

“అన్యథా యభిప్రాయమున కేమున్నది! విశ్వనాథుని కిచ్చిన బాగుండునని యామె యనుచుండెడిది! అంతే!”

విశ్వనాథనాయకునిపే రెత్తుసరికి నాగమనాయకుఁడు తోఁక తొక్కిన త్రాచువలెఁ కస్సుమని లేచి ‘అఁ! ఇదాఁ!

నా కిప్పుడు తెలిసినది! చెవ్వుప్పనాయకుఁ డిట్లునుగుట యుచి
తమే! నందో రాజా భవిష్యతి! ముం దేమి జరుగునో యెవరు
చెప్పగలరు! విజయనగరమున సైన్యములు బయలుదేలుచున్న
వఁట! కావున మన మతిశీఘ్రముగ వివాహ మొనర్చుటయే
యుత్తమము! మీనాక్షీనుందరేశ్వరుల సన్నిధిని శుభకార్య
మేర్పాటు చేయింపవచ్చును! అతిత్వరితముగ శుభముహూర్త
మేర్పాటు చేయింపుము! 'శుభస్య శీఘ్రమ్!' అనెను.

“అట్లే చేయింపవచ్చును! ఇప్పు డంత తొందర యేమి
వచ్చినది!”

నాగమనాయకుఁడు తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పి “అట్లుకాదు!
నే నెందులకుఁ జెప్పుచున్నానో కొంచెమూలోచింపుము!” అని
యెను. రామభద్రనాయకుఁ డాచూటల కేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము
చెప్పక కొంచెముసే పావిషయ మూలోచించి, మెల్ల మెల్లగ
స్వభవసమునకుఁ దరలిపోయెను.

౧౮

మధుర వచ్చినప్పటినుండియు మీనాంబికావేంకటాంబ
లిరువురికిని నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి నట్లయినది. అంతయు
గ్రొత్తదేశము; క్రొత్తభాష. ఆంధ్రదేశమునుండి వచ్చిన

యే కొంతమంది బంధుమిత్రులనోతప్ప మిగిలినవారి నెవరిని వారెఱుంగరు. మొదట వేంకటాంబకు భర్తృసందర్భనమువలనఁ గొంత మనశ్శాంతి యేర్పడినది. మాసశివరాత్రివ్రత మొక మహోత్సవమునలె గడచిపోయినది. ఆతరువాత నామె భర్తతోఁ గలిసి విద్యానగరము పోవచ్చునని యుద్విఘ్నాటినది! కాని రామభద్రనాయకుఁ డెన్నిరోజులు గడచినను నావిషయమే తలపెట్టలేదు! మీనాంబిక విద్యానగరమునుండి మధుర వచ్చినప్పటినుండియుఁ గ్రొత్తగా మఱియొకచేనిలో నాటిన పరిమొక్కవలె వాడిపోసాగెను. క్రమక్రమముగ మీనాంబిక హృదయమున విశ్వనాథునిపై ననురాగరస ముఁబొంగసాగినది. మధుర వచ్చినప్పటినుండియు నాతఁడు కన్నుల కగపడకుండుటచే నామెకు మఱింత మతిపోయినట్లయినది! అపై నీనూత్న దేశమున నామెతో సంభాషించు చెలికత్తెలే లేకపోయిరి. సామాన్యముగ నామె సౌధోపరిభాగమునఁ గూరుచుండి, యా నూత్ననగరమున నటునిటుఁ బోవు జనసమూహములను జూచుచుఁ గూరుచుండెడిది. ఆసమయమున నకారణముగ నామె కనులనుండి కన్నీటికాలువలు ప్రవహించుచుండెడివి? ఆమె యెవరై నఁ జూచెదరేమో యను భయముచే దటాలున నాకన్నీటికాలువలు తుడుచుకొనుచుండెడిది!

రామభద్రనాయకుఁడు మొదటఁ గొన్నాళ్ళవఱకును వేంకటాంబకు మధురారాజ్యవిషయము లేవియుఁ దెలియనీయలేదు! కాని తుద కాతఁ డీవిషయము లన్నియు నామెతోఁ

జెప్పుటయే యచితమని తలచెను. ఆతరువాతఁ గొంచెము
 కొంచెముగ నాతఁ డావిషయము లన్నియు నామె కెఱిగిం
 చెను. ఆమె యీవిషయము లన్నియు విన్నతరువాతఁ జాల
 భయపడెను. ఆమె మనస్సున విద్యాచగరప్రయాణవిషయ
 మున నుద్భవించిన యుబలాట మంతయు నొక్కసారిగ మఁటఁ
 గలిసిపోయినది! ఆపై న శ్రీకృష్ణ దేవరాయలకును, నాగమనాయ
 కునికిని యుద్ధము జరుగఁబోవుచున్నదనియు నందును విశ్వనాథ
 నాయకుఁడు తమపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడనియు, విన్న
 తరువాత నామె మఱింత యాందోళన పడఁజొచ్చెను. తల్లి
 చెవులఁ బడిన యీవృత్తాంతము లన్నియు గ్రమక్రమముగ
 మీనాంబికకుఁగూడ దెలిసినవి. దానితో మీనాంబికకుఁ
 దలపై నొకపెద్దపిడుగు పడినట్లయ్యెను. కొన్నాళ్ళనుండి
 యామెసరిగ నన్నముఁ దినుటయే మానివేసెను.

అందును నీమధ్య మీనాంబికకు మఱియొక యాఘా
 తము కలిగెను. ఇప్పు డామెతలిదండ్రు లిరువురును బూర్వము
 వలె మాట్లాడుకొనుచుండుట లేదు! అందును వేంకటాంబ
 యెప్పుడును రుసరుసలే! మీనాంబికకు హఠాత్తుగ వచ్చిన
 యీకలహమునకుఁ గారణ మేమో తెలియ లేదు!

రామభద్రనాయకుఁడు మంచిగడసరి! ఇతరుల మన
 సులు నొప్పించకుండఁ దనకార్యములు సాధించుకొనుటలో
 నాతని కున్నంత నేర్పు మఱియెవ్వరికిని నుండదని చెప్పవచ్చును!
 ఎట్టివారివైన నాతఁ డొక్కనిమిషములో నోబురచుకొనఁ

గలడు! కాని వేంకటాంబవిషయమునమాత్ర మాతనిగడుసుఁ
దన మెందులకును బనికిరాకుండఁ బోయినది! సామాన్యముగ
నామెకును నాతనికిని నభిప్రాయభేదము కలుగుచుండుట నిత్య
మును నొకయలవాటైపోయినది! అయినను నతఁడు తన చాక
చక్య ముపయోగించి యది చిలికి చిలికి గాలివాన కాకుండఁ
జూచుకొనుచుండువాడు! ఒకప్పు డది యాతనిచేయి దాఁటి
పోయి యొక మహాప్రళయమువలెఁ దయా రగుచుండెడిది!
దానివలన నాతని కామెతో నేవిషయమయినఁ బ్రస్తావించుట
యనిన భయముగ నుండెడిది! తనవాక్చాతుర్యమువలన నెంతటి
వారినైన లోఁబరచుకొనఁగల వ్యక్తి యామెతో మాట్లాడుట
యనిన జంకుచుండెడివాడు!

ఈమధ్య రామభద్రనాయకుఁ డొక వేళపట్టున భోజ
నము చేయుట మానివేసెను! అందును నీనాఁ డతడు లోపల
నడుగుపెట్టునరి కర్థరాత్రి కావచ్చినది! భార్య నిద్రకన్నులతో
లేచి వడ్డింప, నాతఁడు మెల్లగ భోజనము చేయుచుండెను.
వారిరువురి సంభాషణమును మొదట నేదో లోకాభి రామాయణ
ముపైఁ బ్రారంభమయి క్రమముగ మీనాంబిక వివాహప్రస్తా
వనలోనికి దీగినది. రామభద్రనాయకునికి మీనాంబిక వివా
హము విషయమై నాగమనాయకుఁడు చెప్పిన దానిలోఁ జాల
యధార్థమున్నటులు పొడకట్టెను. అంతేకాదు. ఈపరిస్థితు
లలో మీనాంబికకు వివాహము చేయుట యెంతో మంచిదని
కూడ ననిపించెను. ఆతఁ డెట్లయిన మీనాంబికను జెప్ప

నాయకుని కిచ్చి వివాహముచేయుటకే నిశ్చయించుకొన్నాడు గదా! ఈవివాహము చేసినచో నాగమనాయకునిగూడ సం తోషపెట్టినట్లుగును! సరే! వివాహ మయినతరువాత జెవ్వప్ప నాయకునితో సంబంధము మఱింత గట్టిపడును! ఈవిధముగ నీవివాహమువలనఁ దమమువ్వురికిని సత్యతదృఢ మగు సన్ని హితసంబంధ మేర్పడిపోవును? తాము మువ్వురును నీమానత్వ మయమున నొక్కతాటిమీద నడచినచో రాయలు మాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు! ఆతఁ డెప్పటికైన జమాశ విడిచిపెట్టి నంధి చేసికొని తీరవలసినదే! అందుచే మీనాంబికావివాహ మిప్పుడవశ్యక ర్తవ్యమని యాతడు నిశ్చయించుకొనెను! అసలే తర్జనభర్జనలన్నియు నాతనిమనస్సున నింతకుబూర్వమే జరిగి పోయినవి! ఇప్పుడు భార్య యీప్రస్తావ మెత్తినది కావున నామెతో నీవిషయము చెప్పి సత్వరముగ శుభముహూర్త నిర్ణయము చేయించవలెనని యాతనియూహ! ఇంతవరకును వచ్చిన తరువాత నిది దాఁచియుంచు టనవసరము! కావున నాతఁ డామె కతిసంగ్రహముగ మీనాంబికా వివాహవిషయమెఱిగించెను.

ఆమె మొట్టమొదట నీమాటలు నమ్మలేక పోయెను! ఆతరువాతఁ గొంతసేపటివఱకును నిర్ఘాంతపోయి యట్లే నిలున బడి లోలోపలనుండి పొంగివచ్చుచున్న యావేశ మడఁచుకొని “బాగుగనే యున్నది! అమ్మాయిపెళ్ళి కిప్పుడింత తొందర యేమివచ్చినది! నెమ్మదిమీఁదఁ జేయవచ్చును లెందు!” అనెను.

“అది కాదు! మన కన్నియుఁ గలిసి వచ్చినప్పుడు చేసినదోఁ దప్పేమున్నది? చెవ్వప్ప మహామండలేశ్వరుడైనాడు! మనమెంత వెదకినను మీనాంబిక కంతకంటె మంచిసంబంధము తేలేము! మనకుఁ గావలసిన వారందఱును జాలవల కిక్కడనే యున్నారకదా! ఆపైన మీనాక్షీసుందరేశ్వరులదివ్యసన్నిధిలో వివాహము! ఇంతకంటెఁ గావలసిన దే మున్నది?”

“అన్నియును బాగుగనే యున్నవి! కాని యీమహా ప్రళయ మేదో గడచిపోయినప్పుడుగదా! మనము తల తడవి చూచుకొనుట! ఇది యేదో గడచిపోనిండు! తరువాతఁజూచుకొనవచ్చును!”

“దీనిలో మహాప్రళయ మేమున్నది? మేము ముగ్గురమును నొక్కమాటపై నడచినచో రాయలుమాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు! చెవ్వప్ప కెట్లును మీనాంబిక నిచ్చి వివాహము చేయఁదలఁచుకొన్నాముగదా? నాగమనాయకులుగూడ నిప్పుడే వివాహము చేయుమనుచున్నారు! చెవ్వప్పకుగూడ నిదేయభిప్రాయమైనట్లు తెలియవచ్చినది! అదియుఁగాక నీవివాహము వలన మనకును, మనకును నున్న సంబంధము మరింత దృఢపడి, బలపడును! ఇంతకును రాయలపై న్యములు మధుర చేరుటకింకను గొంతకాలము పట్టునుగదా! మన మంతగా భయపడవలసిన యవసర మే మున్నది?”

“ఏమో! మీ రేమన్నను సరే! కాని పిల్లకింత కంగా
రుగా వివాహము చేయుట యనిన నా కేదో భయముగా
నున్నది!”

వేంకటాంబకుఁ జెప్పవ్వనాయకునికిఁ బిల్ల నిచ్చుట
యిష్టములేదు! కాని యేమిలాభము! ఇప్పుడు విశ్వనాథనాయ
కుని పేరెత్తినచో రామభద్రనాయకుఁడు మండిపడునని యా
మెకు భయము! ఈ చెప్పవ్వ కిచ్చి వివాహము చేయుటవలన,
గూఁతురు సుఖపడదనికూడ నామెకుఁ దెలియును! అందుచేత
నేమి చేయుటకును బాలుబోక, ప్రస్తుత మీవివాహ మాపు
టకై యీవిధముగ మాట్లాడినది! రామభద్రనాయకునికిఁ దన
కును, భార్యకును మధ్య నొక కలహముయ్యూమారుతము వీచు
నేమోయను భయము కలిగెను! కావున నాతఁడు లోలోపలి
నుండి, పొంగి పొరలి వచ్చుచున్న క్రోధ మంతయు బలవంతముగ
నడఁచిపెట్టి ప్రశాంతస్వరమున నిట్లనియెను.

“ఏమియు భయము లేదు! అనవసరముగఁ గంగారుపడి
మనస్సు పాడుచేసికొనకుము.”

వేంకటాంబ కింక నీవివాహ మాపుట కు పాయమేమియుఁ
దోఁచలేదు. కావున నామె “ఏమయినను సరే! నాకీ పరదేశ
ములోఁ బిల్లకు వివాహము చేయుట యిష్టము లేదు!” అని
యెను. రామభద్రనాయకునికి దీనితో నొడలు మండినది!
ఆతఁడు మనస్సులో, మనవా రందఱును నిచ్చటనే యున్నప్పు
డిది పరదేశ మెట్లయినది! అనుకొనెను. కాని పైకిమాత్ర

మొకింత తీవ్రస్వరముతో “నీకేమైన మతి పోవుచున్నదా?” అనెను.

“అఁ! మీరు చేయుపనులకు మతి పోక యే మగును? ఏమైననుసరే! మీనాంబిక కిష్టము వివాహము చేయుట నా కిష్టము లేదు!!”

రామభద్రనాయకుఁ డిఁకఁ గ్రోఁగోద్యేగ మడచుకొన లేకపోయెను. ఆతఁడు భోజనముచేయుట యాపి “ఇందు నీ యిష్టానిష్టములతో బని యేమి యున్నది! అంతయు నింతకుఁ పూర్వమే యేర్పాఱైపోయినది. కేపు దశమి గురువారమే కుభముహూర్తము! ఆనాఁడు వివాహము జరిగితీరును!” అని యెను. దానిపై వేంకటాంబ కుమకుఁబోతుదన మెక్కువయ్యెను. ఆమె బుడిబుడి దీర్ఘములతో నేచ్ఛుచు “అట్లయినచో నేనును నాపిల్లయును గట్ట కట్టుకొని యొక్కసారిగ నైగైలో నుఱికెనము!” అనియెను. రామభద్రనాయకుఁ డామాటలపైఁ దినుచుఁ దినుచున్న యన్న మిటు నటుఁ జిమ్మినైచి “అదికూడ వెందులకు? నీవుపోయి నైగైలోఁ బడి చావుము! దానితో శని యంతయు నొక్కమాటుగ విఱుగడ యైపోవును!” అని యఱచుచుఁ దొంపరగఁ జేతులు కడుగుకొని మేడపైకి నెడలి పోయెను. శ్రోవలో భోజనశాలగుమ్మముదగ్గఱ నాతనికి వెక్కి వెక్కి యేచ్ఛుచు నిలువఁబడిన మీనాంబిక కనఁబడెను. అక్కడ నిలువఁబడి యాతఁ డామెపై పొక్కక్షణము చూచెను!

అంతే! వేంకటాంబకూడ భోజనశాలలోఁ గూలబడి కొంత
సేపటివఱకును నేడ్చి, తుద కచ్చటనే నిద్రించినది!

౧౯

విశ్వనాథనాయకుఁడు శరవేగముతో మధురాతంజా
పురములపైకి దండెత్తివచ్చెను. అతనిసైన్యప్రవాహము చూచి
నవారెవరును, నీసైన్యమింత యుండునని యంచనా వేయ
లేక పోయిరి. కొందఱిది పూర్వము నాగమనాయకుఁడు
మధురపైకిఁ దీసికొనివచ్చిన సైన్యముకంటె మిగులఁ బెద్దదనిరి.
మఱికొందఱిది యిరువదివేలకంటె నెక్కువ యుండదని
వాదించిరి. ఏది యెటులున్నను మధురపౌరులు మరల నేదో
మహాప్రళయము, మూఁడ నున్నదని భయపడిరి. క్రమముగ
విశ్వనాథునిసైన్య మొకమహాప్రళయమువలె వచ్చి మధురా
పురసమీపమున విడిసెను.

నాగమనాయకుఁడు కొంతకాలమునకుఁ బూర్వమే
రాయలతో యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొనెను. కావునఁ
దన యావచ్చక్తియు వినియోగించి, మధురాతంజాపురముల
రక్షణకుఁ దగిన కట్టుదిట్టములన్నియుఁ గావించుచునేయుండెను.
మొదట నాతఁడు తనకుమారునిగూడఁ దనతోఁ గలుపుకొన

వలయునని నిశ్చయించెను. కాని విశ్వనాథనాయకుడు, రామ భద్రనాయకుని కుటుంబముతోడను, దనభార్యతోడను గలిసి మధుర రాకపోవుటచే నిక నాప్రయత్నము సాగదని నిరుత్సాహపడి యూరకుండెను. తరువాత నాతడు ప్రత్యేకముగ విశ్వనాథుని కొక లేఖ వ్రాసి పంపించవలయునని యనుకొనెను. కాని రామభద్రనాయకుడు దానివలన నేమియుఁ బ్రయోజనముండదనియు, విశ్వనాథుని రాజభక్తి యకుంతితమనియుఁ జెప్పి యాతని నాప్రయత్నమునుండి విరమింపఁజేసెను. నాగమ నాయకునికిఁగూడ విశ్వనాథుని హృదయము కరతలామలకమే! అదియుఁగాక, సార్వభౌముడు విశ్వనాథుని జిన్నతనము నుండియుఁ దనకుమారునివలె లాలించి, సామ్రాజ్య దండ నాయకులలో నొక ప్రధానదండనాయకునిగ నొనరించినాడు. రామభద్రనాయకుడు చెప్పినటు లట్టివాడు తమపక్షమునకుఁ దిరుగుట మిగులఁ గష్టమే! అందుచేత వా రిరువురును విశ్వనాథుని విషయమున నేమియుఁ జేయకుండ మాట్లాడ కూర కుండుటయే మంచిదని యూహించిరి.

కాని, నాగమనాయకుడుగాని, రామభద్రనాయకుడుగాని విశ్వనాథనాయకుడు తమపై దండెత్తి వచ్చునన్న విషయముఁ హించలేకపోయిరి. అసలు తమశత్రుత్వమువలన విశ్వనాథునియధికారమున కేమైన భంగము కలిగినఁ గలుగవచ్చునని యనుకొనిరి. రాయలు విశ్వనాథుని విడిచి మఱి యేదండ నాయకునైనఁ దమపైకిఁ బంపునని నిశ్చయించిరి. రామభద్ర

నాయకుఁడు విశ్వనాథుఁడు వచ్చుచుండుట విని యిది తప్పక
మహామంత్రి యెత్తిన యొక బ్రహ్మాండమగు నెత్తె యుండు
నని యనుమానపడెను. దీనివలన రాయలపక్షమున కఖండ
మగు నైతికబలము గలిగినది! లోకదృష్టిలోఁ దా మందఱును
స్వామిద్రోహులను నపప్రథ యేర్పడినది! రాయలును! మహా
మంత్రియు నెంత యుక్తిపరులు! మొదట నాగమనాయకుఁడీ
వార్త విన్నప్పు డొక శిలాస్తంభమువలె నట్లే నిలఁబడి
పోయెను. కాని, తరువాతఁ దనయావచ్చక్తియు వినియోగించి
రాయల సైన్య మోడించి, మహామంత్రికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము
చేయవలెనని నిశ్చయించెను.

అయినను నాగమనాయకునికి విశ్వనాథనాయకుని దమ
వైపు త్రిప్పుకొనవచ్చు నన్నవిషయమున నింకను నాశ నశించి
పోలేదు. కావున నాతఁడు విశ్వేశ్వరసోమయాజి నొకసారి
విశ్వనాథనాయకుసకడకుఁ బంపించెను. విశ్వేశ్వరసోమయాజి
నాగమనాయకునికిఁ జిరపరిచితుఁడు. అస లాతఁడు దక్షిణ
యాత్రలకై బయలుదేలుచుండ నాగమనాయకుఁ డాతని
దనతోఁ దీసికొనిపోయెను. నాగమనాయకునితోఁ గలిసి త్రోవయా
ణముఁ జేసినచో సుఖముగ మధుర చేరవచ్చునను సన్నిప్తాయ
ముతో నాతఁ డందుల కంగీకరించెను. కాని యిప్పు డాతని
కీ యుద్ధవ్యవహారములలోఁ గలుగఁ జేసికొననని వచ్చెను.
మొదట నాతఁ డిందుల కంగీకరింపలేదుగాని, నాగమనాయకుని
బలవంతమువలన “సలే” యని యంగీకరించెను.

నాగమనాయకుని రాయబారిమునకుఁ బూర్వమే విద్యా
సగర్వసైన్యములు యుద్ధ మారంభించెను. అయినను నాగమ
నాయకుఁడు నిరాశఁజెందక విశ్వేశ్వరసోమయాజిని దన రాయ
బారిము కుమారుని కందఁ జేయవలసినదని ప్రార్థించెను!

అప్పుడే బాముప్రొద్దెక్కినది. ఆషాఢమాసపుటెరడ
శరీరము చిటచిట లాడించుచుండెను! నాగమనాయకుఁడు తన
ప్రాసాదోపరిభాగమునుండి దూరయుద్ధరంగమున జరుగు విష
యము లన్నియు గమనించుచుఁ బ్రతిక్షణమును విశ్వేశ్వర
సోమయాజిరాక్షి కై యెదురు చూచుచుండెను. యుద్ధ మింకను
ప్రారంభదశలోనే యున్నది. అప్పు డప్పుడు చెవులు గింగురు
మనునట్లు భయంకరములగు శతఘ్నినినాదములు వినిపించు
చుండెను. రామభద్రనాయకుఁడును, జెవ్వప్పనాయకుఁడును
సేనానాయకులై సైన్యములు నడపించుచుండిరి. నాగమనాయ
కుఁడు తదేకధ్యాసముతో నాశతఘ్నిధ్వనులు వచ్చుచున్న
ప్రేవునకుఁ జూచుచుండెను.

ఇంతలో విశ్వేశ్వరసోమయాజి వెనుకప్రక్కనుండి
లోనఁ బ్రవేశించెను. బ్రహ్మతేజ మొలుకుచున్న యాతని
ముఖము గ్రీష్మతాపముచే వడఁ గొట్టినట్లుండెను. నాగమ
నాయకుఁ , కాతనిని జూడగనే సవినయముగ వంగి నమస్క
రించి తనప్రక్క నున్న సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁ జేసెను.
విశ్వేశ్వరసోమయాజిముఖము చూడగనే నాగమనాయకుఁడు
నిరుత్సాహపడెను. విశ్వేశ్వరసోమయాజి చేతిబొటనవ్రేలితో

నుదుటిపై జారు స్వేదబిందువులు తుడుచుకొనుచు “ఏమున్నది! అంతయు ననుకొన్నట్లయినది!” అనెను.

“ఆతఁ డంగీకరించ లేదా?”

“లేదు! ముందు మీరు పాండునిరాజ్యము పాండుని కిచ్చుపర్యంతమును మరియేవిషయమును బ్రస్తావించుటకుఁ గూడ వలను పడ దన్నాఁడు!”

“ఇక యుద్ధము తప్పదన్న మాట!”

“ఆహా! నిస్సంశయముగ!”

అయిదాఱు నిమిషములవఱకును నాగమనాయకుఁ డేమియు మాట లాడ లేకపోయెను. చిన్నప్పటినుండియుఁ బెంచి పెద్దవానిని జేసి ప్రాణప్రదముగఁ జూచుకొనుచున్న కుమారుఁడే యాతని కిప్పుడొక ప్రబలశత్రు వైనాఁడు! ఆతఁ డట్లూరకుండి తీవ్రవేదనాసూచకములగు కనులతో విశ్వేశ్వరనామయాజినైపు చూచి యిట్లనెను.

“సుపుత్రుఁడు కలుగవలెనని శ్రీవిశ్వనాథుని కనేక కానుకలు సమర్పించితిని! కాశహస్తీశ్వరుని కొక సుందర గోపురము నిర్మించితిని. ఇన్ని చేసినను నాకీవిధముగఁ బితృ విరోధియగు పుత్రుఁడు కలుగుటకుఁ కారణ మేమి?”

అది విని విశ్వేశ్వరనామయాజి నాగమనాయకు నా పాదమస్తకమును బరీక్షించి తీవ్రస్వరమున నిట్లు సమాధానము చెప్పెను.

“మీ రిచ్చు కానుకలును, నిర్మించు గోపురములును
 పరమేశ్వరుని దృష్టిలోఁ గేవలమును దృణముకంటఁగూడ నధ
 మాధమములని తెలిసికొనుఁడు! మీరు సుపుత్రుని కొలుకు
 దేవాదిదేవుని బ్రాహ్మించితి మన్నాఁడు! పరమేశ్వరునికి మీ
 మీఁద సమపూర్ణముగ ననుగ్రహము గలిగెనది! సందేహము
 లేదు! ఆతఁడు మన మడిగిన వరములతోఁబాటు మన మను
 కొనని ముఖముకూడఁ బ్రసాదించుచుండును! అని మన
 యజ్ఞానదృష్టిలో ముఖమువలెఁ గనఁబడుచుండును. అంతే!
 అంతమాత్రముచే దైవమును నిందించుట కేవలమును బామ
 రత్వము! నేనెప్పుడును మీ రిట్లు మాట్లాడుదురని యనుకొన
 లేదు!...

సరే! దాని కేమి యటుండనిండు! మీ రందఱును
 నాకు బంధుతుల్యులగుటచే నీబంధువిరోధము మాన్పవల
 యునని యీరాయబారమున కంగీకరించితిని. ఇంతకును దైవ
 సంకల్ప ప్రకారము నడచునుగాని మనుష్యయత్నములో నే
 మున్నది! ఇంతమాత్రముచే నిరుత్సాహపడి సార్వభౌమునితో
 విరోధము తెచ్చిపెట్టుకొనకుఁడు! ఇంకను వ్యవహారముపూర్తిగ
 మించిపోలేదు. మఱి నా కిక్కడఁ గాలక్షేపము చేయుటకు
 వీలులేదు! నేనీ వేళ మధ్యాహ్నమే రామేశ్వరయాత్రకుఁబోవు
 చున్నాను. మఱి నాకు సెలవు దయచేయుఁడు!”

అని చెప్పి, యాబ్రాహ్మణుఁడు చటాలున లేచెను.
 నాగమనాయకుఁ డాతనిని ద్వారమువఱకును సాగనఁపి నెను

కకు మరలెను! ఆతఁ డాబ్రహ్మణున కేమేమియో సమాధా
నము చెప్పవలయు ననుకొనెనుగాని చివరి కేమియుఁ జెప్పలేక
పోయెను. “సోమయాజి యెంత తీవ్రముగ మాటలాడినాఁడు!
కేవలమును దృఢముకంటెఁగూడ నధమాధములు!” అని పలి
కిన యాతనిముఖ మింకను నాతనియెదుట మాట్లాడుచున్నట్లే
యుండెను! నాగమనాయకుఁ డొకసారి కనులు మూసికొని
యొక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. మరుక్షణములో మేడ
మెట్లు దిగి తొండర తొండరగఁ గ్రిందికి వెడలిపోయెను.

౨౦

రాయలసైన్యమునకును, నాగమనాయకునిసైన్యమున
కును ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండెను. అప్పుడే యుద్ధముప్రారం
భమై యయిదురోజు లయినది. నాగమనాయకుని పక్షమునఁ
చెవ్వప్పతప్ప మిగిలినవా రిరువురును మిగుల నాఱితేరినవారు.
నాగమనాయకుఁడు స్వయముగ సేనాధిపత్యము వహించి బల
ములు నడుపుచుండెను. రాయలసైన్యము లపారములు; నాగ
మనాయకునిసైన్యములు పరిమితములు. రాయలబలము లెంత
కాలమైనను బోరఁగలవు! నాగమనాయకుని కంతటి యంగ

బలముగాని, యర్థబలముగాని, లేదు. అయినను యుద్ధగతి చూచినవా రందఱును నాగమనాయకునికే జయము గలుగునని నమ్ముచుండిరి. ఇదియంతయుఁ జూచి విశ్వనాథుఁడు మొదటఁ గొంచె మధైర్యపడెను. కాని తనసైన్యము లన్నింటిని బ్రోత్సాహపఱచి యుద్ధములోనికుఱికెను. సేనల కన్నింటికిని “నాగమనాయకుని సజీవముగ బంధించిన వారికిఁబది వేల సువర్ణసుదర్శనములు బహుమతి యాయఁబడుచని” చాటిం చెను. ఈసంగతి తెలిసి నాగమనాయకుఁడు మరింత మండిపడి ప్రాణములఁగూడ లక్ష్యపెట్టకుండ భోరాడసాగెను. నాగమ నాయకుఁ డొక యేనుఁగుపై నెక్కి యంబారీ నిండ సువర్ణసుద ర్శనములు పోసికొని యవసరమైనచోటులనెల్ల నాణెములు సైనికులకు వోసిళ్ళకొలదిగ బహూకరించుచు ‘హరహరా! మహా దేవా! యవి యటచుచు సైన్యములను బ్రోత్సహించు చుండెను.

క్రమముగ సాయంకాలము కావచ్చుచుండెను. నాగ మనాయకుఁడు తనపార్శ్వముల నున్నసైనికులను బ్రోత్సహించుచు వెనుకముందులు చూడకుండ శత్రుసైన్యములోనికిం జొరఁబాఱెను. ఇది చూచి విశ్వనాథునిపక్షమువా రందఱును నాతనిని బట్టవలయు ననుమహోత్సాహముతో సముద్రతరం గములవలె వచ్చిపడసాగిరి. ఈనమయమున విశ్వనాథుని సైని కులలో నొకఁడు నాగమనాయకుని యేనుఁగును గుఱిచూచి యొకఁడుపాకి కాలెను. అదిసరిగఁ బోయి యాయేనుఁగుచెంప

కుండగిలెను. దానితో నది కంఠానుపడి యదేపనిగ ముందు నకుఁ బరువెత్తసాగెను. అందువలన నాగమనాయకుఁ డొక్కఁ డును శత్రుసైన్యముధ్యమునఁ బోరాడవలసివచ్చెను. అతనిని గాపాడుటకై మధుర్వసైనికు లతిష్ఠిరితముగ వెనుకనుండి వచ్చు చుండిరి. నాగమనాయకుని మావటివాఁ డెంత ప్రయత్నించినను నాయేనుఁగు మఱిదారిని బడలేదు. ఈసమయమున మఱి యొక్కఁడు నాగమనాయకుని మావటివానిని నేలఁ గూల్చెను. నాగమనాయకుఁ డిఁక చేయుచది లేక నేలపై కుక్కిరి ప్రాణము లకు వెగించి పోరాడసాగెను. వృద్ధుడైనను నాతనియెదుట నిలచి యెవరును బోరాడ లేకుండిరి. అయినను నాతనిశరీరమున కప్పుడప్పుడు చిన్నచిన్న గాయములు తగులుచునే యుండెను.

ఈవిధముగఁ గొంతసేపు పోరాడునరికి నాగమనాయ కుఁడు బాగుగ నలసిపోయెను. అయినను వెనుకనుండి తనబల ములు వచ్చి తన్ను రక్షించునను నాశమాత్రమాతనికిఁ బోలేదు. కొంచెము కనుచీకఁటి పడెను. ఇంతలో బలమైనయొకకృపాణా ఘాత మాతని వీపునకుఁ దగిలెను. నాగమనాయకుఁడు తటా లున వెనుకకుఁ దిరిగి చూచెను! అతఁడు తనసేనలోనివాడే. చాలకాలమునుండి యాతఁ డాతనిని జూచుచునే యుండెను. పది పదానేనుగురు సైనికులుతనసేననుండి తన్నుఁ గలిసికొన్నారనియు, వీరిసహాయముతో మరల తన సైన్యములను గలిసికొన వచ్చుననియు ననుకొనుచున్నయాతని కీకృపాణాఘాతముతోఁ

దలపై బిడుగు పడినట్లయ్యెను. ఆతనిమనస్సులో “నాసేన లోనివాఁ డెవఁడైనఁ బదివేల సుదర్శనముల కాశించి స్వామి ద్రోహము చేసినాడా?” యనుభావముదయించినది. ఆపిమ్మట నాతఁడు “నాపాపమునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది!” అని యనుకొనెను.

అంతే! ఆపై నాతని కింక శరీరముపై స్మృతి తప్పి పోయెను. మధ్యమధ్య స్మృతి వచ్చినపుడు భయంకరములగు గజఘోరకారములును, గాయపడిన సైనికులకోదనధ్వనులును వినవచ్చుచుండెను. ఆతనినృప్తి కంతయు నేదో ఖాగఁ గ్రమ్మి నట్లయిపోయెను. కొంతసేపటికాతనికిఁ జాలదాహము వేసినది. ఎవరో యొక చిన్న స్వర్ణపాత్రతో నాతనికి మంచితీర్థమందిచ్చి నాడు. ఆపాత్రఁ దీసికొనఁబోవుసరి కాతనికి వీపుపైఁ గత్తివేసి నట్లుకళుక్కు మన్నది. అతఁ డెట్లెట్ల దాహము తీసికొని నలువైపులును ఒరికించెను. అది యొక రాజభవనము! చుట్టును ఒరిచారకు లతిజాగ్రూకతతోఁ దన్నుఁ గాపాడుచున్నారు. తనకు వీపుపై నొక బలమైన గాయము తగిలినది. ఆచుట్టు నున్న పరికరములు చూచునరికది యంతయు నాతని కొక స్వప్నమువలెఁ గానిషించెను. అతఁ డొక యరగడియసేపటి వఱకు నట్లే యాపరిసరవస్తువులను బరిశీలించెను. అది తన భవనము కాదు. ఇందేమియు సందేహములేదు. అయిన నిది యెవరిభవనము? తా నిచ్చటికిఁ వచ్చుటకుఁ గారణ మేమి

తనసైన్య మంగము నేమొనచి? రామభద్రచెవ్వ ప్పనాయకు లేమొనారు?

అతఁ డింక నాగలేక ప్రక్కనున్న పరిచారకుని దగ్గరగ రమ్మని సంజ్ఞచేసి, నూతిలోనుండి పైకి వచ్చుచున్నటులున్న షీణస్వరముతో ‘ఇది యెవరి భవనము!’ అని ప్రశ్నించెను. అంత నాపరిచారకుఁ డతివినయముగ నమస్కరించి ‘దశవాయి శ్రీ విశ్వనాథనాయనింగారి భవనము.’ అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

“ఎవరిది? విశ్వనాథనాయకునింగారిదా?”

“అవును! మహాప్రభూ!”

“నేను యుద్ధములోఁ బట్టువడి పోయితివా?”

“చిత్తము మహాప్రభూ!”

ఆపిమ్మట నాతఁ డింక మాటలాడలేకపోయెను! చివరికిఁ గనులు తెరిచియుంచుటకుఁగూడ నాతనికి శక్తి లేనట్లు కనఁ బడెను. మెల్లగ నాతనికన్నులు మూతపడెను. అమూతపడిన కనుఁగొలుకులచుండి యయిదాఱుకన్నీటి బిందువు లవిరళధారగా నేల రాలెను.

శ్రీ దేవన సంవాదము

తేలదొంగలు. (కష్టజిహ్వా.)

నాగమనాయకుఁడు దొరకిపోఁగనే పాండ్వసైన్యమునఁ బెద్ద యల్లకల్లోలము బయలుదేరెను. అంతవఱకును నతిధైర్యముగ సైన్యములు నడపుచున్న రామభద్రచెవ్వుప్పనాయకులకుఁగూడ నింకఁ గాలుసేతు లాడలేదు క్రమముగాఁ బాండ్వ సైన్యముల నన్నిటని గ్రోడీకరించి నడపించుట మిగులఁ గష్టమైపోయెను. ఆపిమ్మట నానాటికి యుద్ధము ముగిసెను. మఱునాఁ డిఁక విశ్వనాథనాయకునికి యుద్ధము చేయవలసిన యవసరమే కనఁబడలేదు. యుద్ధరంగమున నాతని కెవరును గనఁబడలేదు. అతఁడు నిరాఘాటముగఁ బోయి మధురకోటలోఁ బ్రవేశించి మధురరాజ్యము స్వాధీనము చేసికొనెను. మొదట నాతనికిఁ దండ్రు పట్టువడినందులకును, సులభముగఁ గోట స్వాధీనమయినందులకును జాల సంతోషము కలిగినది.

కాని యాపిమ్మటఁ దెలిసినవార్తలవలన నాతని సంతోషమంతయు నొక్కసారిగ సన్నగిలి పోయినది. మొట్టమొదట నాతనికి యుద్ధములోఁ బాండ్వునికి బలమైన గాయములు తగిలెనని తెలిసెను. ఆపిమ్మట రామభద్ర చెవ్వుప్పనాయకు లిరువురును హతశేషులగు సైనికులను దీసికొని తంజావూరము పాటిపోయిరని తెలిసినది. ఈయుద్ధము సమాప్తమైపోయినదని యనుకొనునంతలో మరల నిది యొకటి.

పాండ్వునివార్త తెలియగనే వెంటనే యాతఁడుపాండ్వుని భవనమున కేగి, యాతనిని దర్శించెను. అతఁడొక హంస

తూలికాతల్పముపై వెల్లకిలఁ బడుండి యుండెను. పరిచారక
లొక రిద్దఱు నిశ్శబ్దముగ నడచుచు నాతనికిఁ బరిచర్య లొన
రించుచుండిరి. పాండ్యనిముఖము బొగుగ శుష్కించిపోయెను.
శయ్యకంటుకొనిపోయిన యాతనిశరమునండి దుర్బలాతిదుర్బ
లములగు నుచ్చాస్యనిశ్వాసములు బయలు వెడలుచుండెను.
విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిశయ్యవగ్గఱ కేగి యొకటి రెండు
నిమిషములవఱకును నాతనిముఖము పరీక్షించెను. ఇంతలో
రాజనైద్యుఁడు లోపలికి వచ్చి సవినయముగ నాతనికి నమస్క
రించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడును నాతఁడును మెల్లగ నింకొక
గదిలోనికిఁ బోయిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లగ నిట్లు
ప్రశ్నించెను.

“ఎట్లున్నది?”

“ఇప్పటికిఁ గొంచె మాశ కనబడుచున్నది ప్రభూ!”

“ప్రాణాపాయము లేదుగదా!”

“ఇంకను సంతృప్త్యైర్యముగఁ చెప్పుటకు వీలు లేదు”

“ప్రస్తుత మెట్లున్నది?”

“అదే! ప్రస్తుతస్థితినిబట్టియే కొంచె మాశ కలుగు
చున్నది”

“సరే! అచ్చటి మాబానియ్యగారి కెట్లున్నది?”

“వారి కేమి? వారి కింక భయము లేదు ప్రభూ!”

“నీరస మెట్లున్నది?”

“నీరసముగూడ బొగుగఁ దగ్గిపోయినది. కట్టి పట్టుకొని
కొంచె మటు నిటుఁ దిరుగఁ గలుగుచున్నాను.”

“నేను వారిదర్శనము చేయవచ్చు నన్ను చూట!”

“ఆ ! నిరభ్యంతరముగ! ఈవేళ భోజన మయిన తరువాతఁ గొంచెము చల్లబాటువేళ వెళ్ళిదర్శనము చేయుఁడు.”

“సరే!”

విశ్వనాథుఁ డచ్చటనుండి స్వభవనమునకు వెడలిపోయెను. భోజనానంతరము తాంబూలము వేసికొని, యాతఁ డొకహంసతూలికాతల్పముపై విశ్రమించెను. ఆతఁ డనుకొనిన దానికంటెఁ జాలతేలికగనే మధుర జయించినాఁడు. కాని యేమిలాభము? పాపము! పాండుఁడు ప్రాణాపాయస్థితిలో నున్నాఁడు. తండ్రితో విరోధము. రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులు తంజావూరుఁ గోటలోనికిఁ బోయి తల దాచుకొనిరి. మీనాంబిక యేమైనది? బహుశః ఆమెకూడఁ తంజావూరుము ననే యుండియుండును. ఆతఁడు తండ్రిపట్టుకడఁగనే రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులుగూడ లొంగిపోవుదురనియుఁ దా నెట్లులైన నొకసారి మీనాంబికను దర్శించు భాగ్యము గలుగుననియు, నువ్విఞ్చురుచుండెను. కాని యనుకొన్నదంతయుఁ దలక్రిందులై పోయినది.

రామభద్రచెవ్వప్పనాయకు లిట్లు పాటిపోవుటలోఁ గారణ మేమి? ఇంకను ద న్నెదిరింపఁగల మనియేనా వారి యాశ! ఎంత గుండెనిబ్బరము! ఇన్నాళ్ళనుండి మువ్వరును గలిసి మధురలో నింతింత ప్రయత్నములు చేసి తన్ను జయింప లేనప్పు డింక వీ రిద్దఱును దంజావూరునుండి యుద్ధము చేయఁ

గలరా? అంతకంటె వెట్టివని మజ్జియ్యోమైన గలదా? ఒహుశః
వారు త న్నెదిరించవలయునని పాటిపోయియుండరు. నీటిలో
మునుగువాడు గడ్డిపొక వేలికిఁదగిలినచోఁ దటాలున దానిని
బట్టుకొనును! వారు తంజాపురము పాటిపోవుటకూడ నట్టిదే!
వా రట్లు పాటిపోకుండ మధురలో లొంగిపోయిన నెంత
బాగుండెడిది! సార్వభౌమునితో విన్నవించి వారి నెట్లయిన
రక్షించుటకు వీలుకలిగియుండునే! ఇప్పు డాయవకాశ మేమియు
గన్పింపదు!

ఇంతలో ద్వారపాలకుడు లోని కరుదెంచి “రాజ
వైద్యునికడనుండి వచ్చిన వార్తాహారుఁ డొకఁడు సత్వరముగఁ
దమదర్శన మపేక్షించుచున్నాఁ” డని చెప్పెను. విశ్వనాథ
నాయకుఁ డామాట విని పైనుత్తరీయమైన వేసికొనకుండ
వచ్చి చావడిలో నిలుచుండెను. ఆతని జూడఁగనే యావార్తా
హారుఁడు సవినయముగ నమస్కరించి “మహాప్రభూ! శ్రీచంద్ర
శేఖరపాండులకు మరల వ్యాధి తిరుగఁ బెట్టినదట! వారు
జీవించు నాశ యేమియు లేనట! తమరిని సత్వరముగ దయ
చేయమని ప్రార్థించుచున్నారు ” అని చెప్పెను. విశ్వనాథ
నాయకుఁ డొక యుత్తరీయము పైన వేసికొని సత్వరముగఁ
బాండునిదగ్గఱ కేగెను. పాండుఁ డాతనిఁ జూచి, యెట్లాట్లో
కష్టపడి రెండుహస్తములు నెత్తి నమస్కారముచేసెను. విశ్వనా
థుఁడు “వలదు! వలదు! మీరాయాసపడకుఁడు!” అని యనుచు
నాతనిసరసను గూర్చుండెను. చంద్రశేఖరపాండుఁ డతికష్ట

ముపై నాతనివై పొకసారి తేటి పాటజూచి చేతులతో సంజ్ఞ చేయుచు నత్యంతహీనస్వరముతో “నేను వెడలిపోవుచున్నాను మీయుణము తీర్చుకొనజాలను! నా రాజ్యము! మీది. మీరే దీనిని ఒరిపాలింపవలయును.” అని చెప్పి కనులు మూసెను. మరల నొకనిమిష మున్నతరువాత కొంచెము కనులు తెరిచి యేదో మాట్లాడబోయెను. కాని వెంటనే యాతనికి మరల స్పృహ తప్పిపోయెను. ఒకటి రెండు నిమిషముల తరువాత నాతని ముఖమునుండి పెద్దనిట్టూర్పు వచ్చెను. దానితో నాతనిప్రాణములు పోయెను. విశ్వనాథనాయకుని కాతనిమృత్యువు చూచుసరికిఁ గనుదోయినుండి సంతతధారగా బాష్పబిందువులు ప్రవహించెను! ఆతనిముఖమునుండి “పాప మీరాజ్యమున కెంత పరితపించినాఁడు! చివరికి వచ్చుసరికి దైవ మీతని ననుభవించనీయకుండఁ జేసినాఁడు! నుదుటివ్రాత యెవ్వరు తప్పింపఁ గలరు!” అనుమాటలు వెలువడెను.

విశ్వనాథనాయకుఁ డాతని యుత్తరక్రియ లన్నిటికిని దగిన యేర్పాటులు చేయించి, తాను స్వయముగ దగ్గఱనుండి యాతని కార్థదై హికక్రియలు జరిపించెను. ఆతరువాత వెంటనే సార్వభౌమునికి జరిగిన సంగతులన్నియు నివేదించుచు నొక కమ్మవ్రాసి యది సార్వభౌముల కతిత్వరితముగ నందునేర్పాటుఁ గావించెను. ఆనాఁడికి నాతఁడు తండ్రిని జూచుటకుఁ బోలేక పోయెను. పాండ్యనిమృతివలన నాతనిమనస్సంతయు వికల్పమై

పోయెను. మానవజీవితపు షణ్ణభంగురత్వ మొక్కసారిగ నాతని కనులకు మిఱుమిట్లు గొల్పెను! ఎంతలోఁ బాండ్వని కెంత విపత్తు సంభవించినది!

మఱునాఁ డాతఁడు పెందలకడ లేచి తండ్రిని జూచుటకుఁ బోయెను. ఆతఁడు తండ్రి నివసించుటకు రాజభవనము లలో నొక పెద్దభవనము ప్రత్యేకించెను. గతదివసమున జనకుని జూడలేకపోయినందుల కాతఁడు చాలఁ గిచకిచ పడెను. విశ్వ నాథనాయకుఁడు లోపలికి బోవుటకు ముందుగ గవాక్షముల గుండఁ దండ్రి నొకసారి పరీక్షించెను.

నాగమనాయకునిముఖమునఁ గత్తివాటువేసినను నెత్తురు లే నట్లుండెను. రోగగ్రస్తుఁ డగుటవలన నీమధ్య నాతని కొక చిన్నగడ్డము పెరిగెను. ఆతఁడు చేతికట్టినహాయము లేకుండగనే మెల్లమెల్లగ నటునిటుఁ బచారు చేయుచుండెను. ఆతని గది స్వారమున కిరువైపులను నిరువురు సైనికులు నిలుచుండి, యతి జాగరూకతతో, విచ్ఛుకత్తులతోఁ గాపలా కాయుచుండిరి. నాగమనాయకుఁ డుత్తరదక్షిణ దిశలవైపు తిరుగుచు మెల్ల మెల్లగఁ బచారుచేయుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు పశ్చిమ ముఖముగ లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆతఁడు లోనఁబ్రవేశించు నప్పటికి, నాగమనాయకుఁ డేదో తీవ్రముగ నాలోచించు చుండెను. విశ్వనాథుని పదధ్వని వినునది కాతఁడులికిపడి 'ఎవరు వారు?' అని ప్రశ్నించెను.

‘నేను విశ్వనాథనాయకుఁడను!’

ఆమాట విని నాగమనాయకుడు తటాలున నిలువఁ బడిపోయెను! ఆతనిహృదయరక్త మంతయు నొకసారిగఁ గను బొమలవలకును బొంగెను! ఆతఁడు విశ్వనాథునివై పొకక్షణ కాలము తీవ్రముగఁ జూచి ‘ఛీ! నీవుపితృద్రోహివి! నీతో నా కేమియుఁ బనిలేదు! నాయెదుటినుండి లేచిపో!’ అని గర్జించెను. విశ్వనాథుడు కొంచెమించుమించుగ నిట్లే జరుగునని యూహించెను. కావున నిర్భయముగ నిలువఁబడి యిట్లు పలికెను.

‘నేను పితృద్రోహిని గాను!’

‘మఱి యీవిరోధ మంతయు నెవరితో?’

‘మీయధర్మముతో.’

‘నాదా? అధర్మము?’

‘ఆ! నిస్సంశయముగ!’

ఆమాటతో నాగమనాయకునిశరీర మంతయుఁ గ్రోధ ముతో గజగజ వణఁగిపోయెను. అక్రోధబలమువలన నాతని శరీరమున కపరిమితమగు బలము వచ్చెను. వెంటనే యాతఁడు బెబ్బులివలె లంఘించి, యొక ద్వారపాలకునిచేతిలోని విచ్చు కత్తి లాగికొని విశ్వనాథనాయకునిమీఁది కుఱుకఁబోయెను. అంతలో నారెండవ ద్వారపాలకుడు వెనుకనుండి వచ్చి తటాలున నాతని దక్షిణహస్తము గట్టిగఁ బట్టుకొనెను. నాగమనాయకుఁ డాతని నొక్కొక్కయూపుతో నిటునటు గుంజివేయుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుడు దీని కేమియుఁ జలింపలేదు! ఒకక్షణ మాత్రమే నాగమనాయకుని యాధ్యత్యము చూచి,

యాతనితోఁ బెరఁగుచున్న భటునితో “ఆఖిడ్గము వదలివేయుము!” అని పలికెను. వెంటనే వాఁ డాఖిడ్గము నాగమనాయకునిచేతిలో వదలివేసి, దూరముగఁ బోయి నిలుచుండెను! విశ్వనాథుఁడు వెంటనే తనయంగీ విప్పి, నాగమనాయకుని కెదురుగఁ దనవక్షస్థల ముంచి ‘అంతగ నాయాసపడుట యెందులకు? ఇదుగో! పొడుపుఁడు’ అని నిశ్చలముగ నిలువఁబడెను! దానితో నాగమనాయకుఁడు నిలువున నీరైపోయెను. ఆశనిచేతిలోనిఖిడ్గ మప్రయత్నముగ నేలఁ బడిపోయెను. దుర్బలుఁడగు నాగమనాయకుని కీశ్రబలభానసంఘాతము వలనఁ దాత్కాలికముగ మూర్ఛ వచ్చెను. ఆయుర్జ్వరక్షణమున నాతఁడు తటాలున నేలపైఁ బడిపోయెను! విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనికిఁ సత్వరముగ శీతలోపచారములు చేయించెను. ఆపిమ్మట నాగమనాయకునికి మరలఁ దెలివివచ్చు సూచనలు కనఁబడెను. రాజనైద్యుఁడు విశ్వనాథనాయకుఁ డప్పు డచ్చట నుండుట మంచిదికాదని చెప్పుటవలన వెంటనే యాతఁ డచోటనుండి వెడలిపోయెను.

౨౨

ఆపిమ్మట నయిదాటురోజులు గడచిపోయెను. తండ్రికింకను బాగుగ స్వాస్థ్యము కలుగకపోవుటవలన విశ్వనాథనాయకుని కేపని చేయుటకును వీలు కలుగలేదు! ఆతఁ డింకను

రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులపైకి బోవలసియే యున్నది! ఒక ప్రక్క మీనాంబికావియోగ మాతనిని మెల్ల మెల్లగ దహించి వేయుచున్నట్లుండెను! నాగమనాయకుని కింక భయము లేదని తెలిసిన వెంటనే విశ్వనాథుడు పదివేల సైన్యముతోఁ దంజాపురముపైకి బోయెను. ఒకటి రెండు రోజులు యుద్ధము జరుగగనే కోటలోనుండి యొకరాయబారి వచ్చి విశ్వనాథుని కుచితములగు కానుక లర్పించి సవినయముగ సమస్కరించెను. విశ్వనాథుడు వానిని రాయబారము విన్న వింపుమని యాజ్ఞాపించెను. అంత నా రాయబారి వారి రాయ బారము చెప్పి, “ప్రభూ! తమరు వారికిఁ బ్రాణభయ ముండ దని యభయ మిచ్చినచో నీక్షణమున వా రీరాజ్యమంతయు స్వాధీనము చేయుటకు సిద్ధముగ నున్నారు!” అని చెప్పెను.

“రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులకుఁ బ్రాణదానము చేయుటకు నా కధికారము లేదు. నేను కేవలమును బ్రభువు వారి దళవాయినే! వారు ప్రస్తుతము మాకు లొంగిపోయినచో వారివిషయమునఁ దయఁదలఁచవలసినదని శ్రీసార్వభౌములకు నివేదించుటకు నా కేయభ్యంతరమును లేదు! ఆపైని వారి యదృష్టము!”

“ప్రభూ! తమరుగూడఁ బ్రాణముల కపకారము జరు గదని హామీ యిప్పించవలసినదని వారిప్రార్థన!”

“నామాటపై వారికి నమ్మక మేనా!”

“ఎంతమాట సెలవిచ్చితిరి! ప్రభూ!”

“అయినచో నట్లే హామీ యిచ్చెదను. నావలన వారి ప్రాణముల కేమియు భయ ముండదు!

“చిత్తము! దేవరవారు దయాసముద్రులు! సెలవు!”

ఆతరువాత ననుకొన్న పరతుప్రకారము రామభద్ర చెవ్వుప్పనాయకులును వారికిందియధికారులును నాయుధములు విడిచి విశ్వనాథనాయకునికి లొంగిపోయిరి. విశ్వనాథనాయకుడు వారల నందఱిని ఖైదు చేయించి తంజాపురపుఁ గోటయు రాజ్యమును సంపూర్ణముగ స్వాధీనము చేసికొనెను. ఆతనికిఁ దంజాపురము వచ్చినప్పటినుండియు వేంకటాంబామీనాంబికల నెట్లయిన నొకసారి దర్శింపవలయునని కోరిక గలిగెను! కాని వా రెక్కడ నున్నారోగూడఁ దెలియదు! కోటయంతయు వెదికించెనుగాని యాతని కెచ్చటను వారిజాడ గనబడలేదు! ఆతఁడు మొట్టమొదట రామభద్రనాయకుని వలనఁగాని, చెవ్వుప్పనాయకునివలనఁగాని యీవిషయము తెలిసికొనవలయునని యనుకొనెను. ఆపిమ్మట నెందుచేతనోగాని యాతనికి వారిని జూచుటకుఁగూడ ససహ్యము వేసెను! అంతే! ఆతఁ డిఁక నావిషయము తలపెట్టలేదు! కాని వేంకటాంబామీనాంబికలవిషయమై యనుక్షణమును మథనపడుచు నేయుండెను!

ఆవిధముగ నొకటి రెండు రోజులు గడిచిపోయెను. ఆ తరువాతరోజుసాయంకాలమున నాతఁడు సౌధముపై జల్లగాలి సేవించుచుండ నొకయంతఃపురదాసి వచ్చి యాతనికి నంగి నమస్కరించెను.

“ఎవరు నీవు!”

“ప్రభూ! నేను వేంకటాంబగారిదాసిని.”

“వేంకటాంబగారిదాసివా! వారిప్పు డెచ్చటనున్నారు!”

“ప్రభూ! శ్రీరామభద్రనాయనింగా కీర్త్యుష్టమునకు భయపడి వారి సేపురమునకు సమీపముననున్న యొకయు ద్యానవనమందలి భవనమున నుండ నేర్పాటు చేయించినారు. అమ్మగారు తమరాక విల సన్నిచ్చటికిఁ బంపించినారు.”

“నీవు వా రున్న భవన మెఱుఁగుదువా!”

“అయ్యో! యెఱుగ కేమి ప్రభూ!”

“అయినచో నన్ను వారిదగ్గఱకుఁ దీసికొని పోమ్ము!”

ఆపిమ్మట విశ్వనాథనాయకుఁ డొక పల్కంకీక నెక్కి యాదాసి త్రోవ చూపించుచుండఁ గొంచెము బాగుగఁ గను చీకటిపడునని కాభవనము సమీపించెను. అభవనముచుట్టును నొకసుండిలోద్యానవనము గలదు! విశ్వనాథనాయకుఁ డాయు ద్యానవనము దాటి యొకవిశాలమగు చావడిలోఁ బ్రవేశించెను. వెంటనే యచ్చటనున్న యొకదాసి లోపలకుఁ బరువె త్తెను. విశ్వనాథుఁడు దడదడఁ గొట్టుకొనుచున్న హృదయ ముతో వేంకటాంబ మీనాంబికలరాకకై యెదురుచూచుచుఁ గూరుచుండెను. మొట్టమొదట వేంకటాంబ లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆమె లోనికి వచ్చి కేవలమును నొక నిర్జీవప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. ఆమెపెనుక మీనాంబిక లోనఁ బ్రవేశించెను. వేంకటాంబ లోనఁ బ్రవేశింపఁగనే కన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను.

మీనాంబిక కాతనిని జూచి వంచిన తల్లి పై కృతలేక పోయెను. విశ్వనాథుడు వేరకటాంబను నూచి 'అంతటికిని జేనుమేనా?' అని బ్రశ్నించెను.

“అ! నీకుఁ దెలియని దేమున్నది నాయనా! ఈగడియ నజి కీవిధముగ నున్నాము. వారిగురువును నావిధముగ నయిరా! మే మీవిధముగ నున్నాము!”

“మన మేమి చేయఁగలము! రాజధర్మ మట్టిది!”

“బాగుగనే యున్నది! రాజధర్మము పేరు చెప్పి యెవ రైన కన్నకుమాఱై కుత్తుకఁ గోయుదురా!”

ఆమె యామాట యనుసరి కాతనికి మీనాంబిక వేష ములో నేదో ప్రత్యేకత గోచరించెను. ఆమెపాదములపై చెరిగిన పారాణిరేఖలు కానిపించుచుండెను. అతనిమనస్సులో నొక్క సారిగ ననేక భావతరంగము లువ్వెత్తుగఁ బైకి బొంగెను!

“అదేమి! అట్లనుచున్నాగు!”

“నారు మీనాంబికను జెప్పవ్వు కిచ్చి వివాహము చేసి నారు నాయనా!”

విశ్వనాథునికనులలో నొక్కసారిగఁ జిమ్ముమను చీకట్లావరించెను! అతఁడు నిర్ఘాంతపోయి “ఎప్పుడు!” అని ప్రశ్నించెను.

“మొన్ననే! అంతయుఁ బదిపదునేచురోజు లయినది!”

“దీవికంతకును గారకు లెవరు?”

“ఎవరని చెప్పును నాయనా! నుకుకివ్రాత!”

“ఎంతటి రాక్షసత్వము!”

ఈవిధముగ వీరిరువురును మాట్లాడుచుండ మీనాంబిక తటాలున నొక స్తంభమునకుఁ జేరఁబడి మొగముపై గుడ్డఁ గప్పకొని వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను! వెంటనే వేంకటాంబ యామెను దనహృదయమున కదుచుకొని మెల్లమెల్లగ నోదార్పసాగెను. విశ్వనాథనాయకుని కీదృశ్యమంతయుఁ జూడగనే మనస్సు నీరయిపోయెను! అయినను నాతఁడు ధైర్యము చిక్కఁబట్టి వారిద్దరిని శాంతపఱచెను. తీతరువాత నాతఁడు రామభద్రచెవ్వప్పనాయకుల విషయమునఁ దనకథి కారము లేదనియు అయినను సార్వభౌములు తనమాట త్రోసి వేయరనియు, ఇంకను వారివిషయమునఁ గొంచె మాశ కల దనియుఁ జెప్పెను. దానితో వారిరువురికిని బ్రాణములు కొంతవఱకుఁ గుదుటఁ బడినట్లయ్యెను! ఆపిమ్మట విశ్వనాథ నాయకుఁడు తంజాపురమున నొకదళవాయిని బ్రతినిధిగా నేర్పరిచి వేంకటాంబా మీనాంబిక లిరువురును సురక్షితముగ మధురచేరుకొనున స్థలార్పణఁ కావించి సత్వరముగ మధురకుఁ బయలుదేరి పోయెను. మీనాంబికా పరిణయవార్త విన్నప్పటినుండియు నాతఁడు కేవలమును నొక పిచ్చివాఁడుగ మాఱిపోయెను.

మధుర వచ్చినతరువాత విశ్వనాథునిమానస మొక
 ప్రబలయుద్ధక్షేత్రముగ మాజిపోయెను. మొదట నాతఁడు
 వేంకటాంబామీనాంబికల దురవస్థచూచి జాలిపడి రామభద్ర
 చెవ్వుప్పనాయకులప్రాణములు రక్షించుటకుఁ దగినసాయము
 చేసెదనన్నాఁడు. కాని వా రిరువురును మీనాంబికకును దస
 కును జేసిన దురన్యాయము తలఁచుకొన్నప్పు డెల్ల నాతని
 మనస్సు క్రోధజ్వాలలతో భగ్గున మండిపోవుచుండెను. మొదట
 వారికిఁ గొంచెము మాట యిచ్చుటఁబట్టిగాని లేకపోయినచో
 వా రిరువురిప్రాణములును నాతనికోరికగాని కాపాతి కావల
 సినవే! వారిని రక్షించుట కింతకంటెఁగూడఁ బ్రబలకారణ మిం
 కొకటియున్నది! విశ్వనాథనాయకుఁడు రామభద్రచెవ్వుప్పనాయ
 కులను నేలఁబెట్టి రాచివేయవలెనని యనుకొన్నప్పుడెల్ల నాతని
 యెదురుగఁ జాలిగా నేప్పుచుఁ దమ్ము రక్షింపుమని పార్థింపు
 చున్న వేంకటాంబామీనాంబిక లిరువురును గనిపించుచుండెడు
 వారు! దానితో నాతనిక్రోధము చాలవఱకుఁ జల్లాటిపోవు
 చుండెడిది! అదియుఁగాక వారి నేమిచేయుటకును నధికారము
 లేకపోవుటఁగూడ నొకకారణమే! అందువలన విశ్వనాథనాయ
 కుఁడు లోలోవల “నే నన్నమాటప్రకారము సార్వభౌమునికి
 వా రిరువురిని రక్షింపవలసినదని యొక కమ్మవ్రాసి పంపించె
 దను! అపైన వారేమి చేయవలయుననుకొన్న నట్లు చేసికొం
 దురు! నాకేమి!” అని యనుకొనుచుండువాఁడు.

ఈమధ్యఁ దగిలిన యాఘాతమువలన నాతఁడు చిక్కి
 శల్యమైపోయెను! ఆతనిమానసమున కెక్కడను విశ్రాంతి
 లేదు! భావియగు యుగ గేవల మంధ కారపూరితముగ నున్నది!
 తండ్రి కింకిల దశపై జరిపూర్ణపసన్నత్యము కలుగలేదు!
 వేంకటాంబమీనాంబిక లావిధముగ నున్నారు! రామభద్ర
 చెవ్వప్పరాక్షసులమాట యే మగునో తెలియదు! చూచు
 చుండగ నాత్మీయు లంతఃకిసి దా నొక పరమశత్రు నై పోయి
 నాఁడు. ఏమి చూచినను బ్రశయమే! ఏమి యీదురదృష్ట
 పరిణామము!

అప్పటి కప్పుడే తొలకరి కొంచెవల కొంచెముగ
 నారంభించి, క్రమక్రమముగ గ్రీష్మసంతయు వర్షాకాలము
 వలె మాఱిపోవుచుండెను. అయినను గ్రీష్మతాప మింకను
 శమింపలేదు! సాయంకాలము కావచ్చినను నింకను నెక్కువగా
 నుక్కపెట్టుచునే యుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు రాజసౌ
 ధము పైయంతస్తుపై బచారుఁ జేయుచుండెను. ఆతనిపార్శ్వ
 మున వీరరాఘవనాయకుఁ డొక సుఖాననముపైఁ గూర్చుండి,
 మెల్లమెల్లగ సంభాషించుచుండెను. వీరరాఘవనాయకుఁడు
 విద్యానగరమునుండి మధుర వచ్చి రెండు మూఁడురోజు లయి
 నది. వచ్చినప్పటినుండియు నాతఁడు విశ్వనాథునిరాకకై కని
 పెట్టుకొనియుండెను! విశ్వనాథుని జూడఁగనే యావృద్ధుఁడు
 గాఢాలింగన మొనరించి, యాతనివిజయమున కభినందించుచుఁ
 గన్నుల నీరు వెట్టుకొనసాగెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిని

శాంతిపఱచి, తనప్రక్కనున్న యొకసుఖాననముపైఁ గూర్చుం
డఁబెట్టెను. వృద్ధుడు వచ్చి నాలుగైదు సిమిషములకన్న
నెక్కువ కాలేను. ఆపిమ్మట మరల వా రిరువురికిని దిరిగి సం
భాషణము ప్రారంభ మయ్యెను.

చూచుచుండగ నాకాశమున నల్లనిమేఘము లాక్ర
మించి, యొక పెద్దవర్షము కురియసాగెను. విశ్వనాథుని
కావర్షమువలన నొకింత శాంతి కలిగిన ట్లయ్యెను. చూరుల
నుండి జారు వర్షధారలు నిరంతరముగ భూమిపైఁ గడు
చుండెను. మానవలోకధ్వని ప్రపంచమంతయు నావర్షమంద్ర
ధ్వనిలో నిలిన మయిపోవుచుండెను. ఆవృద్ధుఁ డావర్షమువలనఁ
బ్రారంభించిన సంభాషణ మొకింతసే పాపి, మరల నవ్వుచు
నిట్లనెను.

“నాయనా! నేను నీ కొక శుభవార్త చెప్పెదను! నా
కే మిచ్చెదవు!”

విశ్వనాథుఁ డాతనియనుయిత్యము చూచి లోలో
నెంతయు నాశ్చర్యపడి ‘నేను మీ కేమి యాయఁగలను!’
అనియెను.

“నీ వీయఁ గలిగినదే!”

“మీ శుభవార్త చెప్పినచోఁ దరువాతఁ చెప్పెదను!”

“నే నట్లు చెప్పను! నీజన్మములో నీ కిట్టి శుభపరంపర
గలుగదు!”

విశ్వనాథుఁ డామాటపై నొక నిట్టూర్పు విడిచి “నా జన్మమున కీక శుభ మన్నది లేదు!” అనియెను.

“అట్లు కాదు! నీ వట్లనుటకు ఏమి లేదు!”

“సరే! నే నీయగలిగిన దైనచో నట్లే యిచ్చెదను చెప్పుడు!”

“సరే! మాట తిరిగిపోఁగూడదుసుమా! శ్రీకృష్ణదేవ రాయలవారు మీనాయనగారిని క్షమించి బంధవిముక్తుల నొన రించినారు. ఆపిమ్మట నీరాజభక్తికి మెచ్చి నిన్ను మధుర కథి పతిగా నొనరించినారు. తంజావూరరాజ్యమునకు వేటొక ప్రతి నిధిని నియమించువఱకును నీవే యారాజ్యమును పరిపాలింపవలె నని వారియభిమతము. ఇక మిగిలిన రాజద్రోహుల నందఱిని యోగ్యతాయోగ్యతలనుబట్టి నీవే నీయిష్టము వచ్చినట్లు శిక్షింపవచ్చును! ఈ శ్రావణ శుద్ధదశమినాఁడు నీపట్టాభిషేకము నకు శుభముహూర్త మేర్పాటు చేయించినారు! ఆనాఁడు వారును మహామంత్రులును స్వయముగ నిచ్చటి కలుదెంచి నిన్నాశీర్వాదింతుమని సెల విచ్చినారు! ఇన్ని శుభపరంపర లొక్కసారిగ నెవరికి వచ్చును! నాయనా!”

వృద్ధుని బుగ్గలపై నానందబొప్పములు కాలువలు గట్టెను. విశ్వనాథునికిఁ జాలవఱకును భారము తగ్గినట్లయ్యెను!

కాని యాతనిహృదయసిహంగ మొక్కసారిగ మహాచలదా
కాశములోని కెగుర లేకపోయెను! ఒక తెక్కు పొగి పోయిన
పక్షి యాకాశమున కెట్లెగురఁ గలను! విశ్వనాథనాయకుఁ
డతయు వీని యొకసీట్టునను విడిచి “అతయు బాగుగనే
యున్నది. కాని నాకీమధురరార్య ముక్కలలేదు! సార్వభౌముల
ద్వంద్వ దశచాయుగా నుండఁచి యంతకంటె సుఖము!”
అనియెను.

అపైన వృద్ధుఁడు “నీ వల్లనఁగూడదు! సార్వభౌము
లాజ్ఞాపించుపటకేగాని వాచియాజ్ఞ యయినతరువాతఁ గాదను
టకు మన మెవ్వరము! సరే! దాని కేమిగాని, మఱి నామూట
యేమి చెప్పెదవు?” అనియడిగెను.

‘సరే! అది యేదో చెప్పుఁడు!’

“తప్పకుండా నిచ్చెదవా!”

‘అ! ఈయఁగలిగిన దయఁచో నిచ్చెదను!’

“నాయనా! చిన్నప్పటినుండియు మా నాగాంబికను నీ
కిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యుష్విశ్మయించుచున్నాను. ఒకటి
రెండుసారు చీపిషయము పెద్దనామాత్యులకుఁగూడ విన్నవించి
తిని. వారు సరే! దానికేమి! యట్లే యాయవచ్చునని చెప్పి
యూరకుండువారు. మీ నాయనగారితో నన్నప్పుడు వారు
‘మావాని కింకను బెండ్లివొందర లేదు!’ అని యనుచుండు
వారు! నాకు తాత్కాలముగ మాట్లాడుట తెలియదు నాయనా!

మాపిల్లకుండ సంగీతసాహిత్యములలో నాటితేరినది! ఇది నీవు చేయగలిగిన విషయము! మఱి యాడిననుట కష్టమగును” అనియెను.

విశ్వనాథనాయకు డతఁ డీవిషయమడుగునని యనుకొనలేదు! ఏమయినను మాట తిరుగుట కిష్టములేక “దీనిలో నాయిష్ట మేమున్నది! మా బాబయ్యగారి నడుగుడు!” అనెను.

“వా రంగీకరించిన వో నీ వంగీకరింతువా?”

“అ ! అంగీకరింతును!”

“అయినచో సరే!”

“మీరే వారి కీశుభపరంపరలన్నియు నెఱిగించి, కారాగారమునుండి విడిపంపవలయును.”

“శ్రంతకంటె నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది!”

అని చెప్పి, యాతఁ డాసందముతో నుప్పొంగుచు నచ్చటినుండి వెడలిపోయెను.

విశ్వనాథునిజీవితమున నీమధ్య నానందముతో నుప్పొంగవలసిన సంఘటన లెన్నైన వచ్చినవి! ఒకప్రక్క వివాహ ప్రస్తావమువలన నాగమనాయకుఁ డాతని యెడలఁ బ్రసన్నుఁ డయినాఁడు. నాగాంబికావిశ్వనాథుల వివాహముకూడ నాతఁడే స్థిరపఱచినాఁడు. రెండు మూఁడుదినములలో సార్వభౌములును మహామంత్రియు స్వయముగ నిచ్చటికి వచ్చి యాతని నాశీర్వాదింప నున్నారు. కాని యాతనిహృదయశల్యముల నేదియో దహించుచు మెల్లమెల్లగ నుసి చేయుచున్నట్లుండెను. ఆతని కీరాజ్యము, ఈవివాహము మొదలగునవి యేమియు నుఖపిట్ట లేకపోయెను. ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు రామభద్రచెవ్వుప్ప నాయకు జిరుపుకును నాయానందలతికను మొదలంటఁ జెగ నఱికినారు! వీరిని విడుచుట యేమి రాజనీతి! ఈయిరువురినిగూడ నొక్కయేనుఁగుపాదముక్రిందఁ బడవైచి మట్టించి వైచెదను. దానితో నాహృదయమునకు శాంతి గలుగును! అని యనుకొనుచుండువాఁడు! వెంటనే యాతనికనుల కెదురుగుండ నా యేనుఁగుపాదము మీనాంబికనుగూడఁ ద్రొక్కివేయుచున్నట్లుగపడెడిది. ఆదృశ్యము చూచుసరి కాతనికనులనుండి కన్నీరు జొటజొటఁ గారుచుండెడిది. అంతే! సంపూర్ణమగు నాత్మశాంతి యెప్పుడును నాతనికి లభింపలేదు.

హృదయము నుఃఖిభారముతోఁ గ్రుంగిపోవునపు
నాతఁడు నొందలేకపోయి యూలయమున కేగి విరానాక్షి దేవిని
దర్శించి యాదేవికి ఫలపుష్పము లర్పించుచుండెను. నేడుకూడ
నాతఁ డట్లే యాదేవాలయమున కేగి సభక్తికముగఁ బ్రణా
మిల్లి వివిధములగు స్తోత్రములతో స్తుతించెను. భక్తు లొన
రించు ఘంటికానినాదములతో నాతనిమనస్సు బాహ్యస్మృతి
మఱచిపోయెను. భక్తిసారవశ్యమున నాతని నేత్రములనుండి
కన్నీరు కాల్యాలై ప్రవహింపఁ జొచ్చెను. ఆవిధముగ నెంత
కాలము గడచెనో యాతనికి తెలియలేదు.

ఆపిమ్మట నాతఁడు ప్రశాంతహృదయముతోఁ దనభవ
నమునకు మరలిపోయెను. మధురవిరానాక్షి దేవిని మనసారఁ
బ్రాడ్డించినప్పటినుండియు నాతని కేవల దివ్యప్రశాంతిచేకూరి
నట్లయ్యెను. మధ్యాహ్నభోజనానంతర మాతఁ డొకపసిపాపని
వలె సుఖముగ నిద్రపోయెను. అతఁడు లేచునదికి మూఁడు
జాములు తిరిగిపోయెను. అప్పు డప్పుడే బ్రహ్మాండమగు నొక
కుంభవృష్టి కురిసినది. ఆకసము మెల్లమెల్లగ మేఘనిర్ముక్త
మగుచుండెను. దిగ్భాగములలో నచ్చటచ్చట శ్వేతబలాకా
మాలికలు తళతళ మెఱయుచుఁ గన్నులపండువు నేయుచుం
డెను. వీధులలోఁ బ్రవహించు పిల్లకాలువలలోఁ జిన్నచిన్న
కాగితపుఁబడవలు తేలిపోవుచుండెను. శ్రావణమాసపుఁ బేరం
టాండ్రు చిత్రవిచిత్రములగు చీరలు ధరించి, వీధులలోఁ బిలు
పులకై వెళ్లుచుండిరి. అప్పు డప్పుడు తడిసిన చెట్లనుండి

పక్షులు జంతులు విడిచింది మరల నాకాశమున కెగిరిపోవు
చుండెను. ఆసమయమునఁ బ్రతములనుండిరాలు జలబిందువులు
సాంధ్యకాంతలతోఁ గలిసి బంగాళుముత్యములవలె నేల రాలు
చుండెను.

విశ్వనాథుఁడు సాధముపై నిలుచుండి సగరసౌందర్య
మీక్షించుచుండెను. ఆతనికి సంధ్యాతపముతోఁ దళతళ మెఱి
యుచున్న మీనాక్షీనుందరేశ్వరుల యాలయ త్రిశూలము
మిగుల సొగసుగఁ జూపట్టెను. ఇంతలో నొక యుతఃపుర పరి
చారిక యాతని కొకకమ్మ చేతి కిచ్చెను. ఆతఁ డది యిట్లు
చదువుకొనెను.

స్వస్తి “మహారాజశ్రీ మహామహామేరుసమానధీగులగు
శ్రీ శ్రీ విశ్వనాథనాయనింగారికిః మీ సోదరి మీనాంబిక
యనేకప్రణామసహస్రము లర్పించి చేయు విజ్ఞప్తి; ఉభయ
కుశలోపరి.

అన్నా! నేనును మాయమ్మగారును మీ మొక్కసారి
దర్శించి పోవలెనని యనుకొన్నాము. ఇక్కడ మాకు మీరు
తప్ప మఱియెవ్వరును లేరుగదా! మీరు దర్శన మిచ్చినచో
నొకవిషయము మనవి చేసికొని వెడలిపోదుము. ఇప్పుడు దర్శన
మిచ్చుటకు వీలులేకపోయిన మరియెప్పుడు రమ్మన్న నప్పుడు
వచ్చెదము. అనుగ్రహించి మాసాహసము మన్నింపుఁడు.

మీ చిన్నచెల్లెలు,
మీనాంగిక.

లేఖ పఠించునప్పుడు “అన్నా!” యనునది చదువు
 పట్టున నాతని కొడలు జల్లుమని కనుల నీరు గ్రమ్మెను. వెం
 టనే యాతఁ డాపరిచారికను జూచి “శత్రుణమే వారిని సగౌర
 వముగ లోనఁ బ్రవేశపెట్టుము! అవహాల్యములుగు చీచీచీనాం
 బరములు నాణిముత్యములహారములును సిద్ధము చేయుము!”
 అని యాజ్ఞాపించెను. వారు లోనికి వచ్చునఱకును మీనాంబి
 కచే స్వయముగ లిఖింపఁబడిన యాయత్తరముల సౌందర్యము
 చూచుచు నానందించుచుండెను. ఇంతలో నొక పరిచారిక
 వారిరువురిని లోనికిఁ గొనివచ్చెను. అమె వారి కుచితాసనము
 లమర్చెనుగాని వారిరువురును నట్లే నిలువబడియుండిరి. విశ్వ
 నాథనాయఁ డత్యాదరముగ లేచి నిలుచుండి “కూర్చుండుడు!
 మీకు నే నేమైనఁ గ్రొత్తవాఁడనా? మీరు మధుర వచ్చి
 నప్పటినుండియుఁ బ్రతిదినమును మీజ్ఞేమసమాచారములు
 తెలిసికొనుచునే యున్నాను! ఇంకను రాజ్యవ్యవహారములు
 కుదుటఁబడకుండుటచే మీ మృదుశూణమును జూడవలయునని
 యనుకొనుచున్నను నది వీలులేకుండఁ బోయినది! ఇప్పుడే యొక
 సారి మీ రున్నభవనమునకు బయలుదేరి రావలయునని యను
 కొన్నాను. ఇంతలోనే దాసి మీకమ్మ తెచ్చి యిచ్చినది! మీ
 రావిధముగ లేఖ వ్రాయుట యేమియు బాగుగ లేదు. ఇంత
 లోనే నేను బరాయివాఁడ నయిపోయినా! ఎంతమాట!
 కాకిచే గలు రంపినచో తెక్కలు కట్టుకొని మీయెదుట

వారలనా? దీనికొఱకై ప్రత్యేకముగఁ బనిగట్టుకొని యిక్కడకు రావలయునా!” అనెను.

వేంకటాంబ—నాయనా! మధుర వచ్చినప్పటిచుండియు మే మన్నివిధములను సుఖముగనే యున్నాము, కాని వారిరువురును నావిధముగఁ గారాగారములో మ్రగ్గుచున్నప్పుడు మా కన్న మెట్లు రుచించును నాయనా! ఇచ్చటికి వచ్చినప్పటి నుండియు మీనాంబిక యీవిషయమున నీ నొకనారి చూచి వత్తమని యనుచున్నది. ఆపిమ్మట నీవు మధురాధిపతి పగులు వనికూడఁ దెలిసినది! సరేకదా! యిది నీ నొక్కసారి చూచుటకై ఒయలుదేరి వచ్చితిమి. పరమేశ్వరుడు సన్మార్గల నెప్పుడును బాడు చేయఁడు! నాయనా!

విశ్వ—(నిట్టూర్చి) ఆఁ! నాయకృష్ణము మీరే పొగడవలయును!

వేంకటాంబ—మన మేమి చేయఁగలము నాయనా! ఇంతకును విధివిధాన మట్లున్నది! లేకపోయినచో మా కీయస్థయేమి చేప్పుము! నాయనా! వారిరువురును నావిధముగఁ గారాగారములో మ్రగ్గుచు నుండవలసినదేనా? మా విషయమున నేమియు నాశాలేశము లేదా?

విశ్వ—ప్రస్తుతము వారివిషయమున నేమి చేయుటకును నా కధికారము లేదు!

వేంక—నుజీ నీ కెప్పు డధికారము గల్గును?

విశ్వ—తేవు పట్టాభిషేకము జరుగఁగనే నాకు పైదీ
లందఱిమీదను సర్వాధికారము లభించును. అయినను సార్వ
భౌముల కీవిషయము నివేదించవలసియే యును సనుకొనియె
దను. కాని యధికార మంతయు నాస్వహస్తగత మయినది
గాన సార్వభౌములు నావిన్నపము శ్రోసివేయరని తలఁచెదను.
అందుచే నంతవఱకును వారి కీకారాగారనివాసము తప్పదు!

వేంక—నాయనా! అసలు ప్రాణములు దక్కినచోఁ
గారాగారవిముక్తి యెప్పుడు కలిగినను భయము లేదు!

విశ్వ—ఆవిషయమున మీ రేమియు భయపడ నక్క
ఱలేదు! వీలైనచో సార్వభౌములకుఁ బ్రత్యేకముగ నివేదించి
పట్టాభిషేకమునకు ముందుగనే వారిరువురిని విడిచించుటకుఁ
బ్రయత్నించెదను.

ఆమాటలు వినునదికి వేంకటాంబో మీనాంబికల ముఖ
ములు రెండును నొక్కసాదిగ వికసించెను. ఆపిమ్మటఁ గొంత
నేపటివఱకును వారిలో వారి కనేకవిషయములను గూర్చి సజ్జా
పములు జరిగెను. ఆతరువాత సూర్యాస్తమయము కాఁగానే
వేంకటాంబోమీనాంబిక లిరువురును దమభవనమునకుఁ బోన
నుండిరి. విశ్వనాథుఁడు వారిరువురిని మఱికొంచెము సేవాప
చీనిచీనాంబరములును, విలునగల యాజ్ఞయు త్యాలహరములును
దెప్పించి వారిని బహూకరించెను. మీనాంబిక పచ్చిసప్పటి
నుండియు నేదో యూలోచించుచు సంకొక్కవైపునకుఁ జూచుచు
విలుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు తండ్రికిని భర్తకును గ్రాణ

దానము చేయుదునని చెప్పఁగనే యామెకనులనుండి వేడివేడి బాష్పములు నేలపై రాలెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు దాసీలచే జీనిచీనాంబరములు తెప్పించినప్పు డామె స్వీకరించుట కొకించుక సిగ్గుపడెను. కాని తరువాతఁ దల్లి చెప్పుటవలన నవి స్వీకరించెను. ఆపిమ్మట వేంకటాంబ యామెతో “అన్నయ్య కొకసారి నమస్కరింపుము! తల్లీ!” యనెను. మీనాంబిక కన్నీటితో నాతనిపాదములు తడుపుచు సవినయముగ నమస్కరించెను. విశ్వనాథునికంతమున గద్గదిక వొడమెను. ఆతఁడు సత్వరముగఁ దనపాదములు వెనుకకు లాగికొనుచు నామెతో “అమ్మా! వలదు! నిజముగ నేనే నీ పాదములకు నమస్కరింప వలయును!” అనెను. ఆపిమ్మట వేంకటాంబ సగద్గదముగ నాతనియొద్ద సెలవుఁ గైకొని మీనాంబికను వెంటఁబెట్టుకొని స్వభవనమునకుఁ దరలిపోయెను.

విశ్వనాథుఁడు బాష్పస్విన్ననయనములతో లాక్షాచి హ్నింకితములగు నామీనాంబికాపాదమందారములు చూచుచునట్టులే నిలువఁబడిపోయెను. ఆపాదమందారము లాతని హృదయమున రెండగ్నిజ్వాలలవలె మండెను! వేదనాంకుచితములగు నయనములతో నాతఁ డొక్కసారిగ మనసార నామధురమీనాక్షీ దేవిని సంస్మరించెను. ఆసంస్మరణములో నెంత కాలము గడచినదో యాతనికి తెలియలేదు! ఇప్పు డాతని మనస్సులో నేదియో దివ్యప్రశాంతి యావిర్భవించినట్లు పొడకట్టెను! ఇప్పు డాతనికి మీనాంబిక తన్ననుగ్రహించి వెడలి

పోవుచున్న సాక్షాన్మధుర మీనాక్షీ దేవివలెఁ గన్పట్టెను.
 భక్తిపారవశ్యమున మధుర మీనాక్షీ దేవి పాదపద్మములకు
 నమస్కరించి తనజనకుఁడు సంపాదించిన యమూల్యధనరాసు
 లన్నియు మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల యాలయములకై వ్యయ
 పఱుప వలెనని నిశ్చయించెను. వెంటనే యాతని హృదయ
 నేత్రముల కెదురుగ నత్యద్భుత శిల్పసౌందర్య శ్రీవిరాజితము
 లగు నాభావి దేవాలయాకృతులు ప్రత్యక్షమయ్యెను.

దూరమునుండి గట్లొరసి పాఱుచున్న వైగెనదీతరంగ
 ఘోష వినవచ్చుచుండెను. వాన బాగుగ వెలియుటచేఁ బక్షుల
 కలకలారావములతోఁ గలిసిన బాలురక్రీడా కోలాహలములా
 ఘోషశ్రుతిపై నృత్యము చేయుచుండెను. చివరి కన్నిధ్వను
 లును మహోన్నతమగు నా యనంతాకాశమున విలీన మయి
 పోవుచున్నట్లు భాసించుచుండెను.

శ్రీ వేదఃస గ్రంథాలయమ్

తేలపోల్ల. (కృష్ణాజిల్లా.)

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA115B149
పుస్తకం పేరు	మినాంజిక
తారీఖు	26/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	211
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
భాక పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Kasimbi
పేజీలు విడదీసినది	Kasimbi
క్లీన్ చేసినది	Hema
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిశీలించినది	
ప్రైండ్రింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good